LAISVĖ

1997 KOVAS NR. 125 (162)

SUSITIKSIME ŠIĄ VASARĄ

• 41-moji LFB Lietuviškųjų studijų savaitė Dainavoje (JAV) bus birželio 8-15 d.

• Pasaulio Lietuvių Bendruomenės seimas įvyks liepos 1-7 d. Lietuvoje.

• Į laisvę fondo Lietuvos filialo 6-tosios studijų dienos numatomos pradėti birželio 26 d. Kaune. Iš ten garlaiviu bus plaukiama į Jurbarką, kur jos bus užbaigtos birželio 29 d.

• Nepaprastoji Ateitininkų Federacijos konferencija vyks liepos 11-13 d. Palangoje.

• 44-toji Europos liet. studijų savaitė bus liepos paskutinę savaitę Vasario 16 gimnazijoje.

Tikslesnės ir platesnės informacijos bus skelbiamos spaudoje.

Į LAISVĘ leidžia Lietuviškų Studijų Centras (Center for Lithuanian Studies, Inc.) Čikagoje.

Redaktorius: Juozas Baužys

Redakcijos talkininkai: dr. Kazys Ambrozaitis, Paulius Jurkus ir Vidmantas Valiušaitis.

Redakcijos adresas: J. Baužys, 9240 Cliffside Ln., Orland Park, IL 60462-7790, USA.

Administratorius: Jonas Prakapas.

Administracijos adresas: J. Prakapas, 14 Thelma Dr. , Bakersfield, CA 93305, USA

Administratorius Lietuvoje:
Ignas Misiūnas, tel. 734058, Kaunas

SL617. "Į LAISVĘ" Fondo Lietuvos filialas
Spausdino "Spaustuvė MORKŪNAS ir K°"

Į LAISVĘ (TOWARD FREEDOM)—a journal dealing with issues pertaining to the cultural and social development of Lithuania and Lithuanians throughout the world. Į LAISVĘ is published by the Center for Lithuanian Studies, Inc., Chicago, IL.

Į LAISVĘ

NR. 125 (162)
1997 KOVAS

REZISTENCINĖS MINTIES IR KULTŪROS ŽURNALAS

TURINYS

Redakcijos Skiltis 2
K.A. - Demokratizacijos keliu
J.B. - Moralinio nuosmukio grėsmė
E. Šarūnas - Porinkiminiai komentarai 4
Skaitytojų žodis 6
Kun. dr. Andrius Baltinis - Modernusis žmogus ir rezistencija 8
Teklė Kulvinskienė - Partizanai Suvalkų krašte 18
Antanas Sabalis - LFB įnašas Seimo rinkimuose 27
Jonas Kairevičius - Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčia šiandien 29
Janina Semaškaitė - Kam skambėjo Kudirkos varpas? 34
Paulius Jurkus - Telšių vyskupą Vincentą Borisevičių prisiminus 42
Bunkeris, kur žuvo Julijonas Būtėnas 46
Henrikas Kudreikis - Lietuvos partizanai bolševikinėje literatūroje 47
Dr. Zenonas Prūsas - Prisiminimai apie 1941 metų sukilimą 50
Vidmantas Valiušaitis - Pažadėtosios žemės piligrimas (poetas Kęstutis Genys) 52
Paminklas Juozui-Lukšai Daumantui 56
Juozo Kojelio knygos „Iš nakties į rytą" pristatymai 58
Knygų apžvalgos 61
rašo - **dr. Algis Norvilas, Povilas Vaičekauskas, Janina Semaškaitė**
Atsiųsta paminėti 68
Los Angeles literatūros vakarų 30 metų ciklas 70
rašo - **Juozas Kojelis, Alė Rūta, dr. Zigmas Brinkis**

Viršelyje: Pietų Žemaitijos Kęstučio apygardos partizanų grupė (visi žuvę) 1951 metais miške prie Juodaičių, Raseinių aps., vos 300 m. nuo „Į Laisvę" administratoriaus Jono Prakapo tėviškės.

Autoriaus pavarde ar slapyvardžiu pasirašyti straipsniai nebūtinai atstovauja leidėjų ar redakcijos nuomonei ir yra atviri diskusijoms • Nepakeičiant autoriaus minties, straipsniai gali būti taisomi ir tvarkomi redakcijos nuožiūra • Redakcijai siunčiami laiškai ir atsiliepimai pasirašomi tikrosiomis pavardėmis.

DEMOKRATIZACIJOS KELIU

Dar vyresniajai ir vidurinei kartai atmenamoje praeityje lietuvių tauta sudėjo milžiniškas gyvybės aukas, besiekdama laisvės ir valstybinės nepriklausomybės. Sąmoningam lietuviui niekad nepritrūko drąsos aktyviai ar pasyviai kovoti už tiesą ir laisvę. Buvo tada momentų, kada pati kova atrodė beviltiška, kada rodėsi, jog vergija jau baigia sugriauti moralę ir iš daugelio partijon nuėjusių žmonių padaryti lėlių teatro artistus, be valios pastumdėlius. Bet rezistencija prieš vergiją vis tiek laimėjo. Lietuvos žemė, maitinama kraujo ir kančios auka, atnešė derlių. Prieš devynerius metus pradėjo ryškėti laisvės aušra. Persitvarkymo Sąjūdžio atsiradimas liks svarbiu momentu naujojoje Lietuvos istorijoje. Nors Sąjūdžio organizacinis gyvenimas ir buvo trumpas, tačiau jis buvo tas, kuris pirmasis sudrebino Blogio imperiją. 1991 metų kovo 11-tąją taip pat reiktų laikyti ir organizuotos demokratijos pradžia Lietuvoje.

Nors pradžioje buvo ir netobulumų, vis dėlto demokratizacija Lietuvoje vystėsi sistemingiau ir tvarkingiau, nei kitose buvusiose sovietinėse respublikose. Juk su kiekvienais rinkimais buvo parodyta daugiau susiorientavimo ir subrendimo laisvam valstybiniam gyvenimui. Pradėjo sugrįžti ir tautinis jausmas. Nors buvusieji komunistinio valdymo aktyvistai po poros metų ir sugrįžo į valdžią, bet jų valdymo laikas davė progą lietuviui labiau suprasti demokratizaciją ir padėjo apsispręsti sekančiuose rinkimuose 1996 metais. Demokratijos veikla dažnai būna skausminga, bet ir pamokanti.

Tad paskutinieji Seimo rinkimai jau parodė tikrąjį tautos veidą. Rinkimų rezultatai parodė, kad anksčiau suklaidinta visuomenė pasikeitė demokratiniu būdu, be kraujo aukos. Bendra tautos nuotaika pakilo, pradeda atsirasti noras bendrai siekti geresnio ir saugesnio gyvenimo. Į išrinktuosius Seimo narius sudedamos viltys, kad jie valstybę sąžiningiau tvarkys, kad demokratizacija tobulės. Tikimasi, kad vyks reikalingi įstatymų pataisymai, auklėjimo sistemų reformos, kad visi gaus teisingą užmokestį už darbą.

Pasibaigė paskutinioji „valdančiosios partijos okupacija". Kokios dabar geresnės viltys? Demokratizacija pavyzdingai vyksta: naujai į Seimą išrinktieji ir toliau dirba kartu su anksčiau išrinktu Respublikos prezidentu, kuris dar neseniai aktyviai reprezentavo sovietinę okupaciją, būdamas kompartijos vadovu. Yra vilties, kad iki sekančių rinkimų turėsime geresnę politinę sistemą, nes Lietuvos politinės partijos bus labiau subrendusios ir išryškinusios savo programas. Visuomeninės organizacijos, atskirai dalyvavusios rinkimuose, pamažu glausis prie pagrindinių partijų. Ateis laikas, kad partijos, norėdamos laimėti, remsis rinkimuose savo tobulai paruoštomis programomis, o ne tik pataikavimu visuomenės nuotaikoms. Išrinktieji dabar bus labiau visuomenės stebimi: jie aiškiai

turės įrodyti, kad į valdžią ar Seimą atėjo ne savo gyvenimui aprūpinti, bet rūpintis piliečių gerove. Tad nenustebkime, jei visuomenė pastebės ir daugiau klaidų ministerijose ar Seime. Jei jos ne iš blogos valios, būkime atlaidūs: neturime dar patyrusių ministrų, visiems to meno reikia dar išmokti. Vergijoje pilietis neturėjo teisės kritikuoti, tad daugelis klaidų buvo nuslėpta.

Demokratizacija iškėlė ir daugiau teigiamų momentų. Nomenklatūrinės „partijos" buvo balsuotojų atpažintos ir negavo nei minimumo balsų. Panašiai įvyko ir su radikaliomis grupuotėmis. Balsuotojai nesižavėjo ir tais kandidatais, kurie mėgino pirkti balsus, arba kurie buvo pagarsėję savo nemoraliais darbais. Tad džiaukimės kartu su visa tauta, tikėdami, kad jos entuziazmas ir darbas atneš laimę ir gerovę laisvoje ir saugioje valstybėje.

K.A.

MORALINIO NUOSMUKIO GRĖSMĖ

Paskutiniuoju laiku, ypač prieš Seimo rinkimus, daugiausia Lietuvoje buvo kalbama ir rašoma apie klausimus, liečiančius valstybės politinę bei ekonominę padėtį. Labai retai dėmesys buvo nukreipiamas į vieną didžiausių blogybių — šiuo metu Lietuvoje ryškiai pasireiškiantį žmonių moralės sunykimą. Blogiausia, kad šis sunykimas jau pastebimai pradeda veikti ir jaunąją kartą, mūsų tautos ateities žiedą.

Mokyklose dar daug kur tebeviešpatauja senoji sovietinė švietimo sistema su nemažu skaičiumi jos išaugintų mokytojų. Religijos ir moralės dėstymas įstatymais varžomas. Žmonėse auga materializmas, pelno visokiais būdais geidimas, netikras liberalizmas ir visiškas nihilizmas. Bažnyčios ir religinės organizacijos ne visada sugeba ir ne visur turi galimybių išplėsti savo įtaką. Atsiranda daugybė sektų, net satanistų, bandoma ieškoti kelių į pagonybę. Moralės smukimą ir moralinę sumaištį tautoje skatina nežabota televizija ir kai kuri spauda, kurioje peršama pornografija. Nusikaltimai Lietuvoje auga. 1996 metais buvo užregistruota virš 68,000 įvairių nusikaltimų, 30% iš jų sunkūs. Iš nusikaltėlių — beveik kas trečias yra paauglys. Gimstamumas tautoje mažėja, kasmet padaroma apie 50,000 abortų, kurie Lietuvos Respublikos įstatymais leidžiami. Kas antros vedybos Lietuvoje baigiasi skyrybomis. Visos tos blogybės skverbiasi į žmones, į tautos dvasią. Tad neveltui bujoja alkoholizmas, kai žmonės alkoholyje bando paskandinti savo rūpesčius.

Neretai pasigirsta teigimai ir kaltinimai, kad toks moralinis nuosmukis yra išdava neribotos laisvės, atsiradusios po nepriklausomybės atstatymo, ir užkrečiančių visų tų blogybių pavyzdžių, ateinančių iš Vakarų pasaulio. Teisingai, visa tai panašiai randama ir Vakaruose, šiapus ir anapus Atlanto. Ir čia yra daugybė žmonių, kurie piktnaudžiauja laisve, kurie neturi atsakomybės ir asmeninio įsipareigojimo jausmo savo valstybei, tautai ir artimui. Tik Lietuvoje procentualiai šiuo metu tie blogybių skaičiai kažkaip jau labai dideli, todėl ir

ryškiai pastebimi. Ir apskritai, argi tik blogus pavyzdžius iš Vakarų reikia savintis?

Dedame viltis, kad naujasis Seimas, nauja vyriausybė ir veiksmingas dabartinės valdžios reagavimas į Lietuvą užpuolusias blogybes padės pakeisti begriūvančią tautos moralę. Tačiau valdžia viena to padaryti negali. Jai būtinai reikia visuomenės pagalbos ir paramos. Jai reikia pagalbos iš pačių žmonių, iš Bažnyčios — katalikų ar evangelikų, — iš visuomeninių organizacijų, iš visų, kuriems rūpi tautos ir valstybės likimas, kurie tebenešioja rezistencinę dvasią. Šioje kovoje su Blogiu negali būti pasyvių žiūrovų, nes tik tada, kaip kun. dr. Andrius Baltinis, kurio straipsnis perspausdinamas šiame numeryje, dar 1960 metais rašė, — „Kol mumyse bus gyva rezistencinė dvasia, tol nežūsime nei kaip žmonės, nei kaip lietuviai''.

J.B.

Porinkiminiai komentarai

1996 metų Seimo rinkimuose rinkėjai pasirodė protingesniais, neišbarstydami savo balsų tarp 25 partijų-partijėlių, nepatikėdami staiga atsiradusiais „saldžiais'' pažadais. Taip. Tai buvo lietuvių tautos bendras sąmoningumo ir širdies balsas, vilties kibirkštis. Tai buvo pasipriešinimas Tėvynės dvasiniam ir materialiniam skurdui, korupcijai.

Iš Tėvynės Sąjungos (LK) ir jos koalicijos atstovės Krikščionių demokratų partijos buvo suformuota Seimo vadovybė ir naujoji vyriausybė. Suprantama, kad šioms partijoms tenka neišpasakytai sunki dalia, paveldėjus nualintas ūkio šakas, skurdų finansinį palikimą, apleistą energetinį ūkį, neišspręstų socialinių klausimų krūvą, senatvės pensijų bei pašalpų padidinimą, tautinės mokyklos kūrimą ir kt. Ištraukti Tėvynę iš griūties, tai ne dienų ir ne savaičių klausimas. Įstatymdavystė teisėsaugos ir teisėtvarkos struktūros, prieš pradėdamos šalį traukti iš nuosmūkio, pirmiausia turėtų paskelbti gyventojams problemų esmę, jų degradacinį lygį, sudėtingumą ir realias galimybes pasiekti teigiamų rezultatų. Šios vyriausybės struktūros turėtų pasitelkti ir visuomenės informacijos šaltinius bei neabejingus Lietuvai intelektualus. Tik savalaikė objektyvi informacija, tik visų valstybės valdžios struktūrų ir visų gyventojų kantrus, sąžiningas ir įtemptas darbas galės ištraukti Lietuvą iš klaikios klampynės. Tepadeda mums Dievas!

1996.XII.10

E. Šarūnas

Šis trumpas mūsų bendradarbio E. Šarūno-Edmundo Misiūno komentaras yra jo paskutinis. E. Misiūnas mirė 1997 sausio 3 d. Kaune. (Red.)

1996 gruodžio 5

Didžiai gerbiamam
profesoriui Vytautui Landsbergiui,
Lietuvos Seimo Pirmininkui

Su džiaugsmu „Į laisvę" žurnalas — jo skaitytojai, bendradarbiai ir redaktorius — sveikina Jus kaip naują Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininką.

Lietuva išlaikė egzaminą, idealizmas ir demokratinis sąmoningumas vėl laimėjo prieš nomenklatūros vienvaldystę. Jūsų asmenyje ir naujojo Seimo bei naujosios vyriausybės koalicijoje mes matome gražesnę Lietuvos ateitį.

Priimkite nuoširdžiausius linkėjimus, kad sunkų Jūsų darbą nuolat lydėtų Viešpaties palaima.

„Į laisvę" redaktorius

1996 m. gruodžio 17 d.

J. Baužiui,
„Į laisvę" redaktoriui

Gerbiamasis Redaktoriau,

ačiū už sveikinimus ir linkėjimus. Priimkite ir mano linkėjimą, kad kuo daugiau mūsų — lietuvių ir Lietuvos draugų — visuose kraštuose sujungtų svarbiausias 1997-ųjų metų siekis: gauti Lietuvai daugiau tarptautinės apsaugos! Tai ir Lietuvos kelio į laisvę tąsa, patikrinimas, ar turime laisvę pasirinkti sąjungininkus, ar esame to verti.

Jūsų —

Vytautas Landsbergis

SKAITYTOJŲ ŽODIS

Laukiu mielo svečio

Pirmiausia Jums ir visiems Lietuvių Fronto bičiuliams noriu palinkėti ištvermės ir kūrybingos ugnies leidžiant „Į laisvę", kuri turėtų pasiekti kiekvieną lietuvį, kur jis begyventų, jei jo širdyje dar gyva Tėvynė Lietuva.

Su įdomumu skaitau tokius rašinius kaip O. Girniuvienės apie dr. Juozą Girnių, kuris sovietinėje Lietuvoje buvo beveik nežinomas. Įdomu tai, kad ten užsiminta ir apie „Naujosios Romuvos" redaktorių Juozą Keliuotį, su kuriuo man yra tekę susitikti ir susirašinėti. Apie jį yra išlikę mano gražūs, šviesūs prisiminimai. Gaila, kad dabar „Naująją Romuvą" leidžia neva atgaivinę žurnalą žmonės, šiek tiek apsivėlę marksizmo-leninizmo dulkėmis.

Labai šaunu, kad kiekviename „Į laisvę" numeryje primenami Lietuvos laisvės kovotojai — partizanai, nes jie tik dabar prisimenami ir jų kovos už laisvę istorijos puslapiai tik dabar rašomi.

Gerai, kad neperkeliate žurnalo leidimo į Lietuvą. Čia redakcijos įpratę trumpinti ir ištaisyti straipsnius, kad keičiasi rašinio pagrindinė mintis. Tokių nusiskundimų teko girdėti iš rašančių „Kardui", „Tremtiniui", o apie kitus ir nekalbu.

Tad ir toliau lauksiu mielo svečio „Į laisvę".

Eduardas Plečkaitis,
Vilkaviškis

Prisiminkime
Česlovą Grincevičių

„Į laisvę" nr. 124 buvo parašyta, kad Maironio lietuvių literatūros muziejus Kaune renka įvairią medžiagą apie a.a. rašytoją Česlovą Grincevičių. Noriu paprašyti, kad tokia medžiaga — prisiminimai, asmeniniai laiškai, nuotraukos ir kt. — būtų siunčiami į muziejų nurodant mano pavardę. Taigi adresas toks: *Virginija Paplauskienė, Maironio lietuvių literatūros muziejus, Rotušės aikštė 13, Kaunas 3000.* Tokią medžiagą norėčiau gauti bent iki šių metų rudens... Tai vėliausias terminas.

Virginija Paplauskienė,
Kaunas

Didvyrio prisiminimui.

Dviejuose paskutiniuose „Į laisvę" numeriuose jūs deramai prisiminėte mūsų tautos didvyrį, neabejotiną patriotą tikrąja šio žodžio prasme — Julijoną Butėną. Jis yra linkuvietis — tikras Šiaurės Lietuvos sūnus. Man yra tekę Vokietijoje su juo šiek tiek bendrauti. Tada dalyvavome VLIK'o veikloje.

J. Butėno staigus išvykimas į Lietuvą jau tada buvo daugelio įvairiai aptariamas. Visi tik žinojome, kad jis amerikiečių pagalba buvo išmestas į Lietuvos miškus pas partizanus. Tačiau įvairiai buvo vertinamas šio žygio reikalingumas ir skirtingai buvo aptariamos šios išvykos mažmenos.

Būtų labai naudinga, kad dar gyvieji šio žygio liudininkai Jūsų žurnale išsamiau aprašytų visas šio žygio aplinkybes, pasiruošimo smulkmenas ir įvertintų tikrąją šio žygio prasmę.

Tuo pačiu būtų dar daugiau išryškinta šio mūsų tėvynės sūnaus asmeninė didybė.

Jonas Daugėla,
Florida

„Į laisvę" — gyva istorija

Iš visos širdies noriu palinkėti: laikykitės iš visų jėgų ir kol kas neuždarykite ir neatiduokit savo leidinio niekam. Pas mus tokia padėtis kol kas, kad jūsų žurnalas pražūtų

arba pavirstų kitokiu. Būtų labai gaila, nes „Į laisvę" žurnalas pats savaime — gyva istorija. Reikia apgailestauti, kad Lietuvoje jaunoji karta, kuri dirbtų iš idėjos, kuriai rūpėtų istorinė praeitis — dar neatėjo į mūsų gyvenimą. Galbūt ateityje, jeigu dabar laimėjusios dešiniosios jėgos nepraras autoriteto ir sugebės ne tik išsilaikyti, bet ir patraukti daugumą žmonių, viskas pasikeis. Galbūt?

Dabar tikrai dar sunku: bedvasė, be idealų ir didesnio tikslo išauginta karta artimiausiu laiku nieko neduos. Tuo tarpu ir pas mus tegalima remtis tais paskutiniaisiais, dar senosios kartos idealais auklėtais žmonėmis, o jie jau nebejauni ir, beje, neturtingi. Tie, kurie sovietmečiu sugebėjo susikrauti turtus, teturi vienintelį dievą, — pinigus. Tie, katrie sėkmingai pasidalino po nepriklausomybės paskelbimo Lietuvos turtą — irgi nei žino, nei supranta, kas yra tikroji Tėvynės meilė...

Tiesą sakant, iš naujos vyriausybės aš irgi nesitikiu, jog greit sulauktume didesnio dėmesio mūsų pokario laikotarpio istorijai. Jiems atsiras tūkstančiai reikalų ir problemų, ir tie mūsų kartai brangūs dalykai bus atidėti vėlesniam laikui. Tik liūdna, kad vis daugiau to laikmečio gyvųjų liudininkų išeina į Amžinybę. Ir kai pati vyriausybė tuo susirūpins, gali jų, praėjusių partizanų kelius, mačiusių okupantų rengtas genocido akcijas, jau nebebūti.

Janina Semaškaitė,
Kaunas

Reikia prisiminimų ir faktų

1941 metų Birželio sukilimo metu žuvo gal apie 3000 lietuvių. Tai daugiau negu per nepriklausomybės kovas 1918-20 metais. Kai kurie, ypač žydų bendruomenėje, visus prie šio sukilimo vienaip ar kitaip prisidėjusius ir dabar tebevadina nacių bernais, karo nusikaltėliais bei žydų šaudytojais. Mes žinome, kad tai netiesa, bet per praėjusius 55 metus labai mažai padarėme jai atitaisyti. Pasitenkiname daugiausia tik bendrybėmis, o ne faktų surinkime. Dar už 10 ar daugiau metų bus išmirę dauguma šio sukilimo dalyvių ar liudininkų. Jų pareiga yra įrodyti, kad tie 3000 žuvo ne veltui ir kad šie ar jie patys nebuvo antisemitai ar kraujo ištroškę sadistai.

Prie to aktyviau galėtų prisidėti „Į laisvę" žurnalas, ragindamas visus rašyti asmeninius atsiminimus apie Birželio sukilimą ir juos savo puslapiuose skelbdamas. Jei kurie nebūtų tinkami spausdinimui, būtų galima juos laikyti specialiame archyve, kurio medžiagą galėtų panaudoti istorikai.

Paremdamas savo siūlymą, čia ir siunčiu savo paties prisiminimus. Jie gal nėra intelektualiniai stiprūs, bet tai yra tikri faktai.

Zenonas Prūsas,
Chillicothe, Ohio

Redakcija dėkinga bič. Zenonui Prūsui už šį įdomų raginimą ir už kartu atsiųstus jo paties atsiminimus, kuriuos šiame numeryje spausdiname. Prašome skaitytojus atkreipti į tai dėmesį ir savo atsiminimais iš 1941 m. sukilimo prisidėti prie tiesos išryškinimo, kaip tai retkarčiais ir anksčiau šio žurnalo puslapiuose buvo daroma.

Redaktorius

Dar negreitai...

Gerbiamoji redakcija, sveikinu jus visus su Naujaisiais metais. Žinokite, kad jūs ir dabar reikalingi Lietuvai. Dar negreitai jūsų leidinys galės pasivadinti „Jau laisvi"...

Leiskite per jus padėkoti savo lagerio draugui Povilui Vaičekauskui iš Čikagos, užsakiusiam man „Į laisvę" žurnalą.

Zenonas Jaška,
Telšiai

Modernusis žmogus ir rezistencija

ANDRIUS BALTINIS

... Didmiesčio apgaulė • Naudingumo nenauda • Abstrakcijos galia • Patogumų kaina • Pesimizmo našta • Technokratijos perspektyva • Šio amžiaus filosofija • Mūsų nelaimės pamoka • Rezistencinė dvasia

Didmiesčio apgaulė

Kalbėti apie modernųjį žmogų yra sunkus uždavinys jau vien dėl to, kad tuoj iškyla klausimas, kas iš tikro šis modernusis žmogus yra. Turime pabrėžti, kad moderniuoju žmogumi vadiname ne kiekvieną žmogų, kuris gyvena dabartiniu metu, bet tuos žmones, kurie leidžiasi naujų aplinkybių formuojami, kurie įkūnija moderniąją laiko dvasią savyje, kurie yra aktyvūs ir, nors būdami mažumoje, duoda viskam toną ir kurių pavyzdys ir sprendimai nustato viso gyvenimo standartą ir sudaro jo stilių. Šia prasme perdėm moderniško žmogaus visai nėra, arba labai reta. Yra tik jėgos ir veiksniai, kurie žmogų formuoja ir artina, tarsi kokiam idealui. Šios jėgos ir veiksniai mėgina kurti tarsi kokį naują žmogų, nors tai retai jiems visiškai pavyksta. Senojo raugo visada lieka daug.

Kas yra šios jėgos ir veiksniai? Atsakymas apskritai nėra sunkus. Juos sudaro modernusis didmiestis. Didmiestį savo ruožtu kuria pramonė. Pramonė reikalauja organizacijos, o organizacija didmiesčio. Čia visko pradžia. Bet pirmoji priežastis duoda tik pirmąsias pasekmes, kurios darosi priežastimi, ir duoda naujas pasekmes. Susidaro sunkiai suvokiamų priežasčių ir pasekmių grandinė.

Modernusis žmogus tad bus pramoninio didmiesčio gaminių gaminys. Dar jis nėra galutinai susiformavęs, bet kiek jau spėjęs save parodyti, yra daugelį pažadinęs padaryti pesimistiškiausius sprendimus. Daugelis rimtų mąstytojų mano, kad moderniojo žmogaus siautėjimas gali privesti pasaulį prie tragiško galo.

Bet ar tai nėra tik senosios kartos būdingas nepasitenkinimas naująja karta ir jos pažanga? Būtų gera, kad taip būtų. Tačiau faktai liudija apie modernųjį žmogų, ir šių faktų paneigti negalima. Mūsų pačių buvimo tremtyje faktas yra moderniojo žmogaus darbų vaisius. Milijonai palengva mirštančių kankinių Sibire yra kitas faktas. Milijonai sudegintų koncentracijos stovyklose yra vėl kitas faktas. Subombarduoti miestai nuo Maskvos iki Paryžiaus, nuo Londono iki Romos vėl kitas faktas. Hirošima ir Nagasaki vėl kitas. Tai vis moderniojo žmogaus darbai, nežiūrint kur jis gyventų, Rytuose ar Vakaruose. Ir šie darbai nėra sus-

Kun. Andrius Baltinis, šio straipsnio autorius, filosofijos daktaras, daug rašęs filosofinėmis ir visuomeninėmis temomis lietuviškoje išeivijos spaudoje. Gimė 1909.X.12 Biržų aps., mirė 1975.IX.5 Čikagoje. Čia perspausdiname jo straipsnį iš 1960 m. birželio mėn. „Į laisvę" žurnalo, kuriame beveik prieš 37 metus kun. dr. Andrius Baltinis išsakė savo rūpestį dėl grėsmingų modernizmo įtakų žmogaus dvasiai. Mūsų manymu, tuometinės jo mintys tinka ir dvidešimtojo amžiaus pabaigoje begyvenančiam lietuviui.

toję, o tik užkliuvę, kiekvieną akimirksnį jie gali būti tęsiami toliau ir pasaulį nustumti į pražūtį. Mūsų taika laikosi tik šantažu, vienas kito įgąsdinimu, o tai negali ilgai tęstis. Pasaulis yra ant bedugnės kranto, tačiau viso to priežastis yra ne kokios gamtos katastrofos, bet pats žmogus, mūsų dienų žmogus, būtent — modernusis žmogus. Kad su šiuo žmogumi yra neviskas tvarkoje, kiekvienam aišku. Bet kas iš tikro yra netvarkoje ir kokios to priežastys?

Žmonės, kurie gali padaryti tokius baisius darbus, turi turėti kokį ypatingą galvojimo ir jutimo būdą. Pirmiausia, žinoma, vadai, bet paskui ir mažieji žmonės, kurie vadus palaiko ir remia. Kokios šių žmonių dvasinės savybės, matosi iš jų darbų. Aišku, kad jie yra paneigę visa tai, ką vadiname krikščioniškąja dvasia, kad žodis „artimas" jiems tuščia frazė, kad jie neturi užuojautos kitiems žmonėms, nesupranta jų kančių. Tai reiškia, kad jie neturi ryšio su kitais. Šių ir kitų panašių dvasios savybių apžvelgimu ir išaiškinimu mes ir norime pradėti moderniojo žmogaus charakteristiką.

Pabrėžiame, kad modernųjį žmogų kuria didmiestis. Sustokime prie didmiesčio įtakų, panagrinėkime, kaip jos „modernizuoja" žmogų.

Žmonės, gyvendami mažame miestelyje, jaučiasi nelaisvai. Čia visi kaimynai žino, ką kas valgo, kiek turi drabužių, kokia jų rūšis, kas pas ką lankosi. Didmiestyje žmogus jaučiasi išlaisvintas iš šio aplinkos spaudimo. Čia galima metais gyventi ir nežinoti, kas šalia gyvena ir kas ten atsitinka. Čia niekas jumis nesidomi, ir jūs nieku nesidomite. Rodos, nieko geresnio negali būti. Tačiau tai yra pirmosios moderniojo žmogaus nelaimės žymės. Blogiausios didmiesčio gyvenimo pasėkos yra šios: **ryšių suirimas su kitais žmonėmis, įpratimas nekreipti dėmesio į juos, praradimas galimybės įsijausti į kitus, užsidarymas savyje**. Tai reiškia, kad daug gilių pergyvenimų sielai liks svetimų, daug sielos galių liks neišnaudotų, ir neišgyventa daug tokių dalykų, kurie žmogų padaro turtingiausią ir vertingiausią. Didmiesčio gyvenimas sunaikina žmonių tarpusavio ryšius, todėl žmogus niekur nesijaučia toks vienišas, kaip did-

miesty. Jis čia tik smėlio grūdelis tarp kitų grūdelių.

Su išnykimu šių dvasinių ryšių, kurie kelia dvasią ir duoda gyvenimui šilimos, žmogus su laiku tampa savo dvasioje vis šaltesnis ir neturtingesnis. Paliktas tik sau, žmogus neturi kitų troškimų, kaip tik patenkinti asmeninius reikalus, nes niekas jo nemato, niekas jo nepažįsta ir niekas jo nevaržo. Jis gyvena tik sau, rūpinasi tik savo reikalais. Kiti domina jį kuo mažiausiai. Į kitus žmones jis pamažu pradeda žiūrėti kaip į daiktus. Stebi juos tik iš oro, bet nejaučia ir negyvena drauge su jais. Taip didmiesty keisčiausiu būdu dėl didelio susikimšimo žmonės tampa vienas kitam labiausiai svetimi. Tai veda prie tautinių ir kitokių ryšių išnykimo ir žmonių sumasėjimo. Moderniojo žmogaus tad pirmoji ir pagrindinė žymė yra toji, kad jis yra izoliuotas žmogus, be vidujinio suaugimo su kitais žmonėmis: nei jam jie rūpi, nei jis kitiems.

Naudingumo nenauda

Didmiestis nėra vienintelis veiksnys, kuris sukuria moderniojo žmogaus izoliaciją, paprotį žiūrėti į kitus žmones, kaip į daiktus. Modernusis didmiestis yra technika besiremiančios pramonės gaminys. Technika ir pramonė yra tie veiksniai, kurie ugdo tarp žmonių praktiškus — pirkliškus ryšius, nes technikos pamatuose yra naudingumas. Nieko tad nėra paprastesnio, kaip pradėti žiūrėti į žmones — su kuriais jau dvasiniai ryšiai sunykę — vien tik naudingumo žvilgiu. Tuo žmonės prilyginami daiktams, kurių vertė nustatoma pagal kainą, pelną ir naudingumą. Amerikoje, pvz., labai paprastas dalykas apie žmogų pasakyti, kad jis vertas tiek ir tiek dolerių.

Kad į žmogų žiūrima kaip į prekę, mes visi įsitikinome, važiuodami į užjūrius. Tada įvairios komisijos spaudė mūsų raumenis, žiūrėjo į dantis kaip parduodamiems arkliams, vertino mus tik kaip darbo jėgą. Patys į prekes degraduotieji žmonės yra taip jau su tuo apsipratę, kad žiūri kaip į visai normalų dalyką, kai yra laikomi tik darbo automatais, neturinčiais jokio vidinio ryšio su tuo, ką dirba, ir jokios dorovinės atsakomybės. Todėl atsitinka, kad ligonių prižiūrėtojos palieka ligoninę, kai tik darbo valandos pasibaigia, nors koks ligonis ir būtų kritiškoje padėtyje.

Buvo laikai, kada buvo visai kitaip. Žmonės taip juto savo ypatingą vertę, kad neleido vartoti jokių metodų, kurie juos bent iš tolo prilygtų daiktams. Aristokratai neleisdavo siuvėjams savęs matuoti kaip kokią dėžę ar spintą. Jiems drabužius turėjo siūti iš akies. Dabar ši nuomonė apie žmogaus ypatingą vertę ir garbę yra jau visai išnykusi. Dirvą šiam žmogaus pažeminimui paruošia techniškasis industrializmas, kuris yra baugi nežmoniškumo mokykla.

Visai nesustojant prie komunizmo siaubingų darbų, prisiminkime, kad tokiame Vakarų Europos kultūringame krašte kaip Vokietija, Hitleri-

o laikais senesnieji žmonės slėpė savo metus ir ligoniai savo ligas, nes priešingu atveju jie prieglaudose nuo „saldžios arbatos" amžinai užmigdavo. Psichiškai nesveikų naikinimas buvo oficialiai pripažintas ir viešai vykdomas. Tam buvo išdirbti projektai ir planai. Iš tikro, jei žmogaus vertė tik jo naudingume, tai nėra jokio pagrindo apsieti kitaip su žmogumi, kaip su mašina, kuri jau sugedusi ir taisyti neapsimoka. Iš praktiškai ir realiai galvojančio žmogaus kitko ir netenka laukti.

Abstrakcijų galia

Praktiškasis naudingumo principas, jei jis priimtas visko matu, turi dar ir tolimesnių pasėkų. Pagal šį principą visur stengiamasi įžiūrėti tik tai, kas naudinga. Visa kita sistemingai ignoruojama. Miško pirklys, atėjęs į mišką, stebi tik medžio storumą, apskaičiuoja jo medieną, bet visiškai ignoruoja visa kita: nepagalvos nei apie medžio grožį, nei apie jį kaip drėgmės palaikytoją, nei kaip apie prieglobstį paukščiams. Visa tai bus šalia jo dėmesio ir neateis jam į galvą. Praktiškasis žmogus mato tik tas daiktų savybes, kurios jam naudingos, ir tik tas. Tuo būdu praktiškasis žmogus, priešingai paplitusiai nuomonei, kaip tik yra didžiausias abstrakcijų mėgėjas, abstrakčiausias galvotojas, kai tuo tarpu filosofas stengiasi suvokti daiktus visoje jų pilnumoje.

Blogiausia čia tai, kad nuo daiktų prieinama prie žmonių: fabrikanto nedomina žmogus kaip ypatinga asmenybė su turtingu dvasios pasauliu, bet tik kaip darbo jėga, turinti pagaminti kuo daugiau ir kuo pigiau. Visa tai yra abstrakcijų pavyzdžiai, konkrečiai tikrovei prilipinta etiketė, kuri iškelia tik kokią nors vieną daikto ypatybę, už kurios daugiau nieko nematoma. Tos liūdnos pasėkos yra privedusios žmones prie šiurpulingiausių darbų: pirmieji krikščionys su etikete „valstybės priešai" buvo mėtomi žvėrims, deginami ant laužų, o dabar po „liaudies priešo" ar „buržujaus" etikete naikinami milijonai žmonių. Šių etikečių segiojimas yra giliai įleidęs šaknis ir į mūsų gyvenimą: prisegę etiketę „krikdemas", „frontininkas", „tautininkas", „liaudininkas" ar pan., mes lengvai pasmerkiame žmones, visai nežiūrėdami, kas po šių etikečių slepiasi. Ir didžiosios valstybės po etikete „trukdytojai tarptautinei taikai" nenori pripažinti mažosioms tautoms teisių ir suprasti jų troškimų.

Būdinga moderniojo žmogaus etiketė, kurią jis prisega visiems daiktams, yra kiekybė vietoje kokybės. Paveikslus vertina ne pagal jų grožį, bet pagal sumokėtų pinigų sumą, filmų artistą — ne pagal jo talentą, bet kiek apie jį rašoma laikraščiuose. Apskritai, viską vertina pagal didumą ar aukštumą.

Yra tragiška, kad šiokie žmonės tampa didelių tautų ministeriais, parlamento nariais ar visuomenės veikėjais. Jie tada nemato mažų tautų ir jų reikalų.

Patogumų kaina

Garbindamas kiekybę, modernusis žmogus yra materialistas. Materializmo dvasią išugdo technika ir pramonė. Nuo technikos įrengimų priklauso visas mūsų gyvenimas. Mums atrodo, kad be jų visai negalima gyventi. Mūsų norą persikelti iš vietos į vietą, gauti šviesos ar šilumos, susikalbėti su toli esančiais asmenimis, išgirsti muziką ar pažiūrėti kino patenkina technikos įrengimai. Dažnai užtenka paspausti tik kokį mygtuką. Dėl to technikos prestižas mūsų akyse pasidaro labai didelis. Dar didesnis šis prestižas tų žmonių akyse, kurie kasdien turi reikalo su milžiniškom mašinom, kurios ūžia, zvimbia, žvilga ir juda, tarsi kokios gyvos būtybės. Skaičiau atsitikimą apie negrą, kuris turėjo prižiūrėti didelę dinamo mašiną. Grandiozinė mašina savo milžiniško rato ūžimu ir žibėjimu, savo neapsakoma jėga nepaprastai tą negrą veikusi. Jis pradėjęs ją garbinti kaip kokį dievą ir pasiaukodamas jam, šoko į ratą, leisdamas save sudraskyti į gabalus.

Bet dar didesnę įtaką daro mums visi tie daiktai, kuriuos pagamina mašina. Esame apipilti daiktais. Visi langai, gatvės, butai ir sandėliai pilni daiktų. Jie tokie vilioją, kad mes išeiname iš savęs ir visą savo sielą sutelkiame prie jų. Visas mūsų gyvenimas yra apkrautas technikos gaminiais. Jie patraukia mus taip, kad pasijuntame visai jų valdomi. Nesąmoningai mumyse atsiranda įsitikinimas, kad, jei kas yra vertingo, tiktai šie gaminiai. Todėl kiekvienas mėginimas įrodyti, kad jie nepadaro žmogaus laimingo, mums atrodo visai neįtikėtinas, nesuprantamas ir stačiai juokingas. Taip modernusis žmogus nesąmoningai pasidaro materijos garbintojas, užmiršta pats save ir savo dvasios gyvenimo visai nejunta.

Dėl viso to moderniojo žmogaus dvasios gyvenimas pasidaro labai skurdus. Visos kilniosios emocijos išnyksta ir jų vietą užima juslingumas. Kartu su tuo ir visas gyvenimas, gamta ir žmonės jam pasidaro be rezonanso, be atgarsio. Nejausdamas dvasios savyje, nepajunta jos nė kituose. Gyvenimas pasidaro pilkas, be galo prozaiškas ir beprasmiškas. Tokios padėties žmogus negali pakelti ir ieško išsiblaškymo.

Išsiblaškymas jam reikalingas dar ir dėl to, kad nuobodus, įtemptas ir beprasmis darbas fabrike neduoda jokio pasitenkinimo, bet nepaprastai išvargina. Išvargintas žmogus ieško tokio išsiblaškymo, kuris erzintų tik jusles, bet nepaliestų visai dvasios. Kadangi ir juslės jau atbukusios, tai reikalinga labai stiprių jaudiklių. Todėl alkoholis, baisūs kriminaliniai filmai ir triukšmingos sporto rungtynės yra tinkamas maistas jo nervams. Todėl kartu su turtų didėjimu eina dvasios smukimas. Technikos gaminiai visi standartizuoti, gaminami visiems, neatitinka žmogaus dvasios reikalavimų. Todėl jis jaučiasi viduje tuščias ir nepatenkintas.

Pesimizmo našta

To pasėka, kad mūsų dienų žmogus nemyli gyvenimo. Tai liudija šimtai vardų tiek literatūroje, tiek filosofijoje, tiek laikraščiuose. Tai atrodo keista. Juk šių dienų paprasto darbininko gyvenimas yra šimtą kartų patogesnis, negu kokio viduramžių kunigaikščio. Čia Amerikoje kiekvienas turi gražų butą su minkštais baldais, šaldytuvu, skalbiamąja mašina, dulkių siurbliu, radijo ir televizijos aparatu, automobiliu garaže ir kinu antroj pusėj gatvės. Ar ko geresnio galima norėti? Keistu būdu žmogus vis dėlto nėra patenkintas. Nežiūrint visų patogumų — ir kaip tik dėl jų — gyvenimas nėra lengvas. Visi minėti patogumai ir daugelis kitų, kuriuos komercinė propaganda kas dieną kala į galvą visiems, kaip būtinai reikalingus kiekvienam padoriam žmogui, labai brangiai kaštuoja. Už juos tad reikia dirbti kaip botagu varomam su didele skuba ir visiškai išsemiant save. Todėl išeina, kad vadinamasis „aukštasis gyvenimo standartas" duoda visa kita, tik ne laimę. Modernusis žmogus nemyli gyvenimo. Tai vaizdžiai matyti ir iš ciniško pasakymo, kad gyvenimas yra „dirty joke" — nešvarus juokas. Todėl galima sakyti, kad visai nepriklausomai nuo atominio karo baimės ir kitų pavojų, kurie mūsų dienų žmogui gresia, būdingasis šio gyvenimo bruožas yra pesimizmas, kaip kad visais laikais, kada gyvenimas sutelktas malonumuose. Izoliuotas kaip smėlio grūdelis, be gilesnių ryšių su kitais žmonėmis, gamta ir gamtos Kūrėju, žmogus nepajėgia nieko tikrai pamilti, ir todėl negali būti laimingas.

Pamilti galima tik tai, kas individualu, kas duota tam tikru laiku ir tam tikroje vietoje. Modernioji technika sunaikina visa, kas individualu ir sava. Ji stengiasi viską suuniforminti, žmogų paverčiant į neasmeninę masę, nesurištą su laiku ir vieta. Prancūzų rašytojas Sant Eksiperi apie amerikiečių lakūnus vienoje Šiaurės Afrikos bazėje rašo, kaip jie būriuojasi kaip avys, kaip šaltai jie viską priima, kaip kiekvieną akimirksnį jie sutinka ir čia likti ir kitur eiti, nes nėra nei vienos vietos, nei žmonių grupės, su kuria jie jaustųsi susirišę. Jie yra taip nualinti, kad jiems visur vienodai gerai arba blogai, nes jie niekur nesijaučia namie, nieko negali pamilti. Bet nieko nėra labiau pasigailėjimo verto, kaip žmogus, kuris nieko negali mylėti, nes meilė yra vienintelis kelias į savo sielos gelmių atidengimą. Kam šis kelias užžėlęs, tas visada jaus alkį ir niekad nebus patenkintas.

Bet modernusis žmogus yra nutraukęs ryšius ne tik su žmonėmis ir gamta, bet ir su pačiu gamtos Kūrėju — Dievu. Tai jau buvo paskelbęs savo metu Nietsche šūkiu „Dievas yra miręs", kurį dar ir dabar kartoja kai kurie moderniosios dvasios gynėjai. Bet šiam šūkiui, kurį Nietsche paleido Šveicarijos kalnuose, dabar prisijungė aidas — Ir žmogus yra mirties agonijoje. Tarp šių dviejų šūkių yra tamprus ryšys: negalima

žmogaus atitraukti nuo didžiojo, amžinojo gyvybės Medžio, kad jis nepradėtų patsai vysti ir nykti, kaip džiūsta ir nyksta kiekvienas nuo medžio nukritęs lapas.

Technokratijos perspektyva

Pastaraisiais metais daug kalbama apie tai, kad visas gyvenimo vadovavimas ir jo tvarkymas gali patekti į technikos specialistų rankas ir kad gali įsikurti tai, ką vadiname technokratija. Galimas dalykas, kad kažkas panašaus jau ir vyksta. Jei tai įvyktų, žmogaus ateičiai grėstų didelis pavojus. Iš tikro technikos pagrindinis principas yra praktiškasis naudingumas. Kur tai vestų, iš dalies jau parodyta. Jei tik praktiškasis naudingumas, o ne viso žmogaus psichologinės būties gerovė yra galutinis tikslas, gali įvykti tai, ką anglų rašytojas Aldous Huxley aprašo savo knygoje: „Naujasis drąsus pasaulis" (Brave New World). Technikai reikalingi vertingi žmonės tik viršūnėse. Daugumai darbų geriau tinka idiotai, negu normalūs žmonės. Huxley tad ir prileidžia, kad technika suradusi galimybę tokius žmones išauginti tam tikruose inkubatoriuose. Ten, deguonies davimą keičiant, galima reguliuoti smegenų išsivystymą. Duodant mažai deguonies, galima išauginti menkiausio proto žmones. Juos pagal graikų alfabeto penktąją raidę pavadina „epsilonais". Šių penktos rūšies žmonių uždavinys — atlikti žmonių bendruomenėje pačius nešvariausius darbus. Šie žmonės, ypatingų chemikalų palaikomi, jausis labai patenkinti šiais darbais, bus laimingi ir jais net didžiuosis. Gyvendami be susirgimo iki 60 m., jie staiga sugrius per porą savaičių. Tada jie bus nuvežami į specialius namus, kur chemikalų įšvirkštimu bus palaikoma jų gera nuotaika ir didinamas jų sugriuvimo procesas, taip, kad jie džiaugdamies baigs savo gyvenimą. Truputį geresniems darbams bus auginami „deltos" — pusidiotai, dar geresniems — „gamos" — ketvirtadalio idiotai, ir geriausiems „betos" — aštuntadalio idiotai. „Alfų", pilnai išsivysčiusių žmonių, bus auginama labai mažai, tik pagrindinių direktorių postams.

Ar tai nėra ideali tvarka? Ir ką žmogus su sveiku, praktišku protu galėtų prieš tai pasakyti? Jei žmonės vadovaujasi tik praktiškuoju naudingumo principu, tai gyvenimas gali eiti ta kryptimi, kad galutinėje išdavoje bus tik „epsilonai" ir „deltos".

Jei Huxley knyga yra daugiau satyra, tai daug baisesnį įspūdį daro Orwelio ir lietuviškai išverstoji knyga „1984 metai". Baisesnį įspūdį ji daro todėl, kad nėra jokios priežasties, kuri sutrukdytų ten aprašytąją utopiją įvykdyti. Žmogui perauklėti nebūtinai reikia panaudoti biologiją, galima paimti žmogų, koks jis yra iš prigimties ir jį keisti propaganda, teroru ir priespauda. Orwelis pramato aparatus, kuriais bus galima sekti žmogų visur, ir tuo pasiekti, kad žmogus darys tik tai, kas jam įsakoma.

Ir mes žinome, kad yra vietų, kur ši Orwelio utopija yra arti įvykdymo. Todėl, kaip sako Berdiajevas, dabar yra atėję laikai, kada reikia kovoti ne už utopijų įvykdymą, bet prieš jų vykdymą, nes moderniosios technikos pagalba gali būti įvykdoma net ir neprotingiausia utopija.

Technokratijos pavojai glūdi tame, kad visą gyvenimą pradeda planuoti ir tvarkyti žmonės — technikai, kurie neturi jokio gilesnio supratimo nei apie pasaulį, nei apie žmogų, kuriame yra toks netechniškas dalykas, kaip siela. Kai technikai šios savo nekompetencijos nesupranta ir imasi tvarkyti dalykus, apie kuriuos nieko nežino, pasėka gali būti didžiausia žmonijos nelaimė.

Modernioji filosofija

Visa ši moderniojo žmogaus gyvenimo tragika yra savo išraišką radusi modernioje filosofijoje. Viena jos srovė vadinasi egzistencializmas, kuriame yra daug krypčių, bet visoms joms bendra nuotaika, kad moderniajam žmogui nyksta gyvenimo prasmė, kad jam gresia pavojus, liekant tariamai gyvenančiam, prarasti save ir nuskęsti nebūties bedugnėje. Pagal Heideggerį šią grėsmę sudaro netikrumas, nenuoširdumas su savimi ir kitais, banalių žmonių nuomonių priėmimas, neįsigilinimas į save, nenoras žvelgti tikrovei į akis. Egzistencializmas neranda iš šios padėties jokios išeities ir ragina herojiškai priimti savo likimą kelyje į visišką išnykimą.

Egzistencialistai, nors ir nemato išeities iš moderniojo žmogaus klystkelių, tačiau jais yra nepatenkinti. Bet yra žmonių, kurie yra patenkinti šia padėtimi ir ją gina. Šie žmonės sukūrė ypatingai modernią filosofiją, vadinamą neopozityvizmą, kuris gina modernųjį žmogų su visais jo iškrypimais. Neopozityvizmas duoda moderniajam degraduotam žmogui suraminimą ir net pasididžiavimą, nes jis yra ne kas kita, kaip visų moderniojo gyvenimo iškrypimų loginis pateisinimas. Ši filosofija, prasidėjusi Cambridge ir Oxford universitetuose, dabar yra paplitusi visuose anglosaksų kraštuose. Kadangi mūsų jaunoji karta mokosi Amerikos universitetuose, tai mums darosi aišku, kodėl mūsų lietuviškoje studentijoje atsiranda karštų mūsų dienų modernizmo gynėjų.

Nelaimės pamoka

Kalbant apie moderniųjų sąlygų grėsmę žmogui, nevienam iš mūsų gali atrodyti, kad visa, kas iki šiol pasakyta, yra kažkas labai nerealu, abstraktu, sugalvota ir paruošta labai subtilioje minčių analizėje. Nevienas gal iš mūsų galėtų klausti, kurgi yra tas ryšių suirimas, kuriame atsiskleidžia dvasios tuštumas, gyvenimo nebranginimas ir kiti panašūs reiškiniai? Tai, ką mes matome, yra visai kas kita: matome žmones, kurie

ieško darbo ir buto, kurie galvoja ar jau perka namus, automobilį, kurie sėdi baruose ir geria alų, rengia iškylas, žiūri į televiziją, eina į kalnus ar koncertus, šoka salėse. Štai kas yra tikrovėje, o ne mūsų suminėtos abstrakcijos! Amerikiečiai taip galėtų sakyti, nes jie nėra dar išgyvenę to, kai vadinama abstrakcija staiga pasidaro reali ir gyva. Mes tokį patyrimą turime.

Pas mus ilgai buvo rašoma ir kalbama apie komunizmo baisumą, brutalumą ir visų žmogiškųjų savybių praradimą. Buvo kalbama ir rašoma, kol visi su tuo apsipratome, ir visa tai mums pradėjo rodytis, kaip abstrakcija arba fantazija, kurios tikrovėje visai nėra (Vakaruose daugelis ir dabar taip mano!) Bet tada staiga vieną dieną (galime suminėti ir datą 1940 m. birželio 15 d.), istorija, kaip sako Arnold Toynbee, mus sugriebė už gerklės: abstrakcija tapo gyva, raudonoji armija žygiavo per sieną. Prasidėjo įrodymas, kuris ir dabar dar tęsiasi, kad visa, kas buvo kalbėta, buvo tiesa, kad žmoniškumo praradimas nėra abstrakcija ar fantazija, bet baisi realybė! Jei kas sakytų kad ten Sovietijoje yra komunistai, kad mes čia esame toli nuo jų, tai tokiems turime pasakyti, kad komunizmas prilygsta aukščiausiam moderniojo žmogaus išsivystymui ir kad Vakarų industrinis žmogus yra tikras jo brolis, kuris galutiniame savo išsivystyme gali pasiekti tų pačių rezultatų.

Rezistencija prieš moderniąją dvasią

Tačiau pasaulyje yra jėgų, kurios veikia priešinga kryptimi, yra žmonių, kurie kovoja prieš mūsų laikų nelaimę — žmogaus degradavimą ir gyvenimo sumechaninimą moderniame pasaulyje. Kad tokių žmonių yra, rodo jau ir tas faktas, kad šis modernusis technikos sukurtasis žmogus ir visas modernusis gyvenimas yra skaudžiausios kritikos objektas. Jei daugelis žmonių pasiduoda moderniojo gyvenimo įtakoms visai nesąmoningai, nes nėra pajėgūs jom suprasti, tai yra žmonių, kurie tai supranta, kurie pajėgia šią gyvenimo srovę stabdyti, išlipti ant kranto ir šį gyvenimą apžvelgti ir įvertinti. Šie žmonės tikriausia rezistencijos žodžio prasme yra rezistentai ir jų veikla rezistencinė. Tokių rezistentų yra visuose kraštuose, pradedant Bergsonu, Schweitzeriu, Spengleriu, baigiant Ortega y Gasset, Jaspersu, Toynbee, įvairiais bažnyčių žmonėmis bei rezistenciniais ir kitais vardais vadinamais sąjūdžiais. Jie kovoja už žmogaus pirmenybę prieš daiktą, už dvasinių vertybių primatą prieš medžiagą, už žmogaus asmens vertę ir jo laisvą apsisprendimą, už religines, kultūrines, etines ir estetines vertybes. Jie kovoja už tautų laisvę pasirinkti tokį gyvenimo būdą, koks joms patinka, ir už laisvę tvarkyti savo politinį, visuomeninį, socialinį ir kultūrinį gyvenimą, pagal savo nuožiūrą. Tuo būdu rezistencija yra labai plati ir sudėtinga sąvoka, išsišakojusi į įvairias gyvenimo sritis. Joje tarsi ko-

kiame fokuse susikryžiuoja ir susijungia visi mūsų žmogiškieji ir tautiniai siekimai, visos žmogiškosios ir antžmogiškosios vertybės.

Šiaip suprasta rezistencija yra ne tik mūsų žmogiškosios egzistencijos, bet ir mūsų tautos laisvės ir mūsų politinių siekimų pagrindas. Yra savaime aišku, kad Lietuva tik tada atgaus laisvę ir galės kaip valstybė egzistuoti tik tokiame pasaulyje, kuriame bus nugalėta moderniojo barbarizmo dvasia ir jos vietą užims krikščioniškasis humanizmas.

Rezistencija yra ir mūsų lietuvybės išlaikymo pagrindas. Lietuviais išliksime tiek, kiek pajėgsime pasipriešinti visus tautinius ir žmogiškus santykius naikinančiai moderniajai oportunizmo dvasiai ir apginti savo tautines vertybes milžiniškoje šios grėsmės jūroje.

Rezistencija yra ir mūsų tautinės vienybės pagrindas. Išblaškytų po įvairius pasaulio kraštus, gyvenančių skirtingose aplinkybėse, mūsų sielos kas dieną prisipildo skirtingais turiniais bei pažiūromis, kurios gali sumaišyti mūsų kalbą, kaip prie Babelio bokšto. Bet jei mumyse yra dar likę kiek rezistencinės dvasios — pasipriešinti mūsų tautos didžiajai nelaimei — tai ši dvasia mumyse visuose yra ta pati, nežiūrint, ar mes gyvename Sibiro tundrose, ar Australijos stepėse, ar Amerikos didmiesčiuose, ar Lietuvos kolchozuose. Rezistencinė dvasia jungia mus visus į vieną rezistencinę bendruomenę. Kol bus lietuvių, kurie savyje jaus rezistencinę dvasią ir pagal ją gyvens, tol nežūsime kaip tauta ir vėl kelsimės iš naujo.

Šių faktų akivaizdoje naivūs atrodo visi tie, kurie stengiasi įrodinėti, kad mes nesame rezistentai, kurie rezistenciją nori susiaurinti iki pogrindžio veikimo ar militarinio pasipriešinimo. Rezistencinė dvasia verčia mus budėti, pajusti pavojų ir jam pasipriešinti visomis galimomis priemonėmis, nežiūrint, ar jos būtų religinės, kultūrinės, politinės ar kitokios. Kas sąmoningai neigia rezistenciją, parodo, kad jis jau yra pasidaręs moderniu žmogum blogąja šio žodžio prasme — netekęs ryšio su kitais žmonėmis, su savo tauta, ir davęs save formuoti aplinkybėms, kuriose gyvena.

Mūsų laisvės tat atgavimas, lietuvybės išlaikymas ir mūsų žmogiškosios vertės išsaugojimas pareis nuo to, kiek bus rezistencinės dvasios mumyse ir aplinkiniame pasaulyje. L. F. bičiuliai yra įsijungę į šį pasaulio rezistencinį sąjūdį. L. F., pabrėždamas rezistencinį savo pobūdį ir jo ugdymą savo veikloje, yra suvokęs laiko dvasią, atspėjęs laiko reikalavimus ir atsistojęs ant tų pagrindų, kuriais remiasi ne tik mūsų tremtyje esančios tautos dalis, bet ir visos mūsų tautos ir kitų žmonių ateitis. Kol mumyse bus gyva rezistencinė dvasia, tol nežūsime nei kaip žmonės, nei kaip lietuviai. Rezistencinė dvasia, mūsų tautos geriausių sūnų krauju ir aukomis įprasminta, išgelbės ir mūsų žmoniškumą, ir mūsų lietuviškumą.

Partizanai Suvalkų krašte

TEKLĖ KULVINSKIENĖ

Mano šaknys

Esu kilusi iš Lenkijos ribose esančios Punsko apylinkės. Gimiau 1922 m. Vaičiuliškių kaime, Suvalkų apskr. Čia nuo neatmenamų laikų gyveno mano protėviai, visada laikydami save lietuviais. Tikslių žinių neturiu, kada jie ten apsigyveno, pasirinkę sodybai vietą prie aukšto kalno, bet iš mano senelio Simo Pauliukonio pasakojimų galima spėti, kad protėviai ten gyveno jau 17-me šimtmetyje. Jie pergyveno karus, sukilimus, badmetį, epidemijas — viską atlaikė. Ir tik užėjus komunizmo bangai, jų ainiai 1949 m. buvo išmesti iš protėvių lizdo.

Mano protėviai buvo laisvi, raštingi ūkininkai. Kuo galėdami padėjo sukilėliams, kovojantiems prieš caro priespaudą. Po1863 m. sukilimo ilgą laiką savo namuose slėpė sukilėlius. Už tokį slėpimą grėsė išmetimas iš namų: buvo uždrausta lietuviška spauda, mokyklos; net ir melstis lietuviškai buvo draudžiama.

Seneliai gražiai išaugino tris dukras ir keturis sūnus. Dvi dukros ir du sūnūs išemigravo į Ameriką ir ten pasiliko. Mano tėvelis Vincas Pauliukonis dar jaunystėje redagavo ir platino proklamacijas, raginančias lietuvius reikalauti lietuviškų mokyklų ir laisvos spaudos. Buvo išduotas, todėl jam grėsė ištrėmimas į Sibirą, bet vienas rusų žandarų viršininkas apie tai pranešė seneliui, kuris pinigo pagalba išrūpino tėveliui emigracijos dokumentus į Ameriką. Apsigyvenęs Amerikoje pas dėdę Bernardą Bostone, greit įsijungė į lietuvišką veiklą, bendravo su lietuviais. Nors ir neblogai ten įsikūrė, nostalgija savam kraštui jo nepaleido. Po penkerių metų grįžo į namus. Baigiantis Pirmajam pasauliniam karui vedė Oną Linkaitę iš Rudninkų kaimo. Bet neilgai teko džiaugtis šeimos laime. Lenkams sulaužius Suvalkų sutartį , lenkų policija pradėjo areštuoti lietuvius šaulius, kurių sąjungai tėvelis priklausė. Trims metams tėvelis turėjo pabėgti į Lietuvą.

Prisiglaudusi prie aukšto, stataus kalno, apsupta medžių vainiku, buvo tėviškės sodyba. Kalnas ne tik saugojo sodybą nuo rytų vėjo, bet buvo ir ištikimas mūsų poilsio, džiaugsmų ir liūdesio draugas. Viena kalno pusė buvo apaugusi išsišakojusiais alksniais ir nuolat drebančiomis drebulėmis. Tarp medžių augo išbujoję aviečių krūmai. Vasarą, nunokus avietėms, kalnas būdavo žaliai raudonas. Kita kalno pusė stūksojo pilka. Nemėgo jos medžiai, tik kur ne kur išsikeroję augo kadugynų krūmai, pavasariais žydėdavo čiobreliai, ramunėlės, augo žemuogės, didelės ir

saldžios. Kalnas buvo labai aukštas ir status: norint užlipti reikėjo eiti įstrižai. Kalno viršūnėje augo javai , o per vidurį ėjo siauras takelis į kitą kalną, visų numylėtą Kapčiuką.

Kapčiukas buvo aukščiausias Punsko apylinkės kalnas, gal supiltas senovės lietuvių, kurie čia uždegdavo ugnis, kai priešas užpuldavo jų žemę. Viršūnėje augo beržai, o prieš akis atsiverdavo graži gimtojo krašto gamta, nusėta kalvom kalvelėm, padabinta kalnais ir juoduojančiais miškais ir ežerais, apvainikuotais pievų žalumu. Kapčiukas buvo mėgiamiausia šeimos poilsio vieta. Seneliui buvo sunku užlipti į kalną, bet, pamažu lazdele pasiramsčiuodamas, jis buvo neretas Kapčiuko svečias. Mudvi su sesute, greičiau pasiekusios kalno viršūnę, laukdavome pasirodant senelio. Senelis tada užsirūkydavo pypkę ir atverdavo mums savo prisiminimų krepšelį. Jis pasakodavo labai įdomiai, atkreipdavo dėmesį į apylinkę, rodydavo lazdele į tolį ir sakydavo, kad ten toli matyti Lietuva.

Trikampis

Mūsų krašte veikė 1925 m. įkurta Šv. Kazimiero draugija, kurios tikslas buvo plėsti lietuvišką kultūrą, tautiškumą ir religinį susipratimą. Jai priklausė jauni ir seni. Pirmininko troboje sekmadieniais būdavo susirinkimai, vaidinimų repeticijos, Vasario 16-tosios minėjimai ir kt. Draugijos skyriai turėjo knygynėlius, statė kryžius, paminklus. Punske veikė skaitykla. Daug kur buvo rengiami bent kartą metuose vaidinimai, kuriems reikėdavo gauti valdžios leidimą. Jį ne visada duodavo, kartais reikalaudavo išversti veikalėlį į lenkų kalbą. Salės nebuvo, vaidinimus reikėjo ruošti kluonuose, kai jie buvo tušti. Kluono paruošimas, valymas, dekoravimas medžių šakomis, suolų ir scenos įrengimas — visa tai užimdavo daug laiko. Bet visi dirbo noriai ir be atlyginimo.

Žmonės vaidinimus palaikydavo, suvažiuodavo iš tolimų kaimų. Po vaidinimo būdavo dar koncertas ir šokiai. Veikė pas mus ir jaunųjų ūkininkų kuopelės, kurias globojo agr. Jonas Pajaujis. Rudenį jie rengdavo Punsko miestelyje ūkio parodas, skirdavo premijas už geriausios kokybės daržoves.

Mirus Pilsudskiui, padėtis mūsų krašte lietuviams pablogėjo. 1936 m. buvo uždarytos lietuviškos mokyklos, uždrausta Šv. Kazimiero draugijos veikla. Po Pirmojo pasaulinio karo buvo išvesta demarkacinė linija tarp Lietuvos ir Lenkijos. Ją saugojo vidaus kariuomenės pasienio apsaugos korpuso daliniai (KOP). Pasienio keletos kilometrų zonoje padėtis buvo lyg karo metu. Judėjimas zonoje buvo leidžiamas tik skirtomis valandomis. Namuose, kad nebūtų matyti šviesos, reikėjo uždengti langus, nebuvo galima laikyti šunų, buvo uždrausti bet kokie susibūrimai. Kai KOP'ai pagaudavo ką nors po skirtų valandų zonoje, vesdavosi į būstinę

ir smarkiai bausdavo už įsakymų laužymą: liepdavo gulti ir stoti, nepaklusnius mokydavo šautuvo buože, liepdavo skaldyti jiems medžius ir t.t. Norintieji iš toliau atvykti ir lankytis zonoje turėjo gauti specialius KOPų leidimus.

Karas

Antrasis pasaulinis karas mane užklupo mokykloje. Tą dieną, prisimenu, negalėjau miegoti, anksti nubudau. Nenorėdama draugėms trukdyti, išėjau į svečių kambarį. Rytas buvo gražus, saulėtas, pro langą dar nebuvo matyti jokio judėjimo. Direktorės kabinete girdėjau jos žingsnius. Įsijungiau radiją ir pirmi žodžiai „Šiandien vokiečiai mums paskelbė karą" mane išgąsdino. Nubėgau į direktorės kabinetą šaukdama: Karas, karas... Tai buvo 1939 metų rugsėjo 1 diena. Iš mokyklos į namus buvo 40 km. Visos draugės ėjome namo pėsčios, nes susisiekimas tuoj buvo pajungtas karo reikalams.

Pasitraukus lenkų kariuomenei, beveik be mūšio atėjo sovietai. Kaime jų nematėme, tik iš Punsko sugrįžęs tėvelis pasakojo, kad visą tvarką ten palaikę kažkokie vyrai su raudonais raikščiais ant rankovių. Praėjus mėnesiui ar daugiau, į mūsų kiemą įvažiavo sunkvežimis pilnas vokiečių kareivių, kurių dauguma kalbėjo lietuviškai — buvo Klaipėdos vokiečiai. Iš jų sužinojome, kad rusai jau buvo pasitraukę. Punsko miestelyje gyveno daug žydų. Užėjus vokiečiams, jie, padedant vietiniams ir Lietuvos valdžiai, išbėgo į Lietuvą, apsigyveno Kalvarijoje, kur buvo sudarytas žydams gelbėti komitetas.

Reichas su sovietais pasirašė sutartį dėl repatriacijos, pagal kurią lietuviai ir rusai, gyvenantys Lenkijoje, galės būti perkelti į Lietuvą, tuo metu jau sovietų okupuotą. Į Punską 1941 m. pradžioje atvažiavo sovietų Lietuvos atstovai ir pradėjo žmones raginti repatrijuoti. Žmonės delsė ir nenorėjo registruotis. Vokiečiai taip pat pradėjo spausti, skelbdami, kad pasilikusieji būsią išvežti darbams į Vokietiją. Lankydavosi repatriacijos atstovai ir pas mus. Tėveliai nesirengė vykti, bet aš pradėjau apie tai galvoti. Norėjau išvažiuoti į Lietuvą ir tęsti mokslą, nes Lenkijoje tos galimybės nebebuvo: mokyklos Lenkijoje buvo tik vokiečiams. Todėl užsirašiau, bet prie išvažiavimo datą susirgau, turėjau aukštą temperatūrą, tad tėveliai manęs neleido važiuoti. Mūsų Vaičiuliškių kaime iš 24 šeimų liko tik šešios. Kiti kaimai dar labiau ištuštėjo. Tuščiose lietuvių sodybose apsigyveno lenkai.

Vos pasibaigus repatriacijai, prasidėjo vokiečių kariuomenės judėjimas prie Lietuvos sienos. Mano tėviškėje buvo apgyvendinti vokiečių karininkai, buvo vedami telefono laidai. Tikėjomės vėl karo veiksmų. Birželio vidury 3 km nuo sienos zonoje iškėlė visus gyventojus. Vokiečiai ten sutraukė daug motorizuotos kariuomenės. Prie mūsų sody-

bos stovėjo daug tankų ir kitų karo pabūklų. Birželio 21 dienos vakare karininkas, mokantis lenkiškai, pranešė, kad anksti rytą jie puls rusus, liepė išsikasti slėptuvę, nes trobose pasilikti būsią pavojinga. Dar tamsoje išgirdome lėktuvų ūžimą, karo pabūklai pradėjo traukti Lietuvos pusėn, tačiau šūvių nesigirdėjo. Sugrįžome į namus.

Komunistams sugrįžus

Praėjo treji metai. Frontas vėl artėjo, dundėjo patrankos, šiaurė raudonavo nuo gaisrų. Vokiečiai greit traukėsi. Išėję vieną dieną iš slėptuvės, pamatėme, kad nuo kaimo ėjo pilka masė žmonių — sovietų kareiviai, purvini, išvargę. Skurdžiai atrodė tie nugalėtojai. Į kiemą įvažiavo jų mašina, išlipęs karininkas išvarė mus iš namų į mišką ir liepė kareiviams mus saugoti. Miške radome ir daugiau tokių išvarytų šeimų. Per naktį pabuvus, leido grįžti namo. Sodybą radome sunaikintą: kieme vėjas nešiojo suplėšytus knygų lapus, sudaužyti indai, išvartyti ir apdaužyti baldai. Ko negalėjo paimti, sudaužė ir suplėšė.

Prie Suvalkų laikinai sustojus frontui, aplinkinių kaimų gyventojai buvome iškeldinti. Mes pasitraukėme į Lietuvą, apsigyvenome motinos tėviškėje, bet po poros mėnesių sovietai pralaužė frontą ir mes galėjome grįžti į savo sodybą. Didelių mūšių Punsko apylinkėje nebuvo. Tik naktimis vakarų pusėje raudonavo nuo gaisrų dangus, primindamas, kad žūtbūtinė abiejų priešų kova tebevyksta.

Lenkijoje su sovietų pagalba tvėrėsi komunistinė valdžia. Žmonės pasidalino: vieni rėmė komunistus, bet didesnė dalis nauja valdžia nebuvo patenkinti. Miškuose dar laikėsi ir į viešumą neišėjo kovoję prieš vokiečius lenkų partizanai. Kūrėsi ir nauji partizanų daliniai prieš komunistus. Pasiekdavo mus žinios iš Lietuvos, kad ten veikė partizanai, o valdžia buvo suorganizavusi NKVD stribus. 1945 metų pavasarį, jau karui pasibaigus, iš Lietuvos per dar nesustiprintą sieną atbėgdavo vyrai grupėmis po 10-15 žmonių. Prisimenu, tėvelis rytais sakydavo, kad kluone guli būrys vyrų ir jiems reikės paruošti maisto. Tėveliui jie sakydavo, kad Lietuvos pasienyje jiems yra žinoma, kad Vaičiuliškių kaime pas Pauliukonius visada saugu užeiti. Praleidę dieną ir pailsėję, vakare jie traukdavo tolyn. Neklausinėdavome, kur jie keliavo, ar buvo tikri lietuviai, ar tik Lietuvos lenkai.

Partizanai

1945 m. gegužės mėnesį Sovietų Lietuvos ir Lenkijos sieną perėjo trys Lietuvos partizanai: Vytauto rinktinės 4-tos kuopos vadas Adolfas Valenta-Ožys, Kubilius-Meška ir Vytas Prabulis-Žaibas. Šis buvo iš Mockavos kaimo, o jo tėviškėje mes gyvenome, kai buvome iškelti nuo

fronto. Perėję sieną, jie išsiskyrė: Prabulis apsistojo mūsų sodyboje, jo draugai nuėjo pas gimines.

Partizanai su savim ginklų pas mus nesinešiojo. Buvo saugiau, nes sulaikyti jie galėjo pasiaiškinti, kad jie čia gyvena kaip pabėgėliai iš Sovietų Lietuvos. Iš jų sužinojome, kad Lietuvoje yra plačiai išsivysčiusi ginkluota rezistencija. Partizanai stengėsi sutrukdyti trėmimus į Sibirą, kovojo su išdavikais, gynė Lietuvos kaimus nuo rusų kolonizavimo. O jų svarbiausias tikslas, sakydavo — parodyti pasauliui, kad Lietuva nesutiko ir nesutinka priklausyti Sovietų Sąjungai. Perėję sieną į Lenkiją, jie ieškojo ryšių su Vakarais ir lenkų partizanais. Kartą Prabulis-Žaibas išėjo pas kaimynus ir begrįžtant namo pas mus jį sugavo KBW kareiviai. Kadangi jis lenkiškai nemokėjo ir dokumentų neturėjo, kareiviai atsivedė jį pas mus, o mes patvirtinome, kad jis pas mus gyvena ir į Lietuvą nenori grįžti. Kareiviai jį vėl išsivedė, bet nesaugojo ir leido jam pabėgti.

Sovietų Lietuvos - Lenkijos siena 1945 metais dar nebuvo labai saugoma. Atlikę savo uždavinius, partizanai grįždavo vėl į Lietuvą. Jau berods 1946 m. Į Lenkiją atvyko Erelio vadovaujamos kuopos vyrai paimti iš Vakarų atsiųstos informacijos. Partizanai Trikampyje apsistodavo pas patikimus ūkininkus. Tačiau gyventiems čia nebuvo lengva: pinigų neturėjo, buvo svetimos valstybės teritorijoje. Mano tėvelis, gerai pažindamas kaimynus, nurodydavo partizanams, kuriais ūkininkais galima pasitikėti. Pas mus gyvenantį Prabulį-Žaibą supažindinau su vietos jaunimu. Jis greit pritapo, buvo linksmas, iškalbus, mokėjo daug partizaniškų dainų. Pamėgo jį vietos jaunimas ir senimas, o vėliau atvykstantieji jo draugai turėdavo vietos apsistoti. Partizanų globėjų nemažai buvo ir Ramonų kaime. Vėliau jiems už tai teko nukentėti nuo komunistinės lenkų valdžios. Pas mus gyveno dar kitas partizanas — Antanas Šliževičius iš Rudninkų kaimo. Vakarais mūsų sodybon rinkdavosi jo draugai. Atėjo kartą abu broliai Valentos labai nusiminę, nes jų tėvas sunkiai sirgo. Tačiau jis, palaiminęs sūnus, liepė jiems nemesti ginklo, kol Lietuva nebus laisva. Tėvas buvo Lietuvos savanoris.

Miško broliai buvo linksmi; nepalaužė jų sunkus gyvenimas ir paskui juos slenkanti mirtis. Perėję sieną, jie dažnai susitikdavo su lenkų partizanais, tačiau į bendrą veiklą su jais nesijungė. Tik draugiškai bendravo, kartu lankydavosi ir mano tėviškėje, kur skambėdavo partizaniškos dainos lietuviškai ir lenkiškai. Praeitis buvo užmiršta, dviejų tautų sūnūs jungėsi į kovą prieš bendrą priešą — komunizmą.

Štai keliolika Lietuvos partizanų,kurie 1945-49 metais su specialiais uždaviniais pasirodydavo Trikampyje:

Adolfas Valenta-Ožys, Valenta—Adolfo brolis, Kubilius-Meška, Vytas Prabulis-Žaibas, Antanas Šliževičius, Antanas Pakruopis, Aleksas (pavardės nežinau), Gurevičius-Nykštukas, Antanas Marcinonis-Balandis, Bronius Saveikis, Gediminas Lastauskas, Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas,

Dvi dainos, kurias Lietuvos miško broliai dainuodavo mūsų sodyboje, Punsko krašte

X

Enkavediste, ko taip dažnai
Tu mano tėviškę lankai?
Ar ašarota aš tau graži,
Kad mano kraitį grobi, veži?

Ant brolio žirgo, jo balne
Atjojai, virkdinai mane...
Kiek grašių kruvinų gavai
Tuomet už mirtį kankinių?

X

Ko palinko žilvičiai prie kelio,
Kam nuleido žaliąsias šakas, —
Sudūmojo jaunieji broleliai —
Laisvės lekia tėvynei atrast.

Ko jūs daužotės, vėtros, po šalį
Ir kam laužot viršūnes šakų?
Jau balnoja broleliai žirgelį
Ir išjoja gint šalį tėvų.

Neparneši aksomo nei aukso —
Mūs' šalis ir be turtų brangi.
Jei manęs, mylima, nesulauksi, —
Nerymok ilgėsingai lange.

Kai grįšim per vieškelio dulkes,
Akmenukai po kojom žėrės,
Pasitiks mergužėlė su tulpėm,
Pasitiks, į akis pažiūrės.

Tavo akys jei manęs neberastų,
Praretėjęs bus mūsų būrys.
Ašarėles nubrauki nuo skruosto, —
Už tėvynę žuvau kaip karys.

Juozas Lukša-Daumantas,

Ne visus čia išvardinau, po pusės amžiaus sunku prisiminti. Laikui bėgant vis sunkiau darėsi ir miško broliams. Komunistų valdžia pradėjo pradėjo vietinių žmonių areštus, daugiausia inteligentijos tarpe. Žmonės, norėdami išvengti kalėjimo, pradėjo slapstytis. Juk nereikėjo didelio nusikaltimo, užteko tik papasakoti ką juokingo apie Staliną. Daugelis žmonių bijojo tada ir partizanams pagelbėti. 1947-47 metais buvo išleistas įsakymas visiems gyventojams turėti pasus. Miško broliai taip pat įvairiais būdais įsigijo pasus. Tačiau šnipai veikė. Vieną naktį atvažiavo mūsų sodybon UB (saugumas), areštavo pas mus gyvenusį Antaną Šliževičių ir išvežė į Seinus. Mano sesuo Adelė bandė su pažįstamų pagalba jį išpirkti, bet nepavyko, Šliževičius buvo perduotas rusams.

1946 ar 1947 metais komunistinė Lenkijos valdžia paskelbė amnestiją. Dalis lenkų partizanų grįžo į legalų gyvenimą. Užsiregistravusius partizanus UB tardė. Jan Sadowski, vienas lenkų partizanas, po tardymo mums pranešė, kad jį ir kitus partizanus saugumas klausinėjo apie mūsų šeimą, apie ryšius su Lietuvos partizanais. Jis prašė apie tai pranešti Lietuvos partizanams.

Pereiti Sovietų Lietuvos - Lenkijos sieną darėsi vis sunkiau. Iš pasienio

Lietuvos pusėje rusai iškėlė gyventojus. Keliom eilėm buvo pastatyta 3metrų spygliuotų vielų tvora, prie jos tęsėsi suarta ir suakėta laukų juosta, kurią kas porą dienų vis iš naujo akėdavo. Netoli vienas nuo kito stovėjo bokštai, iš kurių kareiviai per žiūronus sekė apylinkę.Pasislėpę slėptuvėse, lindėjo rusų slapukai, o prie pat sienos vaikščiojo kareiviai. Mums atrodė, kad tik paukštis galėjo perskristi sieną. Tačiau vis dėlto miško broliai ją pereidavo. Kartais, suradę partizanų pėdsakus, rusai kartu su lenkų UB šukuodavo mūsų apylinkę, bet partizanų nepavykdavo surasti. Mūsiškiai buvo labai atsargūs.

Gyvenamajame mūsų name jie pasidarė slėptuvę, dar dvi slėptuves turėjo laukuose. Prieš išeinant į Lietuvą kartais jie rinkdavosi mūsų sodyboje, būdavo tylūs, susikaupę, nes ėjo mirčiai į nagus. Bet Aukščiausias juos saugojo. Einant per sieną kartais tekdavo susišaudyti su rusais, bet aukų nebuvo. 1947-48 metais dalis partizanų iš mūsų apylinkės pasitraukė. Tuo metu liko vienas Gediminas Lastauskas. Kartą atvažiavęs saugumas nespėjusį pasislėpti suareštavo pas asmenį, kuris jį buvo priglaudęs. Kai apie tai mums tas asmuo pranešė, nuėjome su sesute į slėptuvę, radome ginklų ir juos išnešėme į kitą vietą.

Prisimenu, buvo pavasario vakaras 1949 metais. Balose triukšmą kėlė varlių kurkimas, kiškio, gal katino, išbaidytos pempės triukšmingai vijo priešą, kad neliestų jų lizdelių, tūkstančiai karkvabalių lyg bičių spiečius baigė susidoroti su paskutiniais prie namo augančio kaštono lapais. Vakaro tyloje jų sparnai braškėjo kaip seni sudžiūvę kailiniai. Ir šuneliai, mūsų sargai, po karštos dienos miegojo. Iš slėptuvės išlipę, darželyje sėdėjo miško broliai. Tokį vakarą, kai visa gamta rėkia iš džiaugsmo, negi išlaikys gyvi palaidoti po žeme. Jų mintys gal buvo už geležinės uždangos pas savo artimuosius, negirdėjo žingsnių kieme ir atidaromų vartelių. Būdama troboj išgirdau atidarant darželio vartelius, aplinkui buvo dideli alyvų krūmai ir iš kiemo į darželį nesimatė. Išbėgau į kiemą ir pamačiau du lenkų apsaugos kariuomenės (VOP) kareivius su šautuvais. Siela išlipo ant peties — išsigandau. Bet greit susivaldžiau ir su malonia šypsena pasitikau neprašytus svečius, pradėjau labai garsiai kalbėti ir juokauti. Partizanai , išgirdę mane taip garsiai ir lenkiškai šnekant, pastebėjo kareivius, tuoj puolė po krūmais ir pabėgę pasislėpė. Kareiviai, atkreipę visą dėmesį į mane ir juokaudami, nepastebėjo.

1949-tieji metai miško broliams ir jų globėjams buvo sunkiausi. Aktyviai veikė UB, NKVD ir jų kolaborantai, kurių tarpe, skaudu, bet buvo ir lietuvių. Kažkada tuo metu vėl perėjo sieną Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas. Apie tai kažkaip sužinojo NKVD ir pradėjo ieškoti. Kaip tik buvo miręs Punsko klebonas Antanas Žievys. Išvažiavome visa šeima į jo laidotuves. Grįžtant namo jau iš tolo pamatėme aplink mūsų sodybą su automatais gulinčius sovietus. Kieme mus tuojau suvarė į rūsį ir pastatė saugoti lenkų UB karininką. Pasiskundžiau, kad rūsyje šalta, tada

leido išeiti į kiemą. Sovietai darė kratą, išvertė šieną, šiaudus badė durtuvais. Žinojau, kad krūmuose, keletą šimtų metrų nuo sodybos, slėpėsi Krikščiūnas-Rimvydas ir Prabulis-Žaibas. Vasarą buvo maloniau jiems gyventi krūmuose negu slėptuvėje. Bijojau, kad kareiviai, baigę kratyti sodybą, pradės šukuoti ir apylinkę. Kadangi iš krūmų sodybos nesimatė, reikėjo rasti būdą jiems pranešti. Kai mus saugojusį karininką sovietai pašaukė į kluoną, o kiti kareiviai darė kratą trobesiuose, pribėgus atidariau kiaulidės duris. Kiaulės su triukšmu išbėgo pro vartus. Rusai, išgirdę triukšmą, su paruoštais automatais išbėgę į kiemą, galvojo turbūt, kad supa partizanai. Bet pamatę, kad jiems baimę įvarė kiaulės, pasiuntė „matuškas" ir toliau krėtė trobesius. Paprašiau karininko leisti man kiaules suvaryti į tvartą, kad nepridarytų žalos daržuose. Jis sutiko, o aš, pasiėmus kibirą ir garsiai šaukdama, vaikščiojau po laukus ir varinėjau kiaules. Su partizanais buvome susitarę, kad jeigu išgirs mane šūkaujant, tai reikš, kad yra pavojus. Išgirdę mano riksmus, Jurgis ir Vytas pasitraukė į mišką. Rusai išvertė visus kampus, bet nieko nepešė.

Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas

Vienas iš narsiųjų Lietuvos miško brolių, kuriems azijatai nepajėgė užkirsti kelio į laisvą pasaulį, buvo Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas, gimęs 1919 metais Gorkyje, Rusijoje. 1921 metais su tėvais sugrįžo į Lietuvą. Kaune 1938 m. baigė Aušros berniukų gimnaziją, įstojo į Karo mokyklą ir baigė ją 1940 metais atsargos leitenanto laipsniu. Studijavo Kauno Vytauto Didžiojo universitete geodeziją. Buvo aukštos kultūros, moralės, didelės drąsos vyras.

Jo šeima 1944 metais pasitraukė į Vakarus. Tėvas buvo miręs. Jurgis, jaunas idealistas, mylėjo Tėvynę, nuo vaikystės buvo suaugęs su Kauno miestu, Nemunu, su Lietuvos saule. Kiekvienas garsas čia jam buvo savas, tad nenorėjo jis bastytis po svetimus kraštus ir pasiliko vienas, nors ir labai sunku buvo skirtis su motina, su seserim, kurias labai mylėjo. Jis pasiliko, bet rusai greitai jį areštavo. Buvo kaltinamas, kokiu tikslu jis pasiliko Lietuvoje, kai jo artimieji pabėgo į Vakarus. Tardytojai žiauriai kankino ir kartu kalbino ir spyrė jį prisidėti prie jų. Nepalaužė Jurgio nei kankinimai, nei vilionės. Netapo jis tautos išdaviku. Paleistas iš kalėjimo ir truputį sveikatai sustiprėjus, Jurgis išėjo pas partizanus. Ten jis tapo Dainavos apygardos partizanų viršininkas, jo pareigos ir rūpestis buvo palaikyti partizanų ryšius su Vakarais. Keliaudavo iš apygardos į apygardą, rinko žinias apie ištrėmimus, areštavimus ir kitus okupantų priespaudos darbus, o paskui tas žinias reikėdavo išnešti į Vakarus. Ryšys su Vakarais kaip tik ir vedė per Lenkiją, kurią pasiekti buvo įmanoma tik su didelėmis kliūtimis. Mums, pasienio gyventojams, atrodė, kad net kiškeliui buvo sunku šią sieną perbėgti, tačiau šie drąsūs ir

mirties nebiją asmenys ne vieną kartą tai padarė.

Jurgis Krikščiūnas-Rimvydas su Juozu Lukša-Daumantu, lydimi kitų partizanų vis atsirasdavo Lenkijoje. Daumantui išvykus toliau į Vakarus, Rimvydas eidavo jo pareigas. Kartą, einant per sieną, pastebėjo juos rusai, pradėjo vytis, šaudė, bet partizanai be nuostolių pabėgo į Lenkiją. Tik vėliau Rimvydas pastebėjo, kad jo drabužiai peršauti. Lenkijoje irgi buvo nesaugu, nes UB nariai kartu su rusais ieškojo tokių perbėgėlių. Su Rimvydu teko dažnai susitikti, kalbėtis. Jis skyrėsi savo elgesiu nuo kitų, buvo kuklus, draugiškas, visiškai atsidavęs rezistencinei veiklai, apie save mažai galvodavo. Tik rūpinosi, ką galės geresnio pasakyti draugams, sugrįžęs į Lietuvą, nes žinios iš Vakarų buvo beviltiškos.

1949 metų liepos mėnesį Rimvydas ir Žaibas turėjo vykti į Varšuvą. Geležinkelio stotelėje prie Suvalkų juos sulaikė milicija, bet kažkaip jiems pasisekė pabėgti. Po to dvi dienas Suvalkų apylinkėse saugumas ir kareiviai krėtė miškus ir sodybas. Bet vyrai laimingai išsisuko ir netrukus vėl grįžo į savo slėptuvę. Mūsų sodybą po to įvykio saugumas vis labiau saugojo. Buvo sunku partizanams net maistą nunešti. Pasidariau piemenaite, paleidusi nuo grandinių gyvulius, juos ganydavau, apvaikščiojusi aplinkinius krūmus ir patikrinusi, kad niekur nėra slapukų, nueidavau į slėptuvės vietą ir nunešdavau maisto. Artinosi 1949 m. žiema, padėtis blogėjo, nes saugumo kareiviai dieną ir naktį saugojo pasienio zoną. Būtinai reikėjo partizanams keltis toliau iš zonos ribų. Tad saugumo sumetimais Krikščiūnas ir Prabulis iš mūsų pasitraukė. Po kurio laiko jie pranešė, kad naujoje vietoje jie pasistatė „namelį", buvo linksmi ir patenkinti. Ateidavo pas mus tamsiomis naktimis. Susitarėme, kad jie ateis vėl gruodžio 13 naktį. Bet nebeatėjo... Tą naktį žuvo. Kas jų naująją slėptuvę išdavė — nežinau. Jie buvo ją pasidarę Juozo Jakimavičiaus miškelyje. Partizanai ir vietiniai žmonės, kurie juos pažino, visi apgailėjo jų mirtį. Žuvimo vietoje Jakimavičius pastatė kuklų kryžių. Vėliau Krikščiūnas-Rimvydas ir Prabulis-Žaibas buvo palaidoti Suvalkų kapinėse. Suvalkų žemė priglaudė Lietuvos kovotojų kūnus.

Ištrėmimas, kalėjimas

Už poros savaičių, 1949 gruodžio 28 d., lenkų saugumas areštavo tėvelį ir išsivežė į Baltstogę, o gruodžio 30 rytą mūsų sodybą vėl apsupo saugumo ir vidaus korpuso kareiviai. Liepė į vežimus susidėti daiktus, pasiimti maisto, gyvulius ir jiems pašaro. Kadangi tėvelio jau nebebuvo, kareiviai išsivarė mus vienas moteris. Baiminomės, gal varys į Sibirą. Lydimos kareivių su šautuvais, pasiekėme geležinkelio stotį, kur radome daugiau panašaus likimo šeimų. Stotyje stovėjo gyvuliniai vagonai, į vienus suvarė žmones, į kitus – gyvulius. Niekas nesakė, kur mus veš. Kitos

LFB įnašas Seimo rinkimuose

Lietuvių Fronto bičiulių konferencija 1995 gegužės 23 d. Čikagoje pasisakė už LFB dalyvavimą Lietuvos valstybės politiniame gyvenime. Todėl LFB taryba sudarė Politinę komisiją Lietuvos reikalams, į kurią buvo pakviesti dr. K. Ambrozaitis, dr. A. Damušis, dr. P. Kisielius, A. Raulinaitis ir A. Sabalis. Komisi-ja pirmuoju savo uždaviniu 1995 spalio 21 d. posėdyje Lemonte apsiėmė organizuoti Seimo rinkimų pagalbą idėjiškai artimoms politinėms grupėms, būtent, Tėvynės Sąjungai ir Lietuvos Krikščionių demokratų partijai. Ten pat komisija nutarė nerinkti pinigų pačioms partijoms ir jų neperduoti partijų centrams. Buvo nutarta remti tiktai konkrečius darbus šioms dviems partijoms padėti. 1996 birželio mėn. įvykusioje LFB studijų savaitėje Dainavoje komisija sudarė konkrečių paramos darbų eilę: 1. pagalba kandidatams, 2. pagalba propagandinių lapelių spausdinimui ir 3. masinės informacijos reklamos. Komisijos darbą sunkino informacijos ir bendradarbiavimo iš Lietuvos pusės trūkumas. Todėl ir buvo pasirinktas tik atskirų kandidatų rėmimas.

Pats didysis mūsų programos dėmesys buvo nukreiptas į televizijos reiklamų parodymą Lietuvoje. Pradėjome kaip eksperimentą, nes nebuvo aišku, ar surinksime pakankamai pinigų tarti mūsų „žodį" Lietuvos rinkėjams. Bet greit paaiškėjo, kad tai įmanoma. Čia daug prisidėjo Čikagos Lietuvių televizijos darbuotojai, labai greitai ir prieinama kaina pagaminę dvi reklamines vaizdajuostes. Mums kainavo tik faktinės išlaidos. Net ir aktoriai šiam reikalui aukojo savo darbą. Vienok ir čia neap-

---

dienos rytą išvažiavome ir gal po savaitės ar daugiau pasiekėme Ščecinek miestą, buvusiose vokiečių žemėse. Repatriacinės įstaigos žmonės mus apgyvendino kažkokiame ūkyje kartu su lenkų šeima.

1950 metų vasario pradžioje mane areštavo ir išvežė į Baltstogės kalėjimą. Languose stiklų nebuvo, tik grotos. Per jas ant grindų buvo pripustyti sniego kauburiai, o užsikloti davė tik ploną dekį. Sėdėjau viena, peršalau, prašiau, kad pakviestų gydytoją. Jo liepimu buvau perkelta į bendrą rūsį. Tardoma buvau naktimis. Po dviejų mėnesių išvežė į kitą kalėjimą. Ten celėje buvome daugiau moterų, labai trūko oro. Rugpjūčio pabaigoje karo teismas nuteisė tėvelį ir mane po penkis metus kalėjimo, konfiskavo visą mūsų turtą.

Kalėjime visą laiką jaučiausi blogai, tad kalinys gydytojas užrašė mane plaučių peršvietimui. Rado, kad sergu džiova. Vaistų nedavė, bet perkėlė mane į ligoninę ir davė geresnį maistą. Ligoninėje buvo dar dvi panašaus likimo kalinės. Vienos tėvai išsirūpino iš užsienio vaistų, bet kalėjimo administracija neleido jų naudoti. Kalinė paskelbė bado streiką, ją maitino per prievartą. Kaip pasibaigė, nebežinau, nes mane vėl išvežė į kitą politinių kalinių moterų kalėjimą. Kalėjimuose apskritai daugiausia buvo lenkų inteligentijos.

sieita be siurprizų: valstybinė Lietuvos TV mūsų neįsileido, motyvuodama tuo, kad jie politinių reklamų neduoda. Ar jie nedėjo ir LDDP reklamų — dar neaišku. Privačios stotys (TV-3 ir LNK) mūsų reklamas įsileido. Pasisekė patekti ir į rajonines TV stotis, tad mūsų žodis sklido iš Alytaus, Marijampolės, Klaipėdos ir Panevėžio TV stočių. Tai bene pirmas kartas, kada išeivijos politinė grupė tiesiogiai prabilo į Lietuvos žmones. Mums buvo pažadėta pranešti tų reklamų rezultatus, tačiau gavome tik labai ribotą pranešimą. Reklamų agentūra, kuri tuos reikalus Lietuvoje tvarkė, apskaičiavo, kad mūsų reklamas matė nemažiau pusės milijono, o gal ir milijonas žiūrovų. Rajoninę televiziją matė keturis kartus daugiau žiūrovų negu privačių stočių. Kadangi mūsų reklamos buvo bendro pobūdžio, jų turinys priklausė taip vadinamo „emocinio simbolizmo" grupei, pritaikytai žiūrovui, kuris dar neapsisprendęs kaip balsuoti, bet jau pavargęs nuo rinkiminės propagandos. Todėl esą sunku nustatyti, kiek ir kas buvo tokių reklamų paveiktas, tačiau kiekvienu atveju esančiai valdžioje partijai tai nepadėjo.

Politinė komisija taip pat parinko ir parėmė asmeniškai 12 kandidatų į Seimą. Daugiausia ši parama pasireiškė rinkiminių brošiūrų — lapelių išspausdinimu, bet buvo ir tiesiogiai paremtų kandidatų. Visos veiklos apimtį, be abejo, ribojo finansai. Tačiau bičiuliai nuoširdžiai visus šiuos darbus parėmė, šalia to, kad nemažos sumos iš LFB tarpo buvo sutelktos ir Tėvynės Sąjungos bei LKDP reikalams. Kaip šios partijos tuos resursus panaudojo, ataskaitos neturime.

Visa ši akcija suteikė LF bičiuliams nemažą patirtį apie politinę veiklą Lietuvoje. Žiūrint į ateitį, tektų pasvarstyti tiek pačios politinės komisijos tolimesnę veiklą, tiek apskritai ir mūsų santykius su, pvz., Lietuvos KDP. Tuo tarpu neaišku, ar ši partija yra tikrai tokia, kaip skelbiasi, ar jos vadų pastebima arogancija tiek mūsų, tiek ir išeivijos KD atžvilgiu, turi pagrindą, ar tai tik laikinas nesusipratimas? Šiuos klausimus LFB turėtų išsiaiškinti.

Antanas Sabalis

Užsakykime *Į laisvę* žurnalą Lietuvos žmonėms, mokykloms, bibliotekoms.
Tik 5 US doleriai užsakant iš užsienio

LIETUVOS EVANGELIKŲ LIUTERONŲ BAŽNYČIA ŠIANDIEN

JONAS KAIREVIČIUS

Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios statuto, kurį 1995 m. liepos 29 d. priėmė Sinodas, preambulėje rašoma: „Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčia, kaip Kristaus ir jo Evangelijos organizuota bendruomenė (surinkimas), išpažįsta savo mokslo ir gyvenimo vienatiniu pagrindu Senojo ir Naujojo Testamento kanoniškąsias knygas ir, aiškindama Šventąjį Raštą (Bibliją), laikosi krikščionijos istorijos eigoje atsiradusių Apaštališkojo, Nikėjiškojo ir Atanaziškojo tikėjimo išpažinimų, nepakeistos Augsburgo konfesijos, Martyno Liuterio katekizmų ir kitų Santarvės knygoje (Liber Concordiae) surinktų raštų... Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčia nuo 1968 m. birželio 18 dienos yra Pasaulinės liuteronų sąjungos (PLS), kuri jungia visų žemynų liuteroniškas Bažnyčias ir siekia tarp jų dvasinės bendrystės (koinonia), narė".

Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios sinodas 1995 m. liepos 29 dieną priėmė Porvoo deklaraciją, pagal kurią numatoma kartu su Baltijos kraštų ir Skandinavijos Evangelikų liuteronų bažnyčiomis artimiau bendradarbiauti su Didžiosios Britanijos ir Airijos Anglikonų bažnyčia.

Toliau Statute sakoma, kad „Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčia — tai Kristaus kūno narė, ir jos ypatingas siuntimas (misija) yra skelbti Evangeliją".

Per Antrąjį pasaulinį karą Bažnyčia labai nukentėjo. Iš buvusių gal 200 tūkstančių jos narių liko tik apie 30-40 tūkstančių. Didžioji dalis bažnyčių buvo uždarytos. Jas griovė arba jos pamažu griuvo dėl nepriežiūros. Jose įrengdavo sporto sales arba naudojo kaip ūkio pastatus. Daugelis kunigų buvo represuoti ar pasitraukė į Vakarus. Lietuvoje liko tik vienas kitas. Jų tolesnė kunigo veikla buvo ribojama. Prasidėjus vadinamajam politiniam atšilimui, kunigas vėliau vyskupas Jonas Kalvanas (1914 - 1995) vieno laikraščio žurnalistui pasakė: „Aš ir nežinau, kaip mes išlikome". Tas posakis nuskambėjo tarytum ironija ir priekaištas, nes pokalbį paskelbė komunistinis laikraštis. Tačiau gyvenimo saulėlydyje vyskupas Jonas Kalvanas sakė: „Kokie bebuvo laikai, aš dariau savo: skelbiau Dievo Žodį, krikštijau, konfirmavau, tuokiau, laidojau..." Todėl Bažnyčia išliko. Ne pastatais ir ne labdara, o tikėjimu. Ji išliko žmonių širdyse. „Aš kovojau gerą kovą, žygį pabaigdamas, tikėjimą išlaikydamas". (2 Tim. 4.7).

BAŽNYČIOS SĄRANGA IR VADOVAI

Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčia yra savarankiška, nuo valstybės valdžios nepriklausanti, religinė institucija su sinodaline - episkopaline santvarka, turinti juridinio asmens statusą. Jos aukščiausias organas yra sinodas. Vykdomasis organas yra konsistorija.

Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčia jungia Lietuvoje gyvenančius tikinčiuosius, taip pat bendradarbiauja ir turi artimus ryšius su lietuvių išeivių Bažnyčia.

Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios pagrindinė tikinčiųjų organizacija yra parapija (bendruomenė). Ji yra juridinis asmuo. Parapija gali turėti savo įstatus. Prie parapijos, sutinkant parapijos tarybai, gali būti įsteigiamos kultūros, labdaros ir kitos draugijos. Parapijiečio pareigos: krikščioniškai gyventi, lankyti parapijos pamaldas, nors kartą per metus priimti Šventąją Vakarienę, lėšomis, asmenišku darbu padėti parapijos reikmėse, kasmet mokėti priklausomumo parapijai įnašą. Krikščionių tėvų pareiga: krikštyti ir krikščioniškai auklėti vaikus, įvesti juos į parapijos gyvenimą ir konfirmuoti. Kuriantieji šeimas sutuokiami bažnyčioje, mirusieji laidojami su Bažnyčios apeigomis.

Sinodas išreiškia Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios valią. Jis priima Bažnyčios įstatymus bei nuostatas, galutinai išsprendžia visus bažnytinio gyvenimo reikalus. Eilinis sinodas šaukiamas kas 5 metai, o neeilinis — ypatingais atvejais. Sinodo nariais (sinodalais) yra vyskupas ir visi konsistorijos žinioje esantys dvasininkai, konsistorijos ir revizijos komisijos nariai bei kandidatai, delegatai iš parapijų, teologijos katedros vadovas.

Sinodo išrinkta Konsistorija (iš 11 asmenų) atstovauja Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčiai ir yra sinodo nutarimų vykdytoja. Ji valdo ir disponuoja kartu su parapijomis bažnyčios turtu, rūpinasi jo atgavimu ir parapijų atnaujinimu. Konsistorijos prezidiumą sudaro vyskupas ir 2 prezidiumo nariai, kurie, prireikus, pavaduoja vyskupą jo administracinėse pareigose.

Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios dvasininkai yra: diakonai, kunigai diakonai, kunigai, kunigai dekanai ir vyskupas. Įgiję teises minėtai tarnystei ir pradėdami savo pareigas, jie viešai pasižada (patvirtindami parašu) neskelbti ir nemokyti to, kas neatitinka Šventojo rašto, laikytis Santarvės Knygoje (Liber Concordiae) surinktų konfesinių raštų, Bažnyčios statuto ir savo gyvenimu rodyti gero krikščionio pavyzdį. Parapijos gyvenimo ir sielovados vadovas yra kunigas, kurį išlaiko parapija. Už savo darbą kunigas yra atsakingas Dievui, savo parapijai, sinodui, vyskupui ir konsistorijai.

Kunigu tali tapti turintis tam pašaukimą parapijietis, įgijęs aukštąjį te-

ologinį išsilavinimą, atlikęs vienerių metų praktiką Bažnyčioje ir vyskupo ordinuotas. Kunigu diakonu gali tapti parapijietis, pradėjęs aukštąsias teologijos studijas, atlikęs vienerių metų praktiką Bažnyčioje ir vyskupo ordinuotas. Diakonu gali tapti parapietis, įgijęs Konsistorijos egzaminų komisijos ar Teologijos seminaro numatytą teologinio išsilavinimo minimumą ir vyskupo įvestas į diakono tarnystę.

Vyskupas yra Bažnyčios aukščiausias dvasinis ir administracinis vadovas bei konsistorijos pirmininkas, kuris taip pat atstovauja Evangelikų liuteronų bažnyčią valstybiniuose, tarptautiniuose ir tarpkonfesiniuose santykiuose.

BAŽNYČIOS GYVENIMAS

Dabar Lietuvoje yra 53 parapijos ir dar dvi parapijos rengiasi atsikurti artimiausiu laiku. Didžiausia yra Tauragės parapija, kurioje 5000 tikinčiųjų, o mažiausia — Juodkrantės, kurioje tik 20 žmonių. Klaipėdos parapija turi 1056 narius. Visose parapijose tarnauja tik 14 kunigų, kunigų diakonų ir diakonų. Kunigų trūksta, todėl kai kurie kunigai aptarnauja net po kelias parapijas. Padėti atvyksta kunigų iš Latvijos, Vokietijos. Tačiau artimiausiais metais turėtume sulaukti jaunų Bažnyčios darbuotojų, nes Klaipėdos universiteto Teologijos katedroje turime 35 studentus ir studentes. Vienas studentas studijuoja teologiją Švedijoje ir vienas — Vokietijoje.

Pamaldos Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčiose laikomos lietuvių kalba, tačiau kai kuriose parapijose, tikintiesiems pageidaujant, laikas nuo laiko laikomos pamaldos ir latvių ar vokiečių kalbomis.

Pailiustruoti Bažnyčios gyvenimą norėčiau Kauno parapijos, kurios nariu esu ir kurios gyvenimas man artimiau pažįstamas, pavyzdžiu. Parapijoje yra 573 nariai, kurie priima Šventąją Vakarienę. Su jų šeimų nariais būtų virš 1000 parapijiečių. 1995 metais konfirmuota 12 jaunuolių ir 12 suaugusių. Pamaldos vyksta kiekvieną sekmadienį. Parapijai tarnavo kunigas Jonas Kalvanas jaunesnysis. Išrinkus jį vyskupu, jis parapiją perdavė kunigui diakonui Sauliui Juozaičiui. Į eilines pamaldas sekmadieniais susirenka apie 100 žmonių. Kiekvieną ketvirtadienį vyksta Biblijos studijos, kurias lanko 30 parapijiečių. Parapija turi 20-ties asmenų chorą. Kartais pamaldų metu gieda solistai dainininkai ar groja profesionalai muzikai. Bažnyčioje vargonais groja parapijos choro vadovė V. Daugirdienė.

Parapijoje yra jaunimo grupė su 30 narių. Apytikriai kartą per mėnesį vyksta jaunimo pamaldos. Jaunimo pamaldose kartais groja jaunimo orkestrėlis iš muzikos akademijos. Parapijos jaunimas turi savo giedotojų ansamblį iš dešimties žmonių. Vasarą organizuojamos dvi jaunimo stovyklos. 1995 metais kartu su Brandenburgo jaunimu organizuota 3

savaičių evangelizacijos stovykla. Konsistorija organizavo 10-ties dienų vaikų konfirmacijos stovyklą.

Evangelikų liuteronų bažnyčia Kaune yra jaunimo susitikimų vieta Taize dvasioje. Štai, atvykus broliui Rob'ui, į pamaldas atėjo ir katalikų Vytauto Didžiojo bažnyčios jaunimas su katalikų kunigu Rolandu Kaušu.

Suburtas 20-ties vaikų chorelis. Veikia dvi sekmadieninės mokyklos klasės. Vienoje klasėje mokosi 15 vaikų nuo 7 iki 11 metų amžiaus, o kitoje — 20 vaikų nuo 11 metų iki konfirmacijos amžiaus. Mokytojos Viktorija Kalvanaitė ir Vilija Riterytė. Veikia taip pat sekmadieninis darželis, kuriame tėvai, atėję į pamaldas, palieka iki 7 metukų amžiaus vaikučius.

Prie parapijos prieš trejus metus pradėjo veikti kursai, kuriuose ruošiami tikybos mokytojai sekmadieninėms ir kitų parapijų mokykloms bei bendrojo lavinimo mokykloms. Mokymo trukmė 2 su puse metų. Lanko 30 žmonių. 17-kai žmonių jau įteikti kursų baigimo pažymėjimai. Švietimo ministerija šių kursų baigimo pažymėjimus pripažįsta. Dirbti kursuose atvyksta tikėjimo broliai bei sesės iš Suomijos.

Parapijoje veikia diakoninės pagalbos organizacija „Sandora". Jos nariai globoja ir rūpinasi seneliais, ligoniais, invalidais. Kunigas lanko juos su Šventa Vakariene bei giedotojais. Rūpinamasi vaikais, daugiavaikėmis šeimomis ir šeimomis, kurios sunkiai gyvena. Bažnyčioje yra vaistinėlė. Tokių asmenų, kuriuos reikia lankyti yra apie150.

Parapija turi leidybos grupę, kuri kas 5 mėnesius išleidžia laikraštėlį „Liuteronai Kaune", o taip pat parengia ir išleidžia įvairiomis progomis leidinėlius pamaldoms kitose parapijose, pvz. Marijampolėje, Tolminkiemyje, ir kt. Išleista knygelė „Martynas Liuteris". Tad nedidelės parapijos veikla yra labai plati ir įvairiapusė.

DVASINĖ SITUACIJA

Lietuvos evangelikai liuteronai gyvena katalikiškoje apsuptyje. Mažiau išsilavinusių žmonių kartais mes buvome įvardijami vos ne sektantais, kartais, pagal tautinį priklausomumą, — vokiečiais, pamirštant, kad ir katalikybė Lietuvoje kažkada buvo vadinama „polska wiara", t.y. lenkų tikėjimu. Kalbos ir literatūros mokslo darbuose buvo nutylima, kad Mažvydas, Donelaitis ir kiti iškilūs lietuvių kultūros žmonės buvo evangelikai liuteronai, mūsų kunigai. Dabar, nors iš lėto, aktyviai veikiant Reformacijos draugijai, ši spraga taisoma.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, į bažnyčias plūstelėjo daugiau žmonių, kurie anksčiau dėl suprantamų priežasčių negalėjo jų lankyti. Atėjo nemažai inteligentijos, kuri įsiliejo į bažnytinių struktūrų darbą, leidybinę veiklą. Bažnyčia savojoje organizacijoje tvarkosi demokratijos

pagrindais. Pasauliečių veikla čia ženkli. Po pirmosios pookupacinės bangos, kai kas, atėjęs tik iš inercijos, vėl pasiliko nuošalėje, tačiau parapijiečių skaičius turi tendenciją augti: atsikuria naujų parapijų, ateina žmonių iš kitų konfesijų arba įsilieja į Bažnyčios gyvenimą tie, kurie anksčiau jai buvo indiferentiški, o dabar ieško dvasios atgaivos.

Turi įtakos bendravimas su broliais ir sesėmis iš kitų evangeliškų šalių, tarp jų ir Vokietijos. Paramos teikia įvairios užsienio bažnytinės organizacijos bei fondai. Galimos teologijos studijos kituose kraštuose. Bendravimas su užsienio tikėjimo broliais bei sesėmis atveria naujas dvasinių paieškų perspektyvas ypač jaunimui. Pamaldų metu mūsų bažnyčios pilnos tikinčiųjų. Tai didžiausias mūsų turtas, nors materialiai esame neturtingi.

Konsistorija leidžia periodinį leidinį Lietuvos evangelikams liuteronams ir evangelikams reformatams „Lietuvos evangelikų kelias". Kunigas Darius Petkūnas redaguoja žurnalą „Keleivis". Rengiamas naujas giesmynas. Pakartotinai išleista velionio vyskupo Jono Viktoro Kalvano „Dievas ir gamta" bei kiti leidiniai. Dabar įkurtas konsistorijos leidybos centras, formuojama jo techninė bazė.

Šiandien galime pasakyti, kad Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčia tikrai nėra be ateities.

EKUMENINIAI RYŠIAI

Lietuvos katalikų bažnyčios arkivyskupas Sigitas Tamkevičius straipsnyje „Katalikų Bažnyčia Lietuvoje — dabartis ir ateities perspektyvos", paskelbtame 1996.05.21 dienraštyje „Kauno diena", ekumeninę situaciją Lietuvoje taip charakterizavo: „Sovietiniu laikotarpiu ekumeniniams ryšiams nebuvo sąlygų. Tačiau per šešis nepriklausomybės metus šioje srityje mažai kas pasikeitė. Tradicinės konfesijos neturi vienos kitoms priešiškumo, bet nesiekiama ir suartėjimo. Dažnai net vengiama kontaktų, perdėtai bijant, kad tie ryšiai neturėtų Bažnyčiai neigiamų pasekmių. Reikia labai rimtai studijuoti Vatikano II ir povatikaninius dokumentus ekumenizmo klausimu ir ieškoti draugiškų kontaktų su kitomis, ypač krikščioniškomis, konfesijomis".

Su šiuo arkivyskupo apibūdinimu galima sutikti. Jau yra ir geresnių požymių. Šviesaus atminimo mūsų vyskupo Viktoro Kalvano iniciatyva buvo pradėta kurti, o po jo mirties įkurta Lietuvos ekumeninė Bažnyčių taryba. Šioje taryboje bendradarbiauja Lietuvos evangelikų liuteronų, Evangelikų reformatų, stačiatikių, krikščionių baptistų Bažnyčios. Katalikų Bažnyčia bendradarbiauja stebėtojų teisėmis. Jos pirmininku išrinktas dabartinis Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas Jonas Kalvanas jaunesnysis. Leidžiamas informacinis lapelis „Ekumeninės žinios".

Kam skambėjo Kudirkos varpas?

JANINA SEMAŠKAITĖ

Susitikimas su senosios kartos inteligentais man visada palieka ne tik žavesį, bet ir liūdesį. Žaviuosi jų optimizmu, tvirta valia, neišduota meile Tėvynei. Liūdna, kad jie jau svečiai mūsų žemėje, o dar skaudžiau, kai pagalvoju apie kokias moralines vertybes galės kalbėti ateities žurnalistai, rašydami sovietinių metų išauklėtos kartos istoriją? Ko be „pinigų darymo", karate pasispardymų ir sekso revoliucijos šiandien trokšta sovietmečio jaunimas? Ką jiems reiškia žodis Tėvynė?

Kostui Jasinevičiui Tėvynė ir jos laisvė nebuvo vien tik žodžiai. Tai buvo jo gyvenimas, esmė ir tikslas. Pasitempęs, kaip ir dera senajam Lietuvos inteligentui, santūriai pasakoja apie tai, ko mums buvo neleista žinoti visus penkiasdešimt metų. Vaišina kava, kukliais sumuštiniais ir labai ramiai kalba apie didelius ir gražius, baisius ir šiurpinančius klausytoją dalykus. Tik susitikus su gyvais pirmųjų okupacijos metų liudininkais pradedi suvokti, ko būta iš tikrųjų, kokia baisi saugumo mašina, toji valstybė valstybėje, veikė ir, nesuklysiu pasakydama, — tebeveikia Lietuvoje.

Tik tada atvirai, o dabar — pogrindyje.

Tačiau pasakojimas ne apie tai...

Kai jį suėmė 1946 lapkričio 2 dieną Rokiškio saugumo šnipinėjimo padalinio viršininkas kapitonas Popovas ir tardė leitenantas Kuznecovas, Kostas buvo Tumo Vaižganto gimnazijos 7a klasės gimnazistas. Pasakyti suėmė ir tardė — ne tie žodžiai. Tai buvo kankinimas, toks žiaurus, kad ir prisiminti nenori. Juk pasekmės liko visam gyvenimui.

Jei komunizmo statytojai galėjo kankinti mokinį iki sąmonės netekimo, tai tuo apie juos jau viskas pasakyta.

— Buvau kaltinamas pogrindžio veikla, nukreipta prieš tarybų valdžią. O mes dar tik buvome pradėję burtis, tos pačios klasės gimnazistai: Jonas Kublickas iš Rokiškio, Bronius Zauka iš Latvijos pasienio, Onuškio dvarelio, Laimutis Baltakis iš Kamajų, Jonas Šedys iš Lukštų parapijos ir aš — Kostas iš Misiūniškio kaimo. Įkūrėme pogrindžio organizaciją, pavadinome gal kiek vaikiškai „Laisvės trokštantieji". Mūsų tikslas buvo nuteikti gimnazistus prieš komunistinę santvarką ir komjaunimą. Per Joną Šedį palaikėme ryšius su partizanais, mat jo brolis partizanavo. Per Joną perduodavome šaudmenis, kuriuos pavykdavo „sumedžioti", gaudavome iš partizanų užduotis išžvalgyti apylinkes, sužinoti, kur sustoję rusų kariuomenės daliniai. Turėjom ir savo asmeninius ginklus. Jonas Kublickas mums vadovavo. Man teko pavaduotojo pareigos, — prisimena Kostas Jasinevičius. — Beje, gimnazijoje veikė ir kita grupė, kurioje buvo trylika gimnazistų. Jie susibūrė 1945-ųjų pava-

Kostas Jasinevičius pokalbio su Janina Semaškaite metu.

sarį ir jau tų pačių metų liepos 16 dieną juos suėmė. Tai grupei vadovavo Vytautas Grižas. Jie netgi savo leidinį turėjo, spausdino šapirografu. Dabar, suaugusio žvilgsniu žvelgiant į gimnazisto dienas ir mūsų veiklą, galima būtų pasakyti, jog mes elgėmės vaikiškai ir labai neatsargiai. Bet tuo buvo gyvos mano kartos jaunos širdys. Deja, mes buvome per jauni, kad suprastume su kokiu pavojingu priešu susidūrėme..

Platino gimnazistai savo leidinėlį — atskirus lapelius po aplinkinius kaimus. Išvežiodavo paslėpę dviračio rėmuose. Netgi saugumiečiai šią bylą pavadino „Pugžlyno byla". Tačiau atkentėjo moksleiviai visai ne kaip vaikai..

Štai kaip apie tai rašė Vytautas Grižas savo prisiminimuose: „1945 liepos 15 dieną vaikščiojau po kiemą ir niūniavau dainą:

Užtemo saulė giedrą liepos dieną
Ir ūkanos pasklido po laukus,
Ir užgulė sunki ledinė siena,
Ant tavo, mūsų Lietuva, vaikų....

Į butą įėjo pusiau kariškai apsirengęs žmogus, su juo dar keli ir prasidėjo krata. Pasiėmė radijo aparatą, fotografijas. Auštant Vytautas Kligys, Juozas Diržys, Juozas Kabiestavičius, Rimas Balaišis, Eugenijus Žėkas, Albinas Galvanauskas, Albertas Žilys ir dar keli gimnazistai buvome suimti. Iškankinę, išsityčioję, išblaškė mus po Sibiro platybes kentėti badą ir pažeminimą. Bet... likome gyvi".

Sunkiausia ir buvo tas pažeminimas, nužmoginimas, užtrukęs taip ilgai, kad gerokai atbukinta sovietinė karta šito pastovaus pažeminimo pradėjo netgi nebejausti.

Tais pačiais metais buvo suimta ir trečia grupė, vadovaujama Tumo Vaižganto gimnazijos kapeliono Jono Buliausko. Šioje grupėje buvo nemažai mergaičių, iš viso apie septyniasdešimt jaunuolių, kurių veikla siekė net kelis rajonus.

— Buvome jauni, neturėjome rezistencinės kovos patirties, o saugumo sistema jau turėjo gerai paruoštus specialistus ir patyrimą pavergiant tautas, net specialią kankinimais ir baime pagrįstą metodiką siekiant nutautinti okupuotų kraštų žmones. Bet buvome drąsūs ir, žinoma, neatsargūs. Suradome mes vokiečių paslėptus šaudmenis ir stengėmės juos perduoti partizanams. Pamenu, taip skubėjom juos pasiimti, kad ir prieš pamokas, ir po pamokų nešėm pilnas kuprines namo. Einu kartą su šoviniais pro mokyklą, o mano nešulys sunkus, portfelis senas, slysta iš rankų, žiojasi. Pamatė mane gimnazistas iš kitos klasės ir sako: „Neši, tai nešk, tik ... Kad nesimatytų..." Tačiau išdavė mus ne tas mane „nusikaltimo vietoje" nutvėręs mokinys. Į mūsų grupę buvo infiltruotas parankinis saugumo agentas Povilas Jakubka. Gyvas dar žmogus, ramiai sau ūkininkauja Šilutėje: gal ir gailisi to ką padarė, o gal?.. Nesvarbu: tai jo nuodėmė, jo sąžinės sąskaita. Na, o mūsų grupės vadovas Kublickas pasirodė neįžvalgus. Nors aš labai suabejojau Jakubkos draugiškumu ir perspėjau Kublicką, jog mūsų naujasis mokinys įtartinas, tačiau buvo pervėlu. Kublickas jau ėmęs tą naujoką agituoti į grupę, netgi parsivedė į namus, supažindino su grupės tikslais, parodė kur laiko naganą paslėpęs. Rugsėjo mėnesį taip visai atvirai su juo pasišnekėjo, o spalio viduryje jau buvo saugumo suimtas. Saugumiečiai jį taip žiauriai kankino, sumušė per tardymus, nurovė plaukus ir, aptemus sąmonei, vaikinas visus išdavė. Tik Jonas Šedys, kažką negero pajutęs, suspėjo pasitraukti iš Rokiškio. Tačiau ir jį jau sekė, suėmė gruodžio mėnesį mieste. Mes visi stengėmės namuose nieko nelaikyti, kas galėtų mus išduoti, ir saugumiečiai, darę kratas, nieko nesurado. Taigi, įrodymų, net mažiausių įkalčių jie neturėjo. Tačiau Šedį pakankinę, sugebėjo įtikinti, jog mes visi viską prisipažinom ir jam nėra reikalo slėptis. Šedys išsidavė. Beje, prieš suimant mūsų gimnazistišką pasipriešinimo okupacijai grupę, buvo sulaikytas mokinys Petras Oleškevičius. Jis nujautė, kad gimnazijoje egzistuoja tokia grupė, bet jai nepriklausė ir nieko konkretaus nežinojo. Palaikė jį penkias dienas, pakankino, pagrąsino ir... užverbavo. Nieko konkretaus nežinodamas, Petras Olšekevičius apie mane pasakė, jog mokykloje, pasislėpęs už eglių rūkiau ir dar... vieną kartą matęs, kaip man iš kišenės iškritęs pistoletas. Už tą pistoletą man labai kliuvo: reikalavo atiduoti. Neprisipažinau, kad turėjau ginklą ir neatidaviau, nes ginklas jau buvo pas partizaną Juozą Kurklietį, mano pusseserės vyro brolį....

Devynis mėnesius gimnazistą Kostą Jasinevičių išlaikė Panevėžio kalėjime. Tardymams ir kankinimams veždavo į Rokiškį: gal Rokiškyje saugumas daugiau sužvėrėjusių kaulų laužytojų turėjo, kas žino?.. Tar-

dydavo naktimis, neleisdavo užmigti ir kiekvieną kartą sumušdavo iki sąmonės netekimo. Saugume buvo speciali patalpa kankinimams, vadinama „rūtų darželiu": ten, ant cementinių grindų nutrenkdavo pusgyvius tardomuosius, o jei kuris dar laikėsi ant kojų, tą versdavo stovėti kampe. Kostas atkakliai neigė priklausęs grupei, nes įkalčių saugumas neturėjo, o suvesti akistaton su užverbuotu Povilu Jakubka irgi negalėjo, nes slėpė savo agentą ateičiai. Taigi, kankino Kostą ne kartą, kol ir jį atvedė į „rūtų darželį". Pastatė kampe ir budinčiam stribui paliepė, kad šis neleistų Kostui nei sienos atsiremti, nei sukniubti. Įsakė stovėti iki ryto, iki sekančio tardymo. Dvi savaites be vandens ir maisto išlaikė. Tai toks ir stovėjimas ant savo kojų begalėjo būti:

— Prisiglaudžiau prie sienos ir žiūriu į stribą, o jis į mane. Ruselis buvo, ne vietinis. Nors keikėsi, kaip rusams įprasta — triaukščiais, bet šiek tiek padorumo dar turėjo. „Ei , ty — šūktelėjo: — Ložy! „Liepė gultis, nusisuko ir pasitraukė toliau. Matyt, nebegalėjo žiūrėti į kraujuojantį žmogų. O gal karas vardan komunizmo pasaulyje jam dar nebuvo paskutinio žmogiškumo lašo užmušęs. Kai atsigavau, po kurio laiko vėl buvau atvestas tardyti. Ir vėl susitikau su tuo ruseliu. Pamatęs mane kruviną, jis tik paklausė: „Ar tėvai žino?" Sakau: „Ne". Padavė pieštuką, paliepė: „Parašyk!' Nulaužiau jam nematant pieštuko galelį ir paslėpiau po nagu, o jam pasakiau: „Nulūžo". Nudrožė pieštuką ir padrąsino: „Nebijok, perduosiu taviškiams!" Parašiau kelis žodžius, kur esu. Žodį rusas išlaikė, perdavė tėvams žinią per savo merginą, pas kurią lankydavosi tame pačiame kaime, kur gyveno mano tėvai. Gavę laiškelį, tėvai jau sekančią dieną atvežė maisto. Tačiau tardytojas Kuznecovas įsakė maistą grąžinti, pasimatyti su tėvais neleido...

Matyt, kankintojai pajuto jaunuolio dvasinę jėgą ir stiprybę, ištikimybę Lietuvai, padarė viską, kad nepaisant įkalčių trūkumo, gimnazistas būtų ištremtas iš Lietuvos ir... nebesugrįžtų atgal. Jiems reikėjo išdavikų, bevalių vergų, o šitas tiko vario rūdų kasykloms...

Romantika tarp kalėjimo sienų

Būta ir šito. Panevėžio kalėjime Kostas Jasinevičius susipažino su savo būsima žmona Aldona Petrylaite, kilusia iš Verksnionių kaimo, Kamajų valsčiaus. Ji buvo suimta už ryšius su partizanais. Merginos brolį Bronių Petrylą nušovė stribai. Kai Bronių suėmė, uždarė į pirtį prie Salų ežero. Laikinai, kol galės į saugumą nuvežti. O Bronius buvo geras plaukikas: išlupo pirties langelį, išlindo ir, šokęs į ežerą, perplaukė. Tačiau kitame krante irgi buvo sustojęs stribų ir rusų kareivių būrys ir jį nušovė. Palaidotas Verksnionių kaime. Aldona buvo suimta už brolį ir ryšius su partizanais, nors konkretesnių įrodymų saugumiečiai neturėjo. Merginas laikė trečiame aukšte

— Tarp kamerų ryšius su tardomaisiais Morzės abėcėle palaikė Gandras iš Biržų. Tik slapyvardį to žmogaus ir sužinojau. Kadangi jis greit turėjo būti nuteistas ir išvežtas, tai ryšininko pareigas perdavė man. Per tris dienas turėjau išmokti Morzės rašto. O kai pirmą kartą stuksenau, iš manęs žinias priėmė Aldona, tai ji man išpoškino: „Kali, kaip boba, o dar vadiniesi Aras". Tokį slapyvardį gavau kalėjime perimant ryšį.

Taip jie susipažino. Greit Aldona įsitikino, kad jos naujasis pažįstamas mielas ir doras vaikinas, netgi patarė, ką ir kaip kalbėti, kad iš kalėjimo greičiau ištrūktų stribų sulaikytas Aldonos tėvas. Saugumiečiai jos tėvą, beraštį žmogų, kaltino, jog šis nepranešęs, kad pas juos buvo užėję partizanai. Kostas ir pamokė ją per tardymą sakyti, kad tėvo tuo metu nebuvo namuose, jis nežinojęs. Tėvą patardę, paleido. Ką iš beraščio peši? O dukterį Aldoną teisė: jai teko sunkūs tremties metai. Taip ir prasidėjo draugystė su dora lietuviška šeima. Na, o būsimasis uošvis Kostui į Sibirą netgi siuntinuką atsiuntė. Tik susitiko jiedu su Aldona negreit—po dvylikos metų.

Teismas

Kalbėti apie okupantų teismą ir teisingumą — tuščias reikalas. Kuris tik pasipriešino žodžiu ar veiksmu okupantui, tam ir sukurpė bylą, įrodymų nereikėjo. Teismo procesas — tik forma, kurios irgi galėjo nebūti. Ne kartą Kosto Jasinevičiaus byla buvo grąžinta pertardymui dėl įkalčių trūkumo, daug kartų apklausinėti pedagogai ir gimnazistai, bandyta jį patį užverbuoti, o nieko neišpešus byla buvo nusiųsta į Maskvą. KGB — tos valstybės valstybėje struktūra, pasišovusi pavergti pasaulį, jau buvo sukūrusi „Osoboje soveščanije". Kokio tai saugumo valdomo sraigtelio būta, niekas ir dabar paaiškinti nesistengia, tačiau jo dėka buvo dalinami lietuviams lagerių ir kalėjimų metai. Mat kažkam reikėjo vardan komunizmo kasti rūdą, anglis, statyti miestus ir naujus ginklo fabrikus Sibire, o komunistai patys knisti žemę nesiruošė. Jie buvo pašaukti valdyti, negi gailėsi nelaisvės metų lageriuose nepaklusniesiems.

— Nei teismo regėjau, nei žinau, kokie žmonės mane teisė. Iškvietė iš kameros ir paskaitė nuosprendį, kad esu nuteistas penkeriems metams lagerio! O tardytojas Kuznecovas (neabejoju, jog jam už tai medaliais buvo nukarstyti visi atlapai) turbūt pasakė: „Ty, svolač! Neprisipažinai! Vis tiek nukišim ten, iš kur nesugrįši!" Ne tik bausmę ir metelius padalino, bet mus visus penkis išskirstė į atskirus lagerius. Kalėjimų ir lagerių didžiajai Rusijai niekada netrūko.

— Vežė mane tranzitu Stolypino vagonuose, nuo kalėjimo iki kalėjimo. Iki nuvežė į vietą, keturiolikoje kalėjimų teko pabūti...

Kuznecovas numatė Aro - Kosto pasišventimą Lietuvai, nepalaužiamą

laisvės jausmą, dvasinį polėkį ir patvarkė viską taip, kad jam buvo atimtos visos ir žmogiškos teisės. Kiti jauni tremtiniai turėjo teisę mokytis, bet penkiems Tumo Vaižganto gimnazistams ši teisė buvo atimta.

Džaskazgane

Garsėjo vergų miestas savo ypatingo režimo lageriais vario kasyklose. Patekai ten ir tapo aišku: gyvas neišeisi, o jeigu ir išeisi, tai pats gyventi nebenorėsi. Kostas Jasinevičius į Džaskazganą buvo ištremtas 1949 metais. Iš penkių tūkstančių kalinių, atgabentų ten 1945-aisiais iš visų Rusijoje okupuotų valstybių, čia tebuvo likę gyvi vos keli šimtai. Kažin ar ir tie likę jautėsi gyvi; tai jau buvo žmonių šešėliai. Dirbo kalinys po žeme po dvylika valandų per parą. Klūpodamas ant kelių vandenyje, privalėjo iškasti ir vagonėliu suvežti vienuolika tonų rūdos. Neišpildai normos — gauni sumažintą maisto davinį, nors toji maisto norma buvo tokio didumo, kad lietuviškas katinas per pusryčius daugiau suėsdavo. Po šešių mėnesių vergiško darbo Kostą Jasinevičių, kaip nebetinkamą rūdai kasti, „iškėlė" iš šachtų į žemę. Pateko į nurašytųjų brigadą. Tačiau ir nurašytiems reikėjo dirbti — pakrauti ir iškrauti vagonėlius. Visaip žmonės kentė vergiją ir kaip išganymo kartais laukė mirties. Kosto akyse vis tiek galėjai įžvelgti nebylų protesto balsą: „Sielos nužudyti nepavyks!" Nepavyko užmušti laisvės jausmo, nors čia jo žmogumi nelaikė. Jis tebuvo CF - 646 numeris, neturintis nei vardo, nei pavardės. Apsiriko komunizmo statytojai — šitas numeris tebebuvo žmogus, turėjo širdį, o joje — Lietuvą.

— 1951 metais lapkričio 22 dieną baigėsi bausmės laikas. Tačiau, kai mane iškvietė pokalbiui, liepė pasirašyti dokumentą, jog esu ištremiamas visam laikui. Jau atlikusį bausmę, mane vežė kartu su kitais kaliniais į Krasnojarsko kalėjimą. Mat buvo toks visuomenei nepaskelbtas didžiojo „tautų tėvo" įsakymas: nepatikimus bausti taip, kad gyvi neliktų. Būdamas Krasnojarsko kalėjime parašiau vyresnybei pareiškimą, jog mano tėvas buvo ištremtas 1948 metais gegužės 22 dieną už mane, kaip nacionalistą. Tėvai gyveno Kazačensko rajone, o tame rajone buvo laikomasi įsako, išleisto dėl šeimų, ištremtų į Sibirą, sujungimo. Prašiau, kad mane išleistų pas tėvus. Neleido. Išsiuntė į Abano rajoną kirsti miško. Ten būdamas vėl kas mėnesį rašiau prašymus į Maskvą, primindamas minėtą įsaką. Pagaliau, po septynių mėnesių susirašinėjimo gavau atsakymą, kad būsiu išsiųstas pas tėvus. Ir vėl mane su atlikusiais bausmę kaliniais vežė atgal į Krasnojarsko kalėjimą, neleido pačiam nusigauti iki tėvų. Rūpinosi nepatikimais, o kaip rūpinosi! Kai atsidūriau vos per dvidešimt penkis kilometrus nuo tėvų, — net ir iš ten milicija vieno nepaleido. Sėdėjo vietinės valdžios krėsle toks pareigūnas Starkus, žydelis, krapštė galvą ir tylėjo žiūrėdamas į mane. Ilgai tylėjo, o po to pasakė:

„Vieno išleisti tavęs negaliu. Bet čia, netoli tavo sesuo ištremta gyvena. Galėsi su ja susitikti. Pranešiau, kad atvyktų. Ar nori seserį pamatyti?"

Galima įvairiai nužudyti žmogų šitokiu „gerumu". Tačiau žydelis Starkus nemelavo. Netrukus atėjo Kosto Jasinevičiaus sesuo į kabinetą ir klausia: „Kam iškvietėt?" O Starkus tylėjo ir žiūrėjo į buvusius ir tebesamus kalinius.

— Maryte, — nebeišlaikė Kostas tylos, — ar jau manęs nepažįsti? Įsižiūrėk, tai aš...

Sesuo apsipylė ašarom ir puolė broliui ant kaklo. Už „mirtiną" Kosto Jasinevičiaus nuodėmę — pasipriešinimą okupantui — buvo ištremti abu jo tėvai, sesuo Marija ir brolis Vladas, netgi drauge su šeima gyvenęs dėdė Juozas Augulis, kuris neatlaikęs tremties kančių liko gulėti Sibiro žemėje.

Rovė komunizmo statytojai nepaklusnumą su visomis šaknimis, kad net vaikų vaikai užmirštų laisvės jausmą ir savo Tėvynės vardą.

— Pasimatyti su seserimi leido, — pasakoja Kostas, — o laisvai vykti pas tėvus ne... Vežė kaip kalinį kateriu iki Šidlos, Piskunovkos. Vežė pro vietas, nuklotas tremtinių kaulais, pro Sibiro miestus, pastatytus pavergtų tautų rankomis. Atvykus į vietą, informavo valdžią telefonu ir iškvietė brolį... Kadangi motina tuo metu jau sunkiai sirgo širdies liga, broliai susitarė iš anksto paruošti mamą susitikimui. Juk ir iš džiaugsmo plyšta motinų širdys.

Susitiko Dvoriščioje, kur buvo ištremti tėvai. Džiaugsmo ir skausmo ašaros ritosi motinos veidu. Jas matė susirinkę į susitikimą visi Dvoriščios lietuviai.

O po trumpų susitikimo akimirkų — vėl sunkus darbas. Plukdė Kostas medžius, išmoko vairuoti mašiną ir tik 1954 metais jį amnestavo. Gavo pasą, tačiau tėvams išvykti neleido. Negavo leidimo išvažiuoti ir sesuo. Sibirui reikėjo vergų. Taigi ir Kostui teko pasilikti „komunizmo statybose".

1957 metais vėl kreipėsi į valdžią, šį kartą jau į lietuvišką, prašydamas leidimo sugrįžti į Lietuvą. 1958 birželio mėnesį jam buvo leista išvykti į Lietuvą. Tačiau Lietuvoje niekas jo nelaukė.

Vietiniai socializmo dievai į gimtus namus sugrįžti ir ten apsigyventi neleido. Niekas nenorėjo priimti į darbą. Bijojo dėl savo kailio? Kažin?.. Savi, tarybų Lietuvos patriotai, socializmo propaguotojai privalėjo pribaigti buvusį gimnazistą, padaryti tai, ko neįstengė saugumas. Negavo Kostas darbo, kol nesutiko savo kalėjimo draugo, mat šis jau buvo įsikūręs. Tada ir pradėjo dirbti mašinų remonto dirbtuvėse. Šaltkalviu, paskui automechaniku.

Grįžęs iš tremties, Kostas susitiko ir pasimatė su Aldona. Susipažino, susidraugavo. Tuo metu ji dirbo medicinos sesele Rokiškio ligoninėje. Baigti medicinos instituto jai nebuvo leista, mandatinė komisija

uždraudė. Nepatikima buvo, pažymėta tremtinės dokumentu. Pamilo Kostas savo likimo draugę ir jiedu susituokė. Drauge išgyveno dešimt metų, augino dukrą.

Aldona jau tremtyje nuo sunkių gyvenimo sąlygų gavo skrandžio opą, paskui ir vėžys įsimetė. Neilgai truko graži draugystė ir bendras gyvenimas. Liko Kostas našlys su septynerių metų dukrele. Pats užaugino. Paliko mamos neįgyvendinta svajonė tarytum priesakas dukrai: motinos atminimui ji baigė Kauno medicinos institutą.

Ką Kostas Jasinevičius veikia dabar?

— O! Dirbu į visus šonus, kiek leidžia dar likusios jėgos. Renkame medžiagą apie Rokiškio pogrindžio veiklą, partizanus, stengiamės įamžinti tas vietas, kur buvo nužudyti ir palaidoti partizanai. Esu ir Šaulių sąjungos Rokiškio rinktinės būrio vado pavaduotojas, politkalinių ir tremtinių sąjungos tarybos narys. Užtenka veiklos sričių, tik sveikatos nebėra. Gaila, baigiasi mūsų, senųjų Lietuvos kovotojų už laisvę, jėgos, o jauni dar neįsijungė...

Atvirai suabejoju, ar iš viso Lietuva nenumirė? Ar dar atgims tauta?

Ir išgirstu atsakymą:

— Lietuva bus! Neabejokit!

Nuovargio nepaisantis kovotojas, kitaip jo nepavadinsi, skuba užrašyti ką suradęs Lietuvos istorijai, pats rašo į „Tremtinį" ir „Trimitą", o kai parodo fotografijas iš surastų kankinių kapaviečių, kai akivaizdžiai pamatai, ką su mumis visais darė Lietuvos genocido vykdytojai, pasidaro baisiau nei baisu. Žiūrime į palaikų, surastų prie seno vėjinio malūno Pandėlyje, fotografiją: žmogaus kaukolė perpjauta pjūklu. Taip saugumo budeliai kankino gyvus, nelaisvėn patekusius partizanus. Tačiau skaudžiausia, kad kartu su okupantais žudė lietuvius ir savi....

Nei sudejuoja, nei skundžiasi Kostas Jasinevičius, nei savo iškentėtas kančias skaičiuoja, jis tik labai norėtų jauniems pasakyti, kad jie Lietuvą mylėtų ne kaip egzistavimo ir pasipelnymo vietą, o kaip Tėvynę. Vienintelę . Daugybę kartų žudytą ir vis dar gyvą.

Atsisveikiname, dėkoju už pokalbį, o Kostas Jasinevičius dar pakartoja:

— Tikėkite, tas bedvasis laikas praeis. Tik labai noriu, kad Lietuvos dvasia greičiau atgimtų, kad Vinco Kudirkos laisvės varpas skambėtų kiekvieno lietuvio širdyje.

Telšių vyskupą Vincentą Borisevičių prisiminus

PAULIUS JURKUS

Tai atsitiko 1944 m. spalio 7 d., kai Raudonoji armija iš Šiaulių pradėjo didžiąją ofensyvą Klaipėdos kryptimi ir kai vokiečių kariuomenė traukėsi. Buvau dar tėviškėje — Žemaičių Kalvarijoje. Tą naktį, iš spalio 6 į 7, buvo baisu — švietė raketos, šaudė artilerija. Ir ką daryti, ką daryti, kaip išlikti savam krašte, išsigelbėti iš tokių didelių pavojų?!

Tą spalio 7-tos rytą nerimas mane nuvedė į kleboniją. Tai buvo marijonų vienuolynas. Viršininku buvo Tėv. Klemensas Kačergius, malonus ir jaukus žmogus. Žinojau, kad vienuolyne slepiasi keliolika žydų, o jų tarpe mano mokytojas iš Sedos vidurinės mokyklos dr. Samuelis Sauchatas.

Tame vienuolyne gyveno ir kita įdomi asmenybė — kun. Vladas Taškūnas, vokiečių vos neišvežtas į koncentracijos stovyklą, dabar buvo uždarytas šiame vienuolyne. Jis buvo mokytas ir apsiskaitęs žmogus, mokėjęs keletą kalbų, domėjosi prancūzų intelektualų katalikišku judėjimu, vertė jų straipsnius į lietuvių kalbą ir spausdino „Naujojoje Romuvoje", spausdino Ventos slapyvardžiu.

Šį dramatišką rytą norėjau pasikalbėti su tuo išmintingu žmogumi. Ką jis patars? Išėjom pasivaikščioti į sodą, kad niekas netrukdytų. Kun. Vladas Taškūnas taip ir pareiškė:

— Aš nesitrauksiu į Vakarus. Rytai ilgisi Kristaus, ir aš ten keliausiu. Dabar štai ir pasidaro proga. Buvau Amerikoje per 10 metų, bet man svetimas jų materializmas.

Man jis nieko tiksliai nepatarė. Turiu pats apsispręsti.

Kai grįžom į vienuolyną, prie gonkų privažiavo automobilis iš Telšių. Prie vairo sėdėjo vyskupas Vincentas Borisevičius, mano geras pažįstamas. Buvau ir aš jam nesvetimas, atlikęs įvairių patarnavimų.

Priėjau prie atidaro automobilio lango. Pasisveikinome. Vyskupas neklaustas taip ir pasakė:

Vysk. Vincentas Borisevičius (sėdi antras iš k.) ir vysk. Justinas Staugaitis (trečias) su keliais Telšių vyskupijos kunigais.

— Atvykau čia Marijos globoje praleisti frontą. Aš negaliu trauktis iš pareigų, iš vyskupijos. Turiu likti su tikinčiaisiais, ginti juos, teikdamas visiems pagalbą ir paguodą.

Vyskupas buvo kuklus žmogus, spindėjo savo dvasingumu. Toks ir dabar buvo, kai kalbėjosi su manimi. Supratau, jis turi likti čia, paskui herojiškai ginti tikinčiuosius nuo bedievių persekiojimo.

Šioje stebuklingoje vietoje, prie Dievo Motinos altoriaus, Jos globa pasitikėdamas, jis man linkėjo Dievo palaimos nepražūti kelionėje ir išlikti glaudžiam ryšyje su savo tauta, su savo religija.

Taip ir išsiskyrėm. Praleidęs frontą, jis grįžo į Telšius, kur prasidėjo jau kitas karas — prieš jį, prieš Bažnyčią. Grįžęs Telšių katedros klebonu paskyrė kun. Vladą Taškūną, kaip nukentėjusį nuo vokiečių. Bet kun. Taškūnas bet kokiose sąlygose nesigailėjo tiesos žodžio: katedroje jis pasakė pamokslą, pasakydamas tiesą apie komunistus. Už šį pamokslą buvo suimtas, nuteistas ir ištremtas į Sibirą, kur jis nunešė savo krikščionišką meilę kenčiantiems žmonėms.

Vyskupas Borisevičius, nepabūgęs teikė pagalbą žmonėms — ir partizanams, ir visiems vargstantiems. Vėliau tardymo metu jis buvo kaltinamas teikęs partizanams pagalbą maistu, patarnavęs laiškų perdavimu. Tardomas prisipažino, kad pagalbą teikė visiems, kas tik jos prašė. Neskatino ginkluotai kovai, nes netikėjo naujo karo gandais, laikėsi Bažnyčios tradicijos dvasinę ir religinę pagalbą teikti ir mirštančiam herojui, ir mirti pasmerktam žmogžudžiui.

Vyskupas buvo areštuotas 1946 m. vasario 5 d. Telšiuose. Kalėjime bu-

vo žiauriai kankinamas, mušamas, nuteistas mirti. Jis buvo slaptai sušaudytas naktį Vilniuje kažkur netoli Gedimino pilies ir ten užkastas. Tiksli jo sušaudymo data dar nežinoma. Daug kur rašoma, kad sušaudytas 1947 m. sausio 13 d.

Jam į kalėjimą maisto atnešdavo sesuo Marijona, atnešdavo ir naujų baltinių, nes jo apatiniai drabužiai nuo mušimo buvo kruvini. Tai seseriai valdžia pranešė, kad vyskupas miręs kalėjime 1946 spalio 12, bet kokiame nenurodyta.

Ir kaip simboliška: šventas ir geras žmogus sušaudytas Lietuvai brangiausioje vietoje — istorijos širdyje, kur degė pagoniška šventa ugnelė, kur buvo pirmieji krikščionių altoriai. Ir naujos Lietuvos ištikimybės auka ten sudėta, kad Lietuva per savo kankinius ir šventuosius būtų visada ir gyva...

Į šio kankinio istorijos finalą įsijungia ir vienas nežinomas rusų šventikas, kuris kruvinus vyskupo marškinius nuvežė į Romą ir įteikė popiežiui, greičiausiai Pauliui VI. Marškiniai buvo kankinio relikvija ir įrodymas, kaip vyskupai, kunigai ištikimai eina savo pareigas ir miršta kankinio mirtimi už tikėjimą. Popiežius turėjo jausti, kokia tai didelė jėga slypi kankinio relikvijoje.

Amerikoje kun. dr. Andrius Baltinis parašė ir 1975 m. išleido knygą „Vyskupo Vincento Borisevičiaus gyvenimas ir darbai", 154 psl. Kankinys vyskupas prisimintas ir „Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronikoje" 1977 m., nr. 30.

Truputis istorijos

Vysk. Vincentas Borisevičius gimė 1887 m. lapkričio 23 d. Bebrininkų kaime, Paežerių valsčiuje, Vilkaviškio apskrityje. Mokėsi Šv. Kotrynos gimnazijoje Petrapilyje, kunigų seminariją lankė Seinuose ir Friburgo universitete Šveicarijoje. Į kunigus įšventintas 1910 m., kai jis buvo 23 metų.

Prieš pradėdamas darbą parapijoje, buvo kelis kartus žandarų iškrėstas, — ieškojo draudžiamos literatūros.

Nuo 1913 metų pavasario vikaras S. Kalvarijoje. Prasidėjus pirmam pasauliniam karui, vokiečiai greit užėmė S. Kalvariją ir kunigą paėmė kaip miesto įkaitą. Ofenzyvos metu rusai vėl atsiėmė S. Kalvariją. Jie kaltino kunigą, esą, kam iš žmonių rinkęs vokiečių uždėtą kontribuciją.

1916-1917 buvo rusų X armijos karo kapelionas. Tuo metu Minske suorganizavo ratelį lietuviams moksleiviams remti. Rateliui buvo Magdalenos Radvilienės paaukotas sidabro servyzas, kuris vėliau pasidarė Ateitininkų susišelpimo fondo pagrindas ir kuris vėliau panaudotas Ateitininkų rūmų statybai Kaune.

Dalyvavo Petrapilio lietuvių seime kaip Koidanovo (prie Minsko) lietuvių atstovas. 1918-21 Marijampolės valstybinės gimnazijos ir privačios realinės gimnazijos kapelionas, miesto tarybos narys, 1922-1926 Seinų kunigų seminarijos profesorius.

Kai 1926 m. buvo suorganizuota Lietuvos bažnytinė provincija su Kauno, Panevėžio, Telšių, Vilkaviškio, Kaišiadorių vyskupijomis, Telšių vyskupu 1926 m. buvo paskirtas Justinas Staugaitis. Jis buvo didelės veiklos žmogus, buvo Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras, Seimo vicepirmininkas ir pirmininkas. Vyskupo sostą jis užėmė 1926 m. gegužės 24. Vysk. J. Staugaitis tada buvo 60 metų. Vykdamas į Žemaitiją, jis pasirinko keletą kunigų talkininkų. Jų tarpe buvo ir kun. V. Borisevičius, kuris tada buvo 39 m. ir kuris tuoj buvo paskirtas naujos vyskupijos kurijos kancleriu.

Vysk. J. Staugaitis 1927 m. įkūrė Telšių kunigų seminariją ir jai 1928 pastatė 3 aukštų rūmus. Naujos seminarijos rektoriumi paskyrė kun. V. Borisevičių. Jis tose pareigose buvo iki 1935 m., o nuo 1940 Lizijos titulinių vyskupu ir Telšių vyskupijos sufraganu. Vysk. J. Staugaičiui mirus 1943 liepos 8, V. Borisevičius 1944 m. sausio 21 buvo paskirtas Telšių vyskupu. Juo teko būti tik 3 metus pačiais sunkiausiais laikais.

Vysk. J. Staugaitis mėgo iškilmingas pamaldas su ceremonijomis, atrodė išdidus, bet šiaip buvo rūpestingas, globojęs kunigus. Bet jį laidojant po Telšių katedra buvo pasakyta kalba, kurioje išsireikšta, jog jau užteks vyskupų ateivių suvalkiečių. Tai jaudino vysk. Borisevičių, kuris tikrai norėjo kuo geriausiai eiti savo pareigas. Kai 1944 m. vasario 28 vyskupu augziliaru paskyrė žemaitį Pranciškų Ramanauską, jį žemaičiai sutiko labai iškilmingai kaip savo žmogų. Tačiau vysk. Vincentas Borisevičius, ir toliau stropiai rūpindamasis vyskupijos reikalais, su vysk. P. Ramanausku sugyveno ir bičiuliavosi, tad jokios trinties vyskupijos ad-ministracijoje nebuvo. Juk visi jau tada ėjo kankinių ir tremtinių keliais.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, atstatyta Telšiuose kunigų seminarija, atgauti vyskupo ir kurijos rūmai. Dabar belieka organizuoti buvusių vyskupų prisiminimą, o vysk. V. Borisevičiaus atveju reikia rūpintis ir jo kanonizacijos byla — paskelbti šventuoju. Taip tikrai darytų kitos tautos, o lietuviai kažkodėl visada kuklūs. Reikia pastatyti paminklą ir J. Staugaičiui, kuris tiek daug šviesos ir kultūros atnešė į šį miestą. Vysk. V. Borisevičiui derėtų pastatyti paminklą Gedimino kalno papėdėje, kur jis žuvo. Tegu jo šventumo dvasia sklinda į visą kraštą ir stiprina Lietuvą.

Bunkeris, kur žuvo Julijonas Būtėnas

„Į laisvę" Nr. 124 išspausdintame reportaže apie Julijoną Būtėną „Kryžiai prie bunkerio" autorė Vitalija Kazilionytė jautriai aprašė tamsų ir drėgną bunkerį, kuriame Julijonas Būtėnas ir kiti partizanai gyveno. Autorės rūpesčiu neseniai gavome ir to bunkerio vidaus nuotraukas.

Ta pačia proga norime atitaisyti porą klaidų aname V. Kazilionytės reportaže. Pačiame pirmame sakiny (psl. 48) buvo išspausdinta „apie Broniaus Kuzmicko žūtį", o turėjo būti „Broniaus Krivicko". Sekančiame psl. sakinys, kur rašoma apie Petro Būtėno sodyboje pastatytą paminklą, turėjo prasidėti taip: „Sodyboje brolio Petro sūnaus Donato rankomis..." Autorės ir skaitytojų atsiprašome (Red.).

LIETUVOS PARTIZANAI BOLŠEVIKINĖJE LITERATŪROJE

Henrikas Kudreikis

Apie tragišką Lietuvos partizanų kovą prieš okupantus taip rašė 1991 metais buvęs kovotojas S. Radvila „Metų" žurnale: „Pasaulio jėgų žaidimo mastuose regimai pradingusi, negirdėtos visuotinio vyksmo dinamikos užtrenkta, tyli, bet kruvina mūsų tautos kova dar neseniai atrodė neturinti vietos nė istorijos paraštėj. Nežinojime ir iliuzijose paskendę laisvojo pasaulio humanistai nenorėjo apie ją girdėti. Be principų ir be širdies politikos realistai ją smerkė kaip neatsakingą saujelės fantastų bei desperatų aviantiūrą, kuri drumstė jų užbrėžtą pokarinės taikos stabilizavimą".

Vos tik bolševikams sugrįžus, 1944 metais okupantų valdžia pradėjo triuškinti savo politinius, ideologinius, religinius, ūkinius priešus ir tautinės sąmonės kibirkštį besinešiojančius lietuvius. Paskelbus mobilizaciją iš kaimų ir miestų buvo iššluoti visi vyrai. Be jokio karinio apmokymo juos metė į pirmąsias linijas. Pasilikusioms šeimoms tik iš senių, vaikų ir moterų raudonarmiečių sauvaliavimui nebuvo ribų: plėšė, žudė, naikino, kas pakliuvo po ranka. Tad nenuostabu, kad lietuvių tautoje pritvinko didžiulė neapykanta visam, kas buvo sietina su bolševizmu. Beliko viena išeitis — imti ginklą į rankas.

Raudonosios spaudos apaštalai ir ideologai — Antanas Venclova Cvirka, Liudas Gira ir kiti, be paliovos garbindami „didvyriškąją raudonąją armiją, greit atkreipė dėmesį į lietuvių partizanų veiklą. Partizanai buvo apšaukiami banditais. Beskaitant A. Venclovos raštus, į akis krenta autoriaus nepaprasta neapykanta partizanams. Aiškiai pastebimi jo paties, ar didžiųjų tautos išdavikų įsakymu, tvirtinimai, jog partizanai esą tik specialiai vokiečių apmokinti ir parašiutais nuleisti vokiečių agentai arba žmonės, kurie kaip nors buvo nusikaltę prieš sovietinę valstybę.

Pasirodo naujos apysakos ir romanai. Kiek išgalėdami visi autoriai verčia purvą ant partizanų galvų. Ko kito galima tikėtis iš stalinistų Baltušių, Sluckių, Dovydaičių ir jiems panašių?

1967 metais raudonasis rašytojas ir stribas Vytautas Petkevičius iškyla kaip tikras antipartizaninės literatūros meistras. Knygoje „Apie duoną, meilę ir šautuvą" Lietuvos partizanų judėjimą Petkevičius nupiešia juodžiausiomis spalvomis, o komjaunimas ir stribai išgiriami. Komsorgas staiga virsta gudriu

detektyvu ir išaiškina, kad partizanų atsišaukimai esą rašyti gimnazijos rašomąja mašinėle. Apkaltinama viena iš gimnazisčių — Domicelė Škėmaitė, pagal juos, pasileidusi mergina. Perduodama milicijai. Toliau komsorgas su saugumu išvynioja visą kamuolį: pakliūva keli gimnazijos vyrai, mokytojas, dvi literatūros mokytojos, kelios mergaitės ir gimnazijos sargas. Pas juos rado porą aprūdijusių pistoletų, keletą granatų ir pusiau sumontuotą radijo siųstuvą. „Teismas su jais nesiterliojo, įspraudė kiekvienam po dešimtį metelių ir išsiuntė į taigą kariauti su meškomis" — komsorgo žodžiai.

Puslapis po puslapio knygoje vaizduojamos partizanų suorganizuotos žudynės. Grįždamas iš miesto, Skeltys pamato gaisro pašvaistę. Parbėgęs į namus, neranda nei namų, nei brolio, nei vaikų, tik žarijų krūvą. Žmona dar buvo gyva ant sniego, stebuklingai išslinkusi, nors ir peršauta, iš degančio kambario. Mirdama pasakė: Žilionis, Bružas, Pusku... Skeltys atrūksta į stribų būrį.

Vieną vakarą į stribų būstinę įbėga sušilęs ūkininkas ir surinka „Banditai kaime". Susišaudoma su šešiais. Komsorgo žodžiais: „Širmis užkasamas, o du banditus patiesiam vidury turgaus ir pastatom sargybą". Tačiau sužeistas miršta ir vienas stribų. Čia jis pavadinamas naujuoju Matrosovu (raudonojo laivyno didvyris).

Visose kautynėse Petkevičiaus knygose kažkaip partizanai krenta, atrodo, visiškai nesigindami. Stribai visada lieka laimėtojais. Pagrindinis šios knygos (ir jų visų) tikslas įrodyti, kad lietuviai kovėsi su lietuviais. Kovos didvyriai — komjaunuoliai ir stribai. O kur keturios NKVD su 12-ka pulkų divizijos, kur devyni pasienio NKVD batalionai, plius raudonosios armijos lengvųjų šarvuočių ir žvalgybinės aviacijos daliniai, kurie per kelius metus išpurtė kiekvieną Lietuvos krūmą? Apie tai neminima.

Paskutinėje operacijoje prieš partizanų vado Patrimpo grupę pagalbon pakviesti 16-tosios raudonosios, vad. lietuviška, divizijos dalinys. Komsorgo Algio Bičiaus stribai ir raudonarmiečiai sunaikina partizanus. Žūsta vienas lietuvių divizijos karininkas, nuo Pabradės poligono, Rusijoje ir Kurše ištikimai už Staliną kovojęs, ir čia jam paaukojęs savo gyvybę.

Knygoje maža apie duoną ir meilę, daug apie šautuvą.

Pirmoje „Sodybų tuštėjimo meto" knygoje rašytojas Jonas Avyžius visu savo dideliu talentu aprašo vietos komunisto, dabar sovietų teroristo Mariaus Nemunio sugrįžimą į savo tėvų žemę. Parašiutu nusileido iš „didžiosios žemės" (atseit rusų okupantų-žudikų žemės). Šį terminą sugalvojo didieji rusų draugai: Antanas Venclova ir Petras Cvirka. Tačiau antroje šios knygos dalyje, Alberto Zalatoriaus žodžiais („Pergalė" nr. 4, 1989), „J. Avyžiaus romane pokariniai rezistentai pavaizduoti kaip retoriškos iškamšos. Į juos

žiūrima iš Maskvos bokšto". Todėl kartais beskaitant nelengva susigaudyti, kurioje apkasų pusėje iš tiesų stovi autorius. J. Avyžius puikiai išstudijavo partizanų gyvenimo ištraukas, bet kam aprašomi tie begaliniai civilių žudymai? Juk partizanai buvo išleidę griežtus elgesio statutus, draudė žudyti civilius be teismo. Jie naikino tik plėšikų-žudikų bandas, kurios iš tiesų žudė civilius, padedami majoro Sokolovo smogikų, apvilktų partizanų uniformomis ir sudarytų iš lietuvių išdavikų. Deja, apie tai nerašoma.

Vienas knygos pagrindinių herojų — Gediminas Džiugas atsiranda partizanų eilėse, bet jis atsiverčia ir tampa bolševiku. Bolševikai sunaikina apylinkės partizanus. Pagal autorių bolševikai laimėjo.

Pats partizanų judėjimas palaikė gyventojų tarpe antibolševikinį nusistatymą ir neleido užgesti paskutinėms laisvės prisikėlimo viltims. Bet pagal autorių, pasirodęs raitelis buvo neegzistuojančios valstybės kariuo menės uniforma... Tai skaitant norisi šaukti: „Prasmek į žemę, autoriau! Tūkstančiams partizanų ir šimtams tūkstančių rėmėjų ir Lietuvos patriotų Lietuvos valstybė tebeegzistavo. Kovotojai nešiojo Lietuvos kariuomenės uniformas.

Skaitant Jono Mikelinsko „Juodųjų eglių šalį", gerąja prasme nustebino mane joje jau aiškiai pajaučiamas laisvės priešaušris. Šiame romane Mikelinskas nebijo pastebėti priežastis, kodėl apskritai atsirado partizanai. Su šia knyga prasideda partizaninių temų evoliucija į geresnę pusę. Jonas Mikelinskas, Vytautas Bubnys, R. Kašauskas, Vytautas Martinkus nebesitenkino oficialiųjų sociologinių tezių aiškinimu, jie tolo nuo dogmatinio realizmo sampratos.

Partizaninių knygų evoliucija tęsėsi toliau. Rašytojo Algirdo Pociaus romane „Kapai be kryžių" bolševikai suima gimnazijos anglų kalbos mokytoją. Tuoj į partizanų eiles išeina būrys aukštesnių klasių vyrukų. Išeina ir apysakos pagrindinės veikėjos Dovilės Mažrimaitės artimas draugas Šarūnas. Jis tampa būrio vadu. Maišosi ir kitas klasės draugas, dabar stribas, Žičkus. Maždaug vienoje šviesoje parodomi stribai ir partizanai. Tik šį kartą rašoma, kad su stribais veikia ištisos kuopos rusų kareivių. Žūna paskutiniai partizanai. Būrio vadą Šarūną-Papartį apsupa kapinių koplyčioje. Sužeistas jis nepasiduoda. Perkalbėjimui pasiunčiama Dovilė, kuri dingsta juodų durų angoje. Du šūviai. Stribas Žičkus rado Dovilę ir Šarūną gulinčius greta vienas kito ant spalių. Tai **viena iš paskutinių knygų lietuvių partizanų tematika.**

PRISIMINIMAI APIE 1941 METŲ SUKILIMĄ

Zenonas Prūsas

Tuomet aš buvau 20 metų Vilniaus Universiteto Miškų mokslų fakulteto antro kurso studentas. Gyvenau studentų bendrabutyje senamiestyje, Bokšto gatvėje, netoli Didžiosios gatvės, o dauguma paskaitų ir laboratorinių pratybų vyko Čiurlionio g. Nr. 1 esančiame keturių aukštų pastate. 1941 m. birželio 20 d. antrasis kursas grįžome iš pratybų Trakų apskrities miškuose, o birželio 21 prasidėjo karas. Bendrabučio pastatą miškininkai dalinomės su Meno akademijos studentais, kurių tik nedaugelį artimiau pažinau, o kitiems tik labas pasakydavau, susitikęs prausykloje. Iš jų geriausiai pažinau, rodos, Stanulį, kuris rimčiau draugavo su mano nuomone, labai gabia Meno akademijos studente Katiliūte. Gėrėdavausi jos tapyba. Berods birželio 22 dieną Stanulis su dviem kitais savo draugais mane susistabdė koridoriuje ir painformavo, kad mes keturiese turėsime užimti Vilniaus II milicijos nuovadą. Tarp keturių turėjome tik vieną mažą revolverį su keletu šovinių. Antroji milicijos nuovada buvo kitoje miesto pusėje, Pylimo gatvės papėdėje, prie Tauro kalno, priešais didelį NKVD pastatą. Drebėdami nuėjome į tą nuovadą, kur radome keletą lietuvių milicininkų. Atkišę tą vieną revolverį, pareikalavome, kad jie pasiduotų. Vietoj kad pasipriešinę, jie labai apsidžiaugė. Sako, — gerai, vyrai, bus mūsų daugiau. Gerai, kad atėjote. Sandėlyje jie turėjo nemažai šautuvų ir šaudmenų, taigi dabar visiems jų užteko. Be tų 4 milicininkų ir mūsų keturių, iš kažkur dar atėjo 4 ar 5 jauni vyrai, jų tarpe ir Meno akademijos vyresnio kurso studentas Kazimieras Žoromskis, kurį pažinau tik iš matymo. Kodėl jis atėjo ne kartu su mumis, taip ir nepaaiškėjo. Atrodo, kad kairioji ranka nežinojo, ką daro dešinioji. Kai sužinojome, kad Žoromskis yra atsargos jaunesnysis leitenantas, jį ir išsirinkome vadu.

Neaišku buvo, ką mums reikėtų daryti. Kitoje gatvės pusėje, prie NKVD pastato enkavedistai rusai dūzgė kaip bitės. Viską krovėsi į sunkvežimius ir ruošėsi bėgti. Karštesnieji iš mūsų lyg ir siūlė pulti jų pastatą ir išvaduoti kalinius. Bet buvome prastai apsiginklavę, tik šautuvais, ne automatais. Be to, neatrodė, kad enkavedistai rengtųsi vežtis kalinius. Todėl nutarėme tik apšaudyti, kai sunkvežimiai pajudės. Keli savanoriai užėmėme pozicijas Tauro kalno šlaite, kuris tuo metu buvo tik apleistas laukas. Dabar ten yra gražus parkas. Atrodė, kad NKVD kareiviai

važiuos Pylimo gatve į pietus. Taigi, atitinkamai išsidėstėme pagal tą gatvę. Kai tik sunkvežimių vilkstinė pajudėjo, pradėjome šaudyti. Enkavedistai važiavo atviruose sunkvežimiuose, be brezentų, tai taikiniai buvo labai geri, būnant tik 20-30 metrų atstume nuo kelio. Jei būtume turėję kulkosvaidžių, būtume gal daugelį iššaudę, bet su paprastais šautuvais negali daug šovinių iššauti, nes reikia kelių sekundžių įdėti naują šovinį. Staiga sunkvežimiai sustojo, enkavedistų dalis išlipo, pradėjo į mus šaudyti ir mus supti. Pasitraukėme per Tauro kalną į Čiurlionio gatvės pusę ir pasislėpėme Vokiečių kapinėse, kur mus paliko ramybėje. Iš mūsų niekas nežuvo, o enkavedistų nuostoliai nėra žinomi. Sutemus apsižvalgę grįžome į milicijos nuovadą. Čia buvo ramu. Vadas įsitaisė guolį po milicijos sunkvežimiu, kiti sugulė patalpose ant grindų, o aš pats spėjau susidraugauti su vienu drąsiu žemaičiu milicininku (pavardės nebeprisimenu), kuris šaudė į NKVD sunkvežimius ne atsigulęs, o stovėdamas.

Jis pasiūlė man su juo eiti į jo butą, rodos, Žvėryno rajone. Sakė, ką čia mes gulėsime ant grindų! Be to, esame visą dieną nevalgę, gal ten rasime ką nors užkąsti. Rodos, turįs duonos. Tai taip naktį su šautuvais ir nukeliavome į jo kambarį. Truputį užkandom, numigom, o paryčiu, jau užsidėję baltus raiščius, grįžom į nuovadą. Pusiaudienį (birželio 24 d.?) Vilniuje jau pasirodė pirmieji vokiečių kareiviai. Žoromskis pasidarė II policijos nuovados viršininku, o mane paskyrė sekretoriumi. Pradėjome išdavinėti visokius pažymėjimus ir šiaip teikti atsilankantiems žmonėms informaciją, kurios ir mes patys neturėjome. Taip mums besidarbuojant prisistatė vyresnio amžiaus ponas, kuris turėjo pažymėjimą, kad dar prieš rusams ateinant jis buvęs tos nuovados viršininku, todėl jis ir vėl iš mūsų ją perimąs. Mums padėkojo už atliktą darbą. Rodos, su juo daug nesiginčijome. Su juo pasiliko ir buvę milicininkai, dabar jau pasidarę policininkais. Taip ir baigėsi mano trumpa policijos karjera

Buvo ir vienas mažas incidentas, kuris mane jauną, naivų bernelį gerokai sukrėtė. Iš kažkur mūsų būryje atsirado vienas mums nepažįstamas, kiek už mus vyresnis pilietis. Kai jau vokiečiai pasirodė Vilniuje, jis mums išrėžė „patriotinę" kalbą, aiškindamas, kad dabar atėjęs laikas atkeršyti žydams, ir mūsų paklausė, ar nesą savanorių, kurie su juo norėtų eiti plėšti žydų namų. Pagalvojau — na ir patriotas idealistas! Savanorių neatsiradus, jis kažkur pradingo. Nežinau, ar jis pats vienas ėjo plėšti, ar ne. Atrodė bailiu.

1996 m. gruodžio 18 d.

Pažadėtosios žemės piligrimas

Kęstutį Genį (1928-1996) Amžinybėn palydint

VIDMANTAS VALIUŠAITIS

Tretįjį Advento sekmadienį (gruodžio 15-ąją), tuojau po Sumos, Amžinybėn iškeliavo daugeliu talentų apdovanota asmenybė — plačiai žinomas aktorius ir poetas, valingas, atkaklus laisvės šauklys, o kartu paprastas, šiltas ir jautrus žmogus Kęstutis Genys.

Jo ryškų ir dramatišką gyvenimą ženklina trumpos artisto šlovės akimirkos, ilgai trukęs okupacinio režimo tylos sąmokslas prieš nepripažintą poetą, jautriai meninei prigimčiai būdingos silpnumo valandėlės, pagaliau — Atgimimo bangos iškelto tribūno ir piliečio stichija, leidusi išsiskleisti ne tik jo gaivalingai prigimčiai, bet raiškiai paliudyti tą tikėjimą ir vertybes, kuriems jis atidavė savo gyvenimą:

Greičiau į Tėviškę, į savo Meilės kraštą.
Ten mano Kryžių kalnas, Vyturio dangus.
Ten mano žodis, kaip giesmė, kaip šventas Raštas...
Į Nepriklausomą ir laisvą Lietuvą grįžtu.

Kęstutis Genys gimė 1928 spalio 10 Kaune šviesių ir susipratusių lietuvių Juozo ir Eleonoros (Skalandžiūnaitės) Genių šeimoje, išauginusių ir išmokslinusių tris sūnus. Tokie žmonės buvo pirmasis sovietinio okupanto taikinys. Okupacijų negandose šeima tapo išdraskyta ir išblaškyta. Jaunėlis Kęstutis paliko Lietuvoje su tėvais, vyresnieji broliai atsidūrė Australijoje.

Jaunystėje Kęstutis negalvojo apie aktoriaus profesiją. Traukė literatūra. „Saulės" gimnazijoje dalyvavo literatūros būrelyje, kuriam vadovavo mokytojas ir rašytojas Jonas Šukys. Gimnazijoje Kęstutis ir pradėjęs rašyti. Kartu lankė ir dramos ratelį. Baigęs gimnaziją įstojo į Kauno universiteto istorijos ir filologijos fakultetą. Universitete taip pat lankė dramos studiją.

Tačiau okupantui siaučiant ir persekiojant patriotiškąją visuomenės dalį, nebuvo tinkamų sąlygų nei natūralioms studijoms, nei produktyviam kūrybiškumui. Motinos brolis veikė partizanų būryje apie Veiverius. Bolševikams sunaikinus būrį, jis sugebėjo išsigelbėti ir rasti prieglobstį Genių šeimoje Kaune, Kapinių gatvėje. Ten iškastame bunkeryje Skalandžiūnas ir laikėsi, kol buvo įskūstas ir suimtas.

Geniams teko palikti namus Kaune, bėgti ir slėptis. Motina slapstėsi pas gimines Plokščiuose, tėvas — kitur provincijoje, o Kęstutis — Kaune pas savo bendramokslį Antaną Šilinį. „Viena koja" jau buvo miške. Antanas parūpino drabužių, suruošė maisto atsargas. Išgelbėjo Antano vyresnysis brolis mokytojas: „Žūsi ten! Šito vaiko aš nieku gyvu neleisiu į mišką!" Po kelių dienų būrys, į kurį turėjo ateiti Kęstutis, buvo iššaudytas. Devyniolikametis jaunuolis eilėraštyje „Raudonasis maras" 1947-aisiais rašė: „Pamiršau visai, kad šviečia saulė. /

Žvaigždės gęso po langais. / Žvaigždės gęsta visame pasauly... / Tai ne žvaigždės, tu apsirikai — / Žmonės žūsta visame pasauly — / Raudonasis maras siaučia po laukus... / Kam tada man žvaigždės, kam ta saulė, / Jeigu žūva žemėje žmogus?"

Bet kaip tik tuo metu iš Maskvos į Kauną atvyko Veronika Motilevska, būsimoji Kauno dramos teatro direktorė. Ji rinko lietuvių studentų grupę teatro meno studijoms. Gyvendamas pas savo draugą K. Genys lankė paskaitas, tačiau saugumas jau buvo pradėjęs kabinėtis. Jautė, kad arešto neišvengs. A. Šilinio padedamas, nuvyko į V. Motilevskos komisiją ir išlaikė egzaminus studijuoti Lunačarskio teatro meno institute. „Paspruko" Maskvon. Vėliau, 1983-aisiais, Kęstutis Genys eilėraštyje „Tremtiniai" rašys:

Jūs nebuvot vieni, vieniši tremtyje —
Kas prie Laptevų jūros, o aš — Maskvoje.
Jus ten žudė, kankino, marino badu;
Mane žudė Maskva — mokė būt artistu.

Kas išliko gyvi — tie sugrįžom namo,
Sugrįžau aš taip pat į namus iš Maskvos,
Bet ir čia, kaip ir ten, mūsų laukė tremtis —
Ta pati vergija, ta pati nelemtis.

1952 m. Maskvoje baigęs minėtąjį Lunačarskio teatro meno institutą, tais pačiais metais pradėjo dirbti Kauno dramos teatro aktoriumi. Sukūrė ryškių vaidmenų teatre. Vaidino kine, režisavo spektaklių. Kęstutį Genį prisimenantiems jo vaidyba liks neužmirštama: plataus diapazono, poetiškai pakili, įtaigi, plastiška.

Tačiau talentas ir kūrybiniai gabumai nebuvo sprendžiamasis veiksnys menininko karjerai okupacinio režimo sąlygomis. Už juos svarbesnis buvo lojalumo ir ištikimybės totalizmui pakartotinis demonstravimas. Kaip tik šito Kęstutis Genys gal labiausiai ir stokojo. Nepadlaižiavo režimui dėl karjeros, nors jautė, kad jo talentas politiniais motyvais tapo vis labiau ribojamas — teatro scenoje nebegaudavo reikšmingesnių vaidmenų, liko apeinamas spaudos dėmesio ir nutylimas teatro kritikos. Silpnumo valandėlėmis „nenusisukdavo ir nuo taurelės". Vienintelė paguoda tada buvusi „į stalčių" dedama literatūrinė kūryba:

Balti lapeliai — mano vaikeliai,
Vienužė paguodėlė.
Jūsų nebūtų — pulčiau ant kelių,
Prašyčiau išmaldėlės.

1981

Kartą „Tulpės" kavinėje Kauno poetams skaitant savo „drungną", aptakią, režimui tinkamą poeziją, konjako šliuksnio padrąsintas, Kęstutis Genys neišlaikė: leiskite man, aš jums paskaitysiu „gyvosios poezijos"... ir pradėjo:

Prarastos naktys — naktys bemiegės.
Kur Tu, Gyvenime mano, prabėgęs?

Už lango gruodas, šaltis ir speigas,
Diena išaušo, o man ji baigias.

Tėviške mano! — Pirčiupio kraujas —
Rūksta ir smilksta Pirčiupis naujas.
Kelias Ablinga — Tavo Golgota —
Laidoja Lietuvą Kryžkalnio motina.

Stojo tyla. Poetai prarado kalbos dovaną, nes daugelis suprato, įskaitant ir patį K. Genį, kad reikalas tuo nepasibaigs. „Kas autorius?" teiravosi smalsiausieji. K. Genys dar nenorėjo išsiduoti: „Rodos, Kossu-Aleksandriškis", mėgino gudrauti. Kažkas atšovęs, kad Kryžkalnio motina pastatyta jau po Aisčio mirties...

Po kelių dienų Kęstutį Genį saugumiečiai išsivedė iš namų. Davė perskaityti svetima ranka netiksliai užrašytą aną eilėraštį. „Man taip pagailo to, sudarkyto eilėraščio, kad aš jiems pats savo ranka teisingai jį perrašiau ir palikau, paliudijęs savo autorystę", pasakodavo Kęstutis Genys. Taip tapo atviru ir persekiojamu režimo priešu.

Nelengva suvokti visą per 50 okupacijos metų mus ištikusios katastrofos mastą. Dvasinės ir medžiaginės netekties apimtys, praktiškai, yra neapskaičiuojamos. Kada nors suskaičiuosime savo žuvusiuosius, kankinius ir tremtinius, sužinosime kiek nustojome galėjusiais ir turėjusiais gimti, bet negimusiais, ilgainiui atstatysime išniekintas ir sugriautas savo šventoves, išvalysime užterštą savo žemę, vandenis ir orą. Tačiau jau niekas ir niekada mums nebeatlygins už nutildytus talentus, pavergtą protą, parduotą sąžinę... Šie nuostoliai — neišmatuojami.

Kęstutis Genys yra išskirtinis mūsų kultūros reiškinys. Tai didelio, neeilinio talento kūrėjas, nesutikęs savo įsitikinimų aukoti dėl garbės, patogumų, karjeros. Daugiau kaip 40 metų jis atkakliai rašė „į stalčių" ir nemėgino taikstytis prie okupanto primestų literatūrinio žaidimo taisyklių. Toks „literatūrinio partizano" kelias, savaime suprantama, negalėjo nepalikti pėdsakų jo žodžio kūryboje — Kęstučio Genio eilėraščiai neturi rafinuotiems poetams būdingo saloninio intymumo, minties įmantrybių, stilistinio glotnumo. Mūsų poezijos žemėlapyje Kęstutis Genys stovi, manyčiau, kažkur tarp Bernardo Brazdžionio ir Pauliaus Širvio: su Brazdžioniui būdingu heroiniu įsipareigojimu ir tribūno laikysena, o kartu persiėmęs Širvio išraiškos paprastumu ir žodžio rupumu. Iš savo strofų jis žvelgia, nelyginant budrus partizanas, ką tik išėjęs iš bunkerio — truputį susivėlęs, su lietuviška kario uniforma ir karabinu rankoje, bent kiek apkibęs spygliais, sąmanomis, bet šviesių akių, giedro veido ir tiesaus žvilgsnio. Per visą okupacijos laikotarpį jis stovėjo mūsų kultūros garbės sargyboje: „Mano šautuvas — žodis, / Šoviniai mano — eilės. / Aš sargyboje stoviu, / Aš — eilinis kareivis. / Dievo man įsakyta, / Dievo man patikėta — / Kol išauš Laisvės rytas / Aš turėsiu budėti".

Ir budėjo jis 40 metų! Nuo pat 1947-ųjų iki Atgimimo. Pirmąjį rinkinį „Ugnies kryžius", pogrindžio sąlygomis rengtą dar 1987 m., nelegaliai išleido „grupelė paprastų poligrafijos darbininkų" jau prasidėjus Atgimimui. 1994 m. spaustuvė

„ab" išleido didesnį Kęstučio Genio kūrybos pluoštą „Neišduokime Lietuvos" (tiražas 2,000 egz.) Dar po metų, nedideliu vos 200 egz. tiražu, pasirodė rinkinėlis „S.O.S.". Kalėdoms „Vaga" žadėjo išleisti Kęstučio Genio poezijos rinktinę „Po svarstyklių ženklu". Tos knygos jis labai laukė: „Norėčiau nors viršelį pamatyti... Kad tik nebūtų labai margas. Gana kad jau „genys margas"... Deja, nebesulaukė...

K. Genio 40-ties metų klajonės „literatūrine dykuma" yra giliai prasmingos. Jos primena patirtį senųjų biblinių žydų, kurie žygiavo į Pažadėtąją Žemę. Keturiasdešimt metų jie klajojo, vargo, kovojo. O juk buvo patys išėję iš derlingos Egipto žemės, kurioje tačiau Faraonas jiems priespaudą įvedė. Iš tos žemės, kurioje jie buvo įsigyvenę, Dievas juos išvedė, kad susirastų naują ir gyventų laisvi. 40 metų Viešpats juos laikė tyruose, vertė gyventi kietą klajoklio kario gyvenimą, iki leido jiems įeiti į Pažadėtąją Žemę. Mat, žydų tauta, kokia ji buvo išaugusi Egipto žemėje, netiko naujam ir laisvam gyvenimui Pažadėtoje Žemėje. Ji per daug buvo išlepusi, ištižusi, aptukusi. Reikėjo išauginti naują kartą, naują žmogų naujomis sąlygomis. Ir tik toks žmogus buvo tikęs Pažadėtajai Žemei laimėti ir joje įsikurti.

Į Pažadėtąją Žemę, kupinas gilaus tikėjimo savo žygio prasme, ištvermingai, nelyginant lietuviškasis Mozė, keliavo ir Kęstutis Genys. Tai liudija 1985-aisiais rašytas jo eilėraštis:

Poezija — ne žodžiuose,
Ne ritmuose, ne rimuose.
Poezija — ne muzikoje
Ir ne dainoje.
Poezija — kai keliamės
Pažadinti iš mirusių,
Kai siela išsilaisvina
Ir baigias vergija.

Poezija — ne sielvartas.
Poezija — ne ašaros.
Poezija — ne kibirkštys,
Ne laužo pelenai.
Poezija — kai meldžiamės,
Kai atleidimo prašome,
Kada iš naujo gimstame
Gyventi amžinai.

Lenkiuosi prieš šio žmogaus Kelią, Ištvermę ir Tikėjimą, nes jo yra Pažadėtoji Žemė...

1996 gruodžio 17

Lukšos paminklo Veiveriuose atidengimo iškilmėse kalba Edmundas Arbas iš JAV. Jo dešinėje—minėjimo organizatorė Raslauskienė.

Atidengtas paminklas kovotojui už Lietuvos laisvę

Praėjusį rudenį suėjo 45-ri metai nuo Juozo Lukšos-Daumanto žuvimo Pabartupio kaimo pamiškėje, netoli Pažėrų kaimo. Tai buvo atmintina 1951 metų rugsėjo 4 diena, kada Juozas Lukša, išduotas savo bendražygio Jono Kukausko, krito nelygioje kovoje su KGB daliniais.

Šią sukaktį ir žuvusį legendarinį didvyrį prisimenant, 1996 m. spalio 5 dieną Veiveriuose buvo iškilmingai atidengtas ir pašventintas jam skirtas paminklas. Po šv. Mišių Veiverių bažnyčioje, kurias aukojo kun. K. Skučas, giedojo Kauno šaulių choras „Perkūnas", gausus būrys žmonių patraukė į A. Kučingio meno mokyklos sodelį, kur stovėjo skulptoriaus Vido Cikanos sukurtas paminklas. Jame iškaltas Juozo Lukšos-Daumanto bareljefas su jo žodžiais „**Ne taikiam ramumui, bet kovingai kančiai esame žmonėmis**" ir Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio emblema.

Paminklo atidengimo iškilmėse dalyvavo J. Lukšos žmona dr. Nijolė Bražėnaitė, atvykusi iš JAV, brolis Antanas Lukša su šeima, LLKS ir LPKTs atstovai, Prienų ir Kauno rajonų merai, svečias iš JAV arch. Edmundas Arbas, paminklo statymo įkvėpėjas prof. dr. Arimantas Dumčius ir daug kitų. Savo žodyje, kalbėdama apie partizanus, dr. Nijolė Bražėnaitė-Lukšienė, pareiškė, kad kova už laisvę jiems buvo svarbiausia. Visa kita, net

Viršuje: Juozo Lukšos gimnazijos dir. Vidmantas Vitkauskas, Nijolė Bražėnaitė ir grupė moksleivių—„lukšiukų"—muziejaus patalpose.

Apačioj: minėjimas gimnazijos salėje—moksleiviai su direktoriumi ir svečiais.

ir gyvybė — neesminiai dalykai. Savo knyga „Partizanai už geležinės uždangos" Daumantas norėjo atkreipti Vakarų dėmesį, kad Lietuvoje vyksta žūtbūtinė kova. Deja, tos kovos Vakarai tada nesuprato, neištiesė pagalbos rankos...

Lukšų giminės vardu kalbėjęs Algimantas Tutlys lyg ir pratęsė šią mintį, klausdamas, ar vėl nepasikartos ta pati situacija ir pasaulio galingieji vėl mūsų neišgirs. Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos pirmininkas Antanas Lukša, Juozo brolis, nuoširdžiai padėkojo visiems dalyviams ir ypač gausiai susirinkusiam jaunimui.

Paminklo atidengimo proga Į laisvę fondas išleido gražų 4 psl. lankstinuką apie Juozą Lukšą-Daumantą, redaguotą Antano Lukšos.

Rezistencija prieš melo dvasią

Juozo Kojelio knygos „Iš nakties į rytą" pristatymai

Kaunas

Žinomo išeivijos publicisto Juozo Kojelio knygos „Iš nakties į rytą" pristatymas įvyko Kauno savivaldybės didžiojoje posėdžių salėje 1996 spalio 26 d. Į knygos pristatymą ir autoriaus pagerbimą (gruodžio 2 d. jam suėjo 80 metų) susirinko arti šimto dalyvių. Tarp jų — Seimo nariai, Kauno savivaldybės atstovai, žurnalistai, rašytojai, kultūrininkai, autoriaus bičiuliai ir artimieji.

Posėdžiui vadovavęs šių eilučių autorius (jis yra ir knygos sudarytojas bei redaktorius) pristatė Juozo Kojelio asmenį ir jo moralinį įsipareigojimą Lietuvos laisvės bylai, kreipusį jį žurnalistikon. Knygoje (o ji solidi — 504 psl.) sudėta J. Kojelio publicistika yra tik dalis jo žurnalistinės kūrybos, daugiau kaip per penkiasdešimtį metų išbarstytos išeivijos ir Lietuvos spaudoje. Jis rašė ne istorijai, bet gyvenimo einamajam momentui — visuomenės minčiai suaktyvinti, jos veiksmui pažadinti, veiklai paskatinti. Tik, regis, prieš trejetą metų, iš šalies paskatintas vienon vieton surinkti bent svarbesniuosius savo straipsnius, Juozas Kojelis dalį jų sutelkė.

Kaip liudija ši žurnalistinė kūryba, rezistencija prieš melo dvasią tapo didžiuoju J. Kojelio gyvenimo uždaviniu. Mat rezistencija prieš melą buvo kartu ir kova už laisvę. Jis ištvermingai ir su pavydėtinu atkaklumu beveik pusę šimtmečio savo darbais stengėsi vykdyti A. Maceinos priesaką: prieš kiekvieną iškreiptą krikščioniškai tautinę vertybę pastatyti teisingą šios vertybės atskleidimą; į melą istorijoje atsakyti giliu jos pažinimu; į melą kultūroje atsakyti tikru jos atskleidimu; į asmenų dergimą atsakyti jų darbų nušvietimu; į religi-

Juozas Kojelis ir Bernardas Brazdžionis knygos pristatymo iškilmėse

jos žeminimą atsakyti jos vertės kėlimu.

Ir šį nusistatymą jis vykdė drąsiai, ryžtingai, giliai įsitikinęs mūsų laisvės bylos teisumu ir nė akimirką nedvejodamas jos baigtimi: „Okupacijos žlugimas ir Lietuvos laisvės atgavimas yra tiek pat tikras faktas, kaip rytdienos saulės patekėjimas", rašė Juozas Kojelis 1979 m., dar tada, kai, atrodytų, jokių prošvaisčių Lietuvos laisvei nesimatė. Tačiau juo tamsesnė naktis, juo skaidriau ir mažas žiburėlis pašviečia — rodo kelią, palaiko tikėjimą, drąsina žengti pirmyn. Matyt, todėl ir šią knygą autorius pavadino „Iš nakties į rytą".

Adv. Jonas Kairevičius, Į laisvę fondo lietuviškai kultūrai ugdyti Lietuvos filialo pirmininkas, pasveikino knygos autorių ir jubiliatą šio fondo vardu, iškėlė Juozo Kojelio įnašą puoselėjant krikščioniškas vertybes ir pilnutinės demokratijos idėjas. Seimo narys Algirdas Katkus J. Kojelį pavadino vienu nuosekliausių Lietuvos nepriklausomybės, mūsų laisvės vilčių išsipildymo puoselėtoju. Kitas Seimo narys dr. Kazimieras Kuzminskas J. Kojelį kėlė kaip idealistinės dvasios pavyzdį. Katalikių moterų sąjungos vardu kalbėjo Gražina Paliokienė, o Kauno miesto tarybos narys Ariman-tas Dragūnevičius savo žodyje gražiai atsiliepė apie vieną iš brandžiausių mūsų tautos idėjų, subrandintų Vakaruose — studiją „Į pilnutinę demokratiją". Lietuvos rašytojų sąjungos vardu kalbėjo jos atstovas Petras Palilionis. Prof. Feliksas Palubinskas nušvietė J. Kojelio asmenį Amerikoje kaip veiklų ateitininką ir visuomenininką. Dar kalbėjo ir sveikino poetas Kęstutis Genys, žurn. Stasys Kašauskas, Marija Šlapikienė.

Pats jubiliatas savo žodyje sakė, kad knyga nebuvo rašoma ateičiai; tai greičiau kronikininko, gyvenimą stebėjusio ir įvykius sekusio, užrašai. „Aš rašiau kuo tikėjau, ir aš esu įsitikinęs, kad niekas mano straipsniuose neras kontradikcijų..."

Autorius taip pat pasidalijo savo prisiminimais apie Kaune pragyventus metus, studijas Vytauto Didžiojo universitete, savo įkalinimą Kaune vokiečių okupacijos metais.

Vidmantas Valiušaitis

Los Angeles

Los Angeles Šv. Kazimiero parapijos salėje 1996 lapkričio 17 įvyko Juozo Kojelio 80 metų sukakties paminėjimas ir jo knygos „Iš nakties į rytą" pristatymas. Šventę ruošė specialiai sudarytas komitetas. Salėje virš poros šimtų žmonių sėdėjo prie gražiai išpuoštų stalų, scena buvo dekoruota gėlėmis, autoriaus knygos viršelio maketu bei plakatais su rašomomis mašinėlėmis ir skaičiumi „80".

Iškilmes atidarė komiteto pirmininkė Angelė Nelsienė. Apie jubiliatą ir jo veiklą kaip visuomenininką kalbėjo iš Venezuelos atvykęs Lietuvos konsulas Pietų Amerikai dr. Vytautas Dambrava. Su Juozo Kojelio knyga svečius supažindino poetas Bernardas Brazdžionis. Po prel. Jono Kučingio invokacijos ir po pietų Juozas Pupius perskaitė daugybę jubiliatui atsiųstų sveikinimų iš viso pasaulio. Buvusių jo mokinių vardu Juozui Kojeliui buvo įteiktos gėlės, kalbėjo iš Lietuvos atvykęs vienas jo mokinys. Žodžiu ir muzikos garsais sveikinimus išsakė šeimos nariai. Visos iškilmės buvo baigtos jautriu paties sukaktuvininko žodžiu.

Redaktoriaus pastaba: 1996 spalio mėn. „Į laisvę" numerio 47 psl. Juozui Kojeliui skirtame sveikinime buvo paminėta, kad jo knyga vadinasi „Ir šviesa ir tiesa". Šią klaidingą informaciją redaktoriui prisiuntė Los Angeles komitetas Juozui Kojeliui pagerbti.

Juozo Kojelio 80-mečio minėjimo ir knygos „Iš nakties į rytą" pristatymo šventės dalyviai Los Angeles Šv. Kazimiero par. salėje.

Lietuva dabarties sūkuriuose

Lithuania: The Rebel Nation
V. Stanley Vardys and Judith B. Sedaitis.
Boulder, CO: Westview Press, 1997, 242 p.

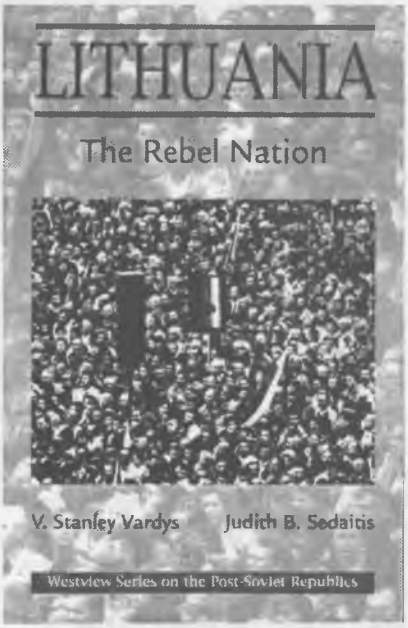

Pastaruoju metu bibliotekų naujų knygų lentynose vis dažniau pasitaiko veikalų apie posovietinės Vidurio bei Rytų Europos kraštus. Džiugu, kad šių veikalų tarpe dabar rikiuojasi ir nauja knyga apie Lietuvą: tai V. Stanley Vardžio ir Judith B. Sedaitis — **Lithuania: The Rebel Nation**, išleista Westview Series on the Post-Soviet Republics apimtyje, bendradarbiaujant su The Harriman Institute, Columbia University. Ši knyga yra Vytauto Vardžio ir Judith Sedaitis darbo vaisius, tačiau V. Vardžiui nelauktai mirus, knygą spaudai baigė ruošti J. Sedaitis, suteikdama jai jos galutinį turinį. J. Sedaitis šią knygą skiria p. Onai Vardienei, Geri Rowden ir a.a. Vytauto Kavolio atminimui.

Knyga yra labai patraukliai apipavidalinta. Iš karto akin krenta viršelio išvaizda: švelniai melsvas fonas, kurio viduryje Sąjūdžio laikų žmonių minios juoda-balta nuotrauka. Knygoje išspausdinti net trys su Lietuva susiję žemėlapiai: bendras posovietinių respublikų, Lietuvos geopolitinės padėties ir dabartinės Lietuvos respublikos. Tai ypatingai vertingas priedas, žinant kiek mažai užsieniečių susivokia apie Vidurio ir Rytų Europos geografinę padėtį. Toliau per visą knygą nusitęsia nuotraukų vaizdai. Tik gaila, kad jų ryškumas, bent toje knygoje, kurią man teko skaityti, nelabai geros kokybės.

Iš viršelio atrodytų, kad knygos turinys skiriamas aprašyti įvykius, susijusius su Lietuvos nepriklausomybės atstatymu. Tačiau, arčiau su knyga susipažinus, pasirodo, kad jos apimtis daug platesnė. Nors pagrindinis dėmesys yra skiriamas Lietuvos išsilaisvinimui iš sovietinės priespaudos ir nepriklausomybės atstatymui, šie įvykiai yra įstatomi į platesnius Lietuvos istorijos rėmus. Tegalima tik sveikinti autorių ryžtą aprėpti visą Lietuvos istorijos akiratį. Toks užmojis, be abejo, pareikalavo daug pastangų. Tačiau žinant, jog knyga skiriama angliškai skaitančiai visuomenei, šį tematinį knygos išplėtimą reikėtų laikyti vienu jos reikšmingiausių bruožų. Mat ne tik, kad rimtesnės literatūros apie Lietuvą anglų kalboje nedaug tėra, bet ir ši pati nėra lengvai prieinama. O čia

Lietuvos istorijos rėmai skaitytojui iš karto atsiskleidžia.

Pirmieji trys skyriai (p. 1-79) pateikia Lietuvos istorijos apžvalgą iki sovietinio režimo įvedimo. Juose skaitome apie Lietuvos istoriją iki nepriklausomybės paskelbimo (Vasario 16 d.), tarpukario nepriklausomybės laikotarpį, okupacinį metą ir sovietinį režimą. Skaitant šiuos skyrius iš karto pajutau, kad tai sutrauktai atkartojama medžiaga, kurią metai iš metų tekdavo mokytis šeštadieninės mokyklos suole. Apskritai šie skyriai sklandžiai parašyti. Tik kur ne kur suabejojau tekste dėstomų minčių aiškumu bei tikslumu. Pvz., Liublino unijos pasekmės pristatomos taip, tarsi Lietuva būtų įsiliejusi į Lenkijos valstybės sudėtį. Tačiau iš seno anglų istorijografijoje ši unija suprantama ne kaip Lietuvos valstybingumo panaikinimas, bet kaip „commonwealth" sudarymas. Arba štai, aprašant nepriklausomybės laikotarpį, minimi prezidentai Antanas Smetona ir Kazys Grinius, bet gaila, kad išleistas Aleksandras Stulginskis. Toliau, skyrelyje „The Insurrection and the Nazi Retrenchment" (p. 54), kur paliečiamas ir žydų naikinimo klausimas, skaitome tokį išsireiškimą: „As in France and Poland, organized bands of local Lithuanians willingly participated in atrocities against the Jews" (p. 54). Perskaičius šį sakinį, sunku suprasti, kas čia norima pasakyti: ar kad lietuvių tarpe spontaniškai susibūrė gaujos, ar kad vokiečiai sudarė iš lietuvių tarpo gaujas žydams persekioti? Šiam sakiniui suprasti nepadeda ir skyrelio kontekstas, kur, iš vienos pusės, paaiškėja, jog vokiečių okupacija buvo tokia kieta, kad ji jokių spontaniškų susibūrimų nebūtų leidusi, o iš kitos, jog okupacinė valdžia atėmė iš lietuvių jurisdikcinę galią „žydų ir vokiečių" (p. 56) atžvilgiu. Žinant, koks jautrus žydų naikinimo klausimas — ko labiausiai pasigedau iš moksliškai parašyto veikalo — tai aiškių šaltinių, nurodančių, kas buvo tos „organized bands of local Lithuanians", kieno nuožiūroje jos veikė ir kokia buvo jų veiklos apimtis. Deja, čia šaltinio nei vieno.

Beskaitant šiuos pirmus tris skyrius, protarpiais pasitaikydavo ir vienas kitas kalbos nesklandumas. Pvz., kai skaitoma, kad „twelve parties put up candidates for the election to the seimas, of which ten were elected" (p. 33), neaišku, apie kieno išrinkimą kalbama: ar partijų, ar kandidatų. Arba, net šyptelėjau paskaitęs tokį sakinį: „...Suslov... could draw on his experience eradicating the anti-Soviet resistance in North Caucasus to destroy the Lithuanian rebels together with Sniečkus" (p. 60). Argi slapčiom Suslovas ir norėjo, kaip man pirmu skaitymu momentui pasirodė, sunaikinti partizanus kartu su pačiu Sniečkum? Bet turbūt čia buvo norima pasakyti, kad Suslovas drauge su Sniečkumi siekė partizanų sunaikinimo. Lygiai taip pat angliškai skaitančiajam tikriausiai pasirodys nesavas ir toks išsireiškimas: „Young Sniečkus was infected by Communist ideas..." (p. 62).

Stambiausia knygos dalis (skyriai 4-6, p. 80-190) yra skiriama sovietmečio aprašymui iki nepriklausomybės atstatymo bei įtvirtinimo. Nepaprastai lengvai skaitosi rezistencinio laikotarpio analizė, bet tai ir yra V. Vardžio forte. Pats glasnost ir Sąjūdžio laikotarpis yra aprašomi chronologine tvarka. Tačiau patekus į tą pasikeitimų sūkurį, kur nuo maždaug 1987 m. galvotrūkčiais įvykiai vijosi įvykius iki nepavykusio Sausio 11-13 perversmo, sunku kartais

sekti šių visų įvykių bendrą vaizdą ir perprasti jų reikšmę. Gaila, kad knygoje nėra paruoštos lentelės, kurioje būtų pateikti visi svarbesnieji įvykiai nuo bruzdėjimo pradžios iki nepriklausomybės įtvirtinimo. Tokia lentelė gal knygai būtų suteikusi ir bibliografinės reikšmės, nes būtų atvėrusi duris į to laikotarpio lyginamąsias studijas, o skaitytojui, be abejo, tai būtų buvęs tikras išganymas.

Būtų buvus pravarti ir kita lentelė, parodanti sovietinės valstybės valdžios struktūrą. Beskaitant apie Supreme Soviet, Central Committee, Chairman of the Presidium ir t.t., dažnai pasidaro nebeaišku, kas tie organai yra ir koks jų veikmuo bei atsakomybės santykis. Kai buvusi komunistinė sistema vis labiau tols į praeitį, manau, ne vienas skaitytojas gali patirti panašų sunkumą.

Tačiau, nežiūrint šių kritiškų pastabų, autoriai įnešė į aprašomų įvykių raidą nemaža analitinės įžvalgos. Ryškiai išaiškintas Laisvės Lygos vaidmuo, ir pilniau suprantama Yedinstvo judėjimo reikšmė. Taip pat išryškinamos nuolatinės varžybos, kurios vyko tarp įsitvirtinusių komunistinių struktūrų ir Sąjūdžio dėl vadovaujančio vaidmens.,

Tiesa, beskaitant šių įvykių aprašymą, buvo įdomu patirti, kaip išsiskyrė mano paties pergyventas ir knygoje pateiktas mokslinis žvilgsnis į vykusią Lietuvos nepriklausomybės atstatymo dramą. Prisimenu, man — ir tikriausiai daugeliui kitų Amerikos lietuvių — vieni iš ryškiausių momentų šiame laikotarpyje buvo nepriklausomybės atstatymo paskelbimas Kovo 11 d., laukimas pirmo Lietuvos nepriklausomybės pripažinimo iš kitos valstybės ir nepavykęs Sausio 11-13 perversmas. Todėl beskaitant knygą, jutau tam tikrą lūkestį, laukdamas šių įvykių apra-šymo ir tikėdamasis jų pilnesnio nušvietimo. Tačiau to čia nebuvo. Pasirodo, tai, kas man turėjo didžiausią reikšmę, istorikui tebuvo tik prabėgantys akimirksniai visos eilės kitų įvykių sanpinos tėkmėje. Nelabai iš knygos buvo aišku, net kada Islandija Lietuvą pripažino. Gal tik sausio įvykiai susilaukė kiek didesnio dėmesio.

Įdomu, kad minėtuose įvykiuose dalyvavusių asmenų išryškinimas knygoje taip pat šiek tiek skiriasi nuo čia rašančiojo pergyvenimų. Mūsuose V. Landsbergis buvo iškilęs kaip sau lygaus neturįs nepriklausomybės atstatymo herojus. Gali būti, kad šį idealų Landsbergio vaizdą norom nenorom vis lyginau su knygos Landsbergiu, todėl, knygą perskaičius, pastarasis Landsbergis pasiliko blankus, neišryškintas. Iki Kovo 11 d. įvykių jo pavardė minima vos keletą kartų. Tuo tarpu A. Brazauskas, kuris tebuvo žinomas kaip komunistų veikėjas, šioje knygoje iškyla kaip labai rimtas valstybininkas. Jo pavardė kartojasi per ištisus puslapius.

Kalbant apie šiuos du asmenis įdomus dar ir toks dalykas. Knygoje, kur tik paminimas Landsbergis, dažnokai kartu siejasi nelabai palankios — ypač dabarties psichologizmo amžiuje — užuominos (alleged) bei pastabos: nenuolaidus, išdidus, moralistas, nelankstus, autoritaras ir kt. Nesunku įsivaizduoti, kad ne vienam skaitytojui toks asmuo gali pasirodyti ne visai patrauklus. Kitu mastu, aišku, tos pačios pastabos ženklintų principingą nusistatymą, kovą už idealus. Gi A. Brazausko pavardę dažniausiai palydi teigiamos pastabos: nuolaidus, lankstus, nuosaikus, respublikos interesų gynėjas, kantrus ir kt. Knygos

puslapiuose jis iškyla kaip simpatinga asmenybė. Abejoju, ar autoriai patys siekė sudaryti tokį įspūdį; jie greičiau tik atkartojo, gal nepakankamai kritiškai, šaltiniuose sutiktas pastabas.

Paskutinį knygos skyrių (p. 191-225), skirtą laikotarpiui po nepriklausomybės atstatymo, laikyčiau pačiu silpniausiu. Jame pateikiamas santraukinis įvykių aprašymas, kur aiškiai stokojama į juos gilesnio žvilgsnio. Bet tai nenuostabu: juk šie įvykiai per daug artimi, kad būtų galima į juos giliau pažvelgti. Autoriai trumpai aprašo vykusias politines varžybas dėl valdžios, ekonominę padėtį, konstitucijos priėmimą ir mažumų (rusų, lenkų, žydų) reikalus. Iš šių vertingiausios pastabos yra skirtos ekonominės padėties aptarimui. Nors jos apima tik kelis puslapius, bet ir šių užtenka pamatyti su kokia ekonomine bedugne Lietuvai teko susidurti, atsiskyrus nuo Sovietų Sąjungos. Beskaitant šį skyrių, net ir anksčiau paliesti įvykiai pradeda įgauti kitą atspalvį.

Knygoje ne vien tai svarbu, kas joje pateikta, bet ir tai, kokius ji klausimus išryškina galimiems ateities tyrimams. Gal šio skyriaus stiprybė ir yra tų naujų akiračių atskleidime. Štai kelios temos, kurios patraukė mano dėmesį. Susidarė įspūdis, kad reikėtų pilniau nušviesti ekonominę pervartą, kurią Lietuvai teko patirti. Atrodo, kad ji artimai siejosi, kaip knygoje pastebėta, su krašto politiniais posūkiais. Smalsumą žadino užuominos apie Sąjūdžio žmonių priešiškumą K. Prunskienei, tačiau liko neaišku, kur to priešiškumo šaknys. Ir apskritai, ar svarbesnių veikėjų tarpusavio santykiai turėjo kokios įtakos politinių įvykių raidai. Sudomino ir neviena pastaba apie spaudos — kuri, pasirodo, didžia dalimi buvo buvusių komunistų rankose — neigiamą nusiteikimą V. Landsbergio atžvilgiu. Įdomu, koks buvo spaudos ir kitų žiniasklaidos priemonių vaidmuo, puoselėjant neigiamą V. Landsbergio įvaizdį.

Ir paskutinėje knygos dalyje klaustuką kėlė kai kurie anglų kalbos žodžiai bei išsireiškimai. Pvz., neaišku, ką turėtų reikšti toks pasakymas: „neither dead nor innocent" (p. 95). Keistai nuteikė žurnalistinio pobūdžio išsireiškimas „ugly truth" (p. 216) skyrelyje, kur kalbama apie dabartinę žydų padėtį Lietuvoje. Nelabai aišku, kas ten jau taip „sagacious" (nuostabiai įžvalgu) apie *New York Times* pastabą, esą Sąjūdis sugebėjęs net komunistus pastatyti geroje šviesoje, kai ten pat pripažįstama, kad jokia valdžia nebūtų galėjusi 1991-1992 metų ekonominio nuosmukio sulaikyti.

Apskritai V. Vardžio ir J. Sedaitis knyga didžiai praturtino istorinę-politinę raštiją apie dabartinę Lietuvą. Ji pateikia labai išsamų vaizdą ir atveria visą eilę klausimų ateities tyrimams. Tačiau, kaip ir kiekvienas veikalas, taip ir šisai turi savą žymę, kurią gal pavadinčiau vakarietišku žvilgsniu į įvykius Lietuvoje. Pvz., knygą beskaitant pajuntama, kad ypač dažnai remiamasi *New York Times* žiniomis. V. Vardžio gerbėjams kai kur gali pasirodyti, kad knyga prasilenkia su Vardžio dvasia, ir gal kada atsiras tokių, kurie panorės pagal rankraštį atvesti, kur čia kalba Vardys ir kur jau kas kitas.

Algis Norvilas

Algis Norvilas yra psichologijos profesorius Saint Xavier University Čikagoje.

Antano Sniečkaus rehabilitacija?

Lietuvos karo akademija Vilniuje 1996 m. išleido 2000 egz. knygą, kurios pavadinimas yra: **„SNIEČKUS 33 metai valdžioje"** (Antano Sniečkaus biografinė apybraiža). Knygos puslapių įskaitant ir fotografijas yra 192. Knygos autorius — humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos karo akademijos vyr. mokslinis bendradarbis Vytautas Tininis.

Antrame knygos viršelyje skaitytoją bandoma suintriguoti visai neesminiu klausimu apie A. Sniečkų, būtent, kodėl jis sugebėjo išsilaikyti taip ilgai — net 33 metus valdžioje? Knygos paskirtis ir akcentai tačiau yra visai kiti. Pirmiausiai šioje biografinėje apybraižoje aiškiai neapibrėžiama tiesa, kad A. Sniečkus buvo tautos išdavikas (psl. 27) pasimėgaujant Aleksandro Štromo pasisakymais. Iš tikrųjų gi A. Sniečkus buvo išdavikas savo brolių, savo seserų, savo motinos, savo tėviškės, savo tautos ir visos Lietuvos. Autorius negalėjo nežinoti Kersteno komisijai Vašingtone 1954 metais Sniečkaus brolio Juozo duotų parodymų, jų motinos prieš mirtį 1948 m. pasakytų žodžių: „Aš prakeikiu tą dieną, kada pagimdžiau tą išdaviką, kuris kankina savo šalį..." Šitie dalykai apybraižoje švelniai apeinami, matyt, tam yra priežasčių.

Šitas klausimas A. Sniečkaus asmenybėje yra juk esminis. Juk jis, Antanas Sniečkus sulaužė ištikimybę savo valstybei, dirbo Lietuvos priešų naudai. Lietuvos nepriklausomybės metais už tokį išdavimą jau buvo baustas 13-kos ir 8-nių metų kalėjimo bausmėmis. Knygoje tikrai yra kruopščiai surinkta daug įdomių nuotraukų ir kitos iki šiolei neskelbtos medžiagos. Dėl to apybraižai šiuo atžvilgiu galima duoti kreditus. Visumoje ši apybraiža labiausiai yra palanki dabartiniams Sniečkaus pasekėjams, jo bičiuliams ir draugams, kurie yra buvę ir dar šiandiena gal tebėra Lietuvos valdžios aparate. Skaitydami šią apybraižą, kai kuriose jos vietose, jie tikrai bus pagauti egzaltacijos, malonių prisiminimų, kur ištrinta riba tarp juoda ir balta, tarp budelio ir aukos, tarp okupacijos ir nepriklausomybės, tarp Lietuvos partizano, žuvusio už laisvę, ir nuolankaus kolaboranto, kuris net pavadintas „tyliosios rezistencijos" atstovu.

Dar savo jaunystėje A. Sniečkus tampa savo gimtinės, savo bočių-ainių erdvės, savo tautos išdaviku, atsiribodamas nuo tėviškės, brolių ir seserų. Jis kuria šeimą su komsomolka, iš pradžių viena, vėliau kita. Jo gyvenimo draugės ne geltonkasės lietuvaitės mergaitės dainuojančios rūtų darželyje...

Sovietų Sąjungai ir Vokietijai pasidalijus Molotovo ir Ribentropo paktu Lietuvą, Sniečkus buvo svarbiausias Maskvos įrankis ir tų dalybų uolus rėmėjas. Jis buvo paskirtas Kompartijos centro komiteto sekretoriumi Lietuvoje, tuo pačiu pasidarydamas didžiausiu savo tautos žudiku ir savo valstybės išdaviku.

Tuo laiku jo motina, Marija Sniečkuvienė, visa tai matydama, daug kentėjo, dieną ir naktį melsdavosi, kad tik jos mylimiausias sūnus atsiverstų ir eitų tiesos keliu. A.

Sniečkui, jau seniai nutraukus bet kokius ryšius su tėviške ir namiškiais, motina vis dėlto ryžtasi paskutiniam, drastiškam žygiui, tai yra nuvykti į tuometinį 1940 metų Kauną, jau „pasipuošusį" raudonomis vėliavomis, kad perkalbėtų Antanėlį, išbudintų jo sąžinę. Sargybos jos neprileidžia. Tik įrodžius, kad ji tikrai motina — policija įleidžia. Sūnus pabučiuoja motinai ranką. Pirmaisiais savo žodžiais motina priekaištauja sūnui, kad jis, anksčiau Lietuvoje buvęs policijos ir kalėjimų priežiūroje, policijos priežiūroj randasi ir dabar. Sūnus bando aiškinti, kad taip blogai suprasti nereikia, nes, girdi, policija stovinti ne tik prie jo namų, bet stovinti ir gatvėse. Sniečkus aiškino motinai, kad okupantai nešą Lietuvai laimę, žmonėms būsią daug geriau gyventi nei anksčiau. Motina prikišo, kad okupantai atima žmonėms jų prakaitu uždirbtus turtus, pamiltą žemę, namus ir laisvę... — Sniečkus aiškino, kad visa tai padarius, kaip tik atvirkščiai, Lietuvoj būsiąs rojus, tik reikia trupučiuką palaukti ir toliau tikėti „nušvitusia" Stalino saule... Motina ašarodama, su baisiu sopuliu širdyje, paliko savo sūnų — tai nebebuvo josios sūnus ir ji tokio sūnaus nebenorėjo turėti, nei su juo daugiau pasimatyti... O juk laike Pirmojo pasaulinio karo, kai Sniečkų šeima buvo ištremta į Rusiją ir dar buvo gyvas tėvas, jie norėjo išleisti Antaną į kunigus. Kokia šiurpi paralelė tarp Stalino ir Sniečkaus. Stalino motina yra pasakiusi savo sūnui: „O, gaila, kad Josipai netapai šventiku..."

Kodėl taip yra šio pasaulio istorijoj, kad ten, kur ką nors projektuoja Dievas, būtinai prisigretina ir šėtonas, kad šalia Evangelijos, bujoja ir skelbiama antievangelija, kad šalia Gėrio gyvena ir susisuka sau gūžtą Blogis?...

A. Sniečkaus biografinė apybraiža yra aiškiai vienpusiškai paruošta, tarytum LDDP priešrinkiminiu, politiniu užsakymu. Visiškai praleista ir nepaminėta, neišryškinta, ką A. Sniečkus padarė ne tik jo vykdyto fizinio Lietuvos genocido atžvilgiu, bet ypač dvasinio genocido atžvilgiu. Nepaliestos iki galo ir dabar tebesitęsiančios viso to pasekmės. Juk A. Sniečkus tarytum buvo Lietuvos Katalikų Bažnyčiai ir visai Krikščionybei savotiškas Antikristas. Šiandiena jau matome lyg iš griuvėsių kylančią Bažnyčią. O kur dar sugriauti, suluošinti, sužaloti, sunaikinti Sniečkaus kartos lietuvių žmonių gyvenimai, jų sielų dvasiniai griuvėsiai? Kur išdraskytos, išmelioruotos mūsų tė-viškių sodybos ir vienkiemiai? Koks dabartinis prasigėręs, dvasiškai beveik nužudytas kolchozinis mūsų kaimas, kažkada buvęs net visai Europai kaip moralinio pastovumo pavyzdys? Ar visa tai neturi ryšio su Antanu Sniečkumi? Šioje apybraižoje tik pusė A. Sniečkaus biografinio gyvenimo filmo. Jo antrąją pusę galbūt tik išvysime komunizmo teismo dienoje, jei ji iš viso bus.

Labai įdomus šioje biografinėje apybraižoje, jos išvadoje (psl. 135) tvirtinimas: „Atgavus Lietuvai nepriklausomybę, 1992 m. po demokratinių rinkimų į valdžią sugrįžo buvusi LTSR administracijos tautinė nomenklatūra — didesnę ūkio tvarkymo patirtį turintys žmonės, kurių 'krikštatėvis' ir buvo Antanas Sniečkus". Šios apybraižos pasirodymo tikslas ir buvo nusakytas anksčiau čia pacituotu sakiniu—rehabilituoti A. Sniečkų. Pratęsiant išvadinę mintį reikia dar pridurti, kad LDDP tikrai yra Komunistų partijos tąsa, ji tokia buvo ir yra: Didžiųjų Lietuvos Duobkasių Partija, kurios „krikštatėvis", kaip teisingai

sako autorius, ir buvo Antanas Sniečkus. Lietuvos žmonių lengvabūdiškai sutelktą pasitikėjimą ši partija apvylė, išvogė Lietuvos turtą, o pačią valstybę įstūmė į ekonominę duobę ir skolas, iš kurių kažin kaip reikės išsikapstyti.

Baisu, kad rafinuotai prasilenkianti su tiesa, ši knyga skiriama Lietuvos istorijos mokytojams, studentams, moksleiviams ir visiems, kas domisi Lietuvos istorija. Sakymas pusės tiesos — dar nėra tiesa. Ši knyga, kaip koks paukštis, išskrido ir jo jau nepagausi. Vaizduodama A. Sniečkų kaip „tylųjį Lietuvos rezistentą", ji puikiausiai tinka Lietuvos istorijos klaidinimui.

Povilas Vaičekauskas

Andrius Dručkus — Laukit, sugrįšim laisve nešini. *Šioje 284 psl. knygoje — partizanų kovų prisiminimai, dokumentai, kovotojai. Gausiai iliustruota. Išleido Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjunga kaip „Laisvės kovų archyvo" priedą 1995 metais Kaune.*

Andriaus Dručkaus knyga „Laukit, sugrįšim laisve nešini" nėra koks grožinės literatūros kūrinys, o greičiau — viso autoriaus gyvenimo ir pasipriešinimo okupacijai rezultatas. Čia surinkti ir išsaugoti Šiaurės rytų Lietuvos partizanų 3-sios Vytauto apygardos, 5-tosios Lokio rinktinės ir jos padalinio Vyčio kuopos originalūs dokumentai: partizanų vadų įsakymai, raportai, atsišaukimai, puslapiai iš dienoraščių, laiškai, amžininkų liudijimai, paties autoriaus darytos bei iš asmeninių archyvų surinktos fotografijos. Dokumentai išdėstyti chronologine tvarka, išaiškinti, kiek buvo įmanoma, partizanų bei jų ryšininkų slapyvardžiai, žuvimo vietos ir aplinkybės, kilmė ir artimųjų likimai.

Tragiška ir įdomi dokumentų kalba: visas žuvusiojo gyvenimas išsakytas vienu dviem sakiniais. Ši knyga bus tikras lobis kiekvienam skaitytojui, o taip pat ir ateities istorikams, kurie rašys Lietuvos partizaninių kovų istoriją, analizuos tų kovų reikšmę bei pralaimėjimo priežastis.

J. Semaškaitė

Laisvės kovų aukos Pietų Žemaitijoje. *Sudarė ir spaudai parengė* ***Vytautas Steponaitis.*** *Į laisvę fondo leidinys, 262 psl. Spausdino „Morkūno ir Ko" spaustuvė Kaune 1996 metais.*

Iš šios knygos puslapių į skaitytoją kalba ten suminėti 1835 Lietuvos partizanai, kovoję už tautos laisvę Pietų Žemaitijoje. Jie kruopščiai surašyti alfabetine tvarka: iš kur kilę, kur kovoję, kur ir kokiose aplinkybėse žuvę arba koks jų tolimesnis likimas. Beveik

LAISVĖS KOVŲ AUKOS PIETŲ ŽEMAITIJOJE

kiekvienas knygos puslapis pailiustruotas ir tų jaunų pasiryžėlių — vyrų ir moterų — nuotraukomis. Tai tikra enciklopedinė informacija apie Pietų Žemaitijoje vykusių kovų dalyvius. Knygos pabaigoje spausdinamuose prieduose pateikiami partizanų veiklos aprašymai, rezistencijos organizatoriai, štabai, rinktinės, aprašytos žymesnės kautynės Pietų Žemaitijoje, duotas pilnas partizanų slapyvardžių sąrašas ir pluoštas nuotraukų. Už šios knygos paruošimą reikia dėkoti Vytautui Steponaičiui, buvusiam Kęstučio apygardos partizanui ir politiniam kaliniui. Knygą išleido ir finansavo Į laisvę fondas. Amerikoje ją galima gauti kreipiantis į ĮLF iždininką Alfonsą Pargauską, 8908 Butterfield Ln., Orland Park, IL 60462.

ATSIŲSTA PAMINĖTI

Alfonsas Tyruolis, PAŽINTIS SU RAŠYTOJAIS IR KNYGOMIS. Tai žinomo išeivijos poeto, vertėjo ir literatūlogo Alfonso Šešplaukio-Tyruolio knyga, išleista 1995 metais Kaune. Knygos pirmojoje dalyje sudėti autoriaus atsiminimai ir asmeninių pažinčių pastabos apie keletą žymių rašytojų, su kuriais jam praeityje teko susitikti. Antrojoje, kiek ilgesnėje knygos dalyje, pavadintoje „Pažintis su knygomis", telpa nemaža apžvalginių literatūrinių straipsnių apie išeivijos poetų ir rašytojų išleistas knygas. Šios knygų apžvalgos bei recenzijos daugiausia jau buvo spausdintos išeivijos spaudos ar žurnalų puslapiuose ir apima laikotarpį maždaug nuo 1945 iki 1992 metų. Šią 236 psl. kietais viršeliais knygą išleido ir spausdino „Spindulio" leidykla Kaune.

Vincas Gurskis, LIETUVIŲ LAISVĖS KOVOS 1940-1990 (Istorijos bruožai). Šioje 100 psl. knygelėje trumpais bruožais apžvelgiama lietuvių tautos rezistencija: pirmieji sovietinės okupacijos metai, nacių okupacija, Laisvės kovos 1944-1956, pogrindžio veikla, dainuojančios revoliucijos kelias į nepriklausomybės atkūrimą. Pateikiami tų periodų vertinimai. Knygelė išleista kaip „Varpo" priedas 1996 metais Vilniuje.

PRASMĖ IR PROGA, Mykolas Naujokaitis 1940-1941 m. rezistencijoje. Nedidelę 48 psl. knygutę apie Mykolą Naujokaitį redagavo Eugenijus Vilkas, joje rašo pats M. Naujokaitis, Antanas Dundzila ir Pilypas Narutis. Išleido Akademinis skautų sąjūdis Los Angeles mieste 1996 m.

Vytautė Žilinskaitė, PARŠIUKO PUOTA. Politinės satyros apie buvusius kompartijos veikėjus ir prisiplakėlius, apie naujai atsiradusios nomenklatūrinės visuomenės ydas. Išleido „Dienovidis", spaudė „Morkūnas ir Ko" spaustuvė Kaune, 1996 m. Knygelė 118 psl., iliustruota dail. Jūratės Juozėnienės.

Peter Iron, DOMESTIC AND FOREIGN POLICY, Book II. Didelė 504 psl., kietais viršeliais knyga, parašyta dr. Petro „Iron" Jokubkos, išleista 1989 metais Čikagoje American National Organization (ANO) ir autoriaus rūpesčiu. Joje rašoma apie JAV vidaus politikos, ekonomijos, valdžios struktūrų, švietimo, nusikaltimų bei moralės problemas, liečiama užsienio politika, duodamos autoriaus pastabos ir siūlymai.

Pranas Gaida-Gaidamavičius, RAŠTAI. Minties leidykla Vilniuje 1996 m. išleido didelę 604 psl., kietais viršeliais įrištą knygą, kurioje sudėti trys „Tėviškės žiburių" savaitraščio Kanadoje kun. Prano Gaidos filosofiniai veikalai, jau anksčiau buvę išleisti atskiromis knygomis. Tai „Išblokštasis žmogus" (Vokietija, 1951). „Milžinas, didvyris, šventasis" (Brooklyn, 1954) ir „Didysis nerimas" (Putnam, 1961). Į vieną knygą sujungtos šių trijų veikalų temos skaitytojui kalbės apie tai, kaip nuo benamio ir išblokštojo žmogaus perspektyvos per bendražmogiškąją kultūrą kuriamas dvasinis, artėjantis į Dievą žmogaus tipas. Autoriaus per daugelį metų svetimuose kraštuose brandintos mintys dabar grįžta šiame vertingame tome į Lietuvą.

Lietuvos Katalikų Bažnyčios Kronika, pradėta leisti 1972 metais keleto kunigų iniciatyva, šiemet gali paminėti savo 25-tus metus. Pogrindinėje Kronikoje buvo skelbiami sovietinės valdžios, jos institucijų nusikaltimai prieš tikinčiuosius. Informacija pasiekdavo ir išeiviją. Užsienyje atskirais tomais Kronika budavo perspausdinama lietuvių ir svetimomis kalbomis. Prasidėjus Lietuvoje atgimimo dvasiai, LKB Kronika buvo uždaryta.

39-tasis politinių studijų savaitgalis Los Angeles mieste, rengiamas Lietuvių Fronto bičiulių, įvyko 1997 m. sausio 25-26 dieną. Šiemet savaitgalio tema buvo „Lietuva ir išeivija". Pranešėjų ir paskaitininkų tarpe buvo ir iš Kauno atvykęs adv. Jonas Kairevičius, Į laisvę fondo Lietuvos filialo tarybos pirmininkas. Plačiau apie šį savaitgalį parašysime kitame žurnalo numeryje.

Bernardui Brazdžioniui — 90 metų. Poetas Bernardas Brazdžionis 1997 metų vasario 2 atšventė savo 90-tąjį gimtadienį. Ta proga Los Angeles lietuviai surengė šios garbingos sukakties paminėjimą. Apie jį pasistengsime skaitytojus painformuoti kitame numeryje. Tuo tarpu „Į laisvę" žurnalas, jo redaktoriai ir skaitytojai nuoširdžiausiai sveikina Jubiliatą ir linki tolimesnei Poeto kūrybai nuolatinės Viešpaties palaimos.

ĮLF Lietuvos filialo naujon tarybon išrinkti šie asmenys: Arimantas Dragūnevičius, Kęstutis Girnius, Jonas Kairevičius, Valdemaras Katkus, Bronius Kuzmickas, Juozas Tumelis, ir Vidmantas Vališaitis.

LOS ANGELES LITERATŪROS VAKARŲ 30 METŲ CIKLAS

1996 gruodžio 8 Los Angeles LF bičiuliai suorganizavo tradicinį literatūros vakarą ir užbaigė trisdešimties literatūros vakarų ciklą.

Nuo 1996 metų šios literatūros šventės vykdavo šeštadienio vakarais gražiai dekoruotoje Šv. Kazimiero parapijos salėje. Programą atlikdavo JAV-se ir Kanadoje gyveną lietuviai rašytojai, talkinant vietos aktoriams, vokalistams ir kitiems kultūrininkams. Atsivėrus geležinei uždangai, tų vakarų scenoje pasirodydavo rašytojai ir iš Lietuvos. Prieš kelerius metus literatūros šventės buvo perkeltos į sekmadienį po pamaldų.

30-tosios literatūros popietės programą atliko Šiaulių dramos teatro aktorė **Olita Dautartaitė** ir rašytojas **Eugenijus Ignatavičius** iš Vilniaus. Aktorė Olita Dautartaitė deklamavo Brazdžionio, Strielkūno, Nagio, Liūnės Sutemos eilėraščius, perpindama liaudies dainomis, o antroje dalyje pateikė teatrinio humoro. Rašytojas Ignatavičius paskaitė dvi noveles: vieną lengvesnio turinio, antrą — su filosofine potekste. Svečiai orginaliai pasveikino poetą Bernardą Brazdžionį su artėjančio 90-to gimtadienio sukaktimi, apjuosdami lietuviška juosta ir įteikdami iš Lietuvos atvežtą ruginės duonos kepalą. Poetas Brazdžionis, atsidėkodamas, tarė sparnuotą žodį ir paskaitė vieną savo eilėraštį.

Trisdešimties literatūros vakarų suvestinę padarė rašytoja Alė Rūta ir programą užbaigė LFB Los Angeles sambūrio pirmininkas dr. Zigmas Brinkis.

Juozas Kojelis

Laisvėjimas per kultūrą

Štai, baigėsi 30-toji dailaus žodžio popietė. Ačiū svečiams iš Lietuvos — aktorei Olitai Dautartaitei ir rašytojui Eugenijui Ignatavičiui; ačiū už abiejų interpretaciją ir kūrybą, suteikusią mums rimties, atgaivos ir džiaugsmo. Ir ankstesnėse popietėse yra buvę svečių iš Tėvynės: Marytė Kontrimaitė, Kęstutis Genys, Edita Nazaraitė, Julius Keleras. Ir jų žodžiai buvo gaivūs, nes iš Tėvynės...

Pas mus literatūrinių popiečių pastovus rengėjas yra Fronto bičiulių sambūris. Jų pagrindinis tikslas — rezistencija, kova už Lietuvos laisvę. Už Lietuvos ribų jie puoselėjo dvasinę rezistenciją politikos ir kultūros srityse: ruošė politinius seminarus ir grožinės literatūros popietes, kviesdami dalyvius iš arti ir iš toliau.

Tada visi buvome jauni, ar bent žymiai jaunesni. Bernardas Brazdžionis, visada tai veiklai pritaręs ir dalyvavęs pirmoje popietėje, buvo jaunas; jis ir dabar čia už mus visus jaunesnis dvasiškai, kūrybiškai... Ir anuometinis (1966) Fronto bičiulių pirmininkas, pirmą popietę organizavęs ir pravedęs, Juozas Kojelis buvo tada jaunas, o dabar — jau „subrendęs jubiliatas"...

Prisimenu tą įdomią popietę prieš 30 metų, losangeliečius pradžiuginusią. Deja, trys iš dalyvių jau Amžinybėje: Aloyzas Baronas, Jurgis Gliauda, prof. Elena Tumienė. Tada dar skaitę savo kūrybą Bernardas Brazdžionis, Pranas Visvydas ir Alė

Rūta tebėra gyvi.

Mirę keli ir kitų popiečių dalyviai: poetai — Jonas Aistis, Henrikas Nagys, prozos rašytojai — Antanas Vaičiulaitis, Česlovas Grincevičius. Jų visų, o taip pat ir dažno talkininko-literatūros skaitovo, aktoriaus Vinco Dovydaičio, brangų atminimą dabar pagerbkime atsistojimu...

Spėju, kad per daugelį metų losangeliečiai būdavo patenkinti gruodžio pradžioje šioje salėje girdėdami skaitančius autorius — jų parinktus geriausius kūrinius. Visa buvo įdomu; ir patiems autoriams skaitant, ir aktoriams perduodant kūrinių grožį. Jonas Aistis buvo tylus skaitytojas ir pas mus čia viešėjo jau sirgdamas, bet mano sąmonėj ir dabar, rodos, tebeskamba jo skaityta „Mano žemės giesmė..."

Jei ne šios popietės, kaip būtų buvę įmanoma pakartotinai žavėtis įspūdinga mūsų mielo Bernardo Brazdžionio poezija, ypač jam pačiam skaitant? Kaip būtume pažinę daugelį autorių-svečių: Joną Aistį, Jurgį Jankų, Aloyzą Baroną, Birutę Pūkelevičiūtę, Antaną Vaičiulaitį, Tėv. Leonardą Andriekų, Juozą Kralikauską, Juliją Švabaitę, Kazį Bradūną, Paulių Jurkų, Anatolijų Kairį ir kitus? Kaip būtume iš arti susitikę knygų autorius, gavę jų autografus? Gal tie prisiminimai atrodys vien sentimentais? Pagalvokim, ar gi tos literatūrinės popietės per 30 metų neturėjo ir platesnės, visuotinesnės reikšmės.

Be abejonės, tai buvo vertingos kultūrinės apraiškos, palikusios ryškią tautinę-kultūrinę įtaką, rezistenciją prieš laiką ir aplinką, nušveitusios ir nušvietusios mūsų sielas, paskatinusios tausoti savą kultūrą.

Būdami dešimtmečiais toli nuo Tėvynės, per literatūrą, per gimtąjį žodį mes tarp savęs susiartinom, nenutolom ir nuo Lietuvos tiek priespaudos metais, tiek ir dabar — jos laisvės ir lėto laisvėjimo metais. Kiek lietuviškų knygų žmonės įsigijo vien per tas popietes, kiek jie turėjo paguodos ir malonumo klausytis, skaityti ir neužmiršti Gimtinės, jos vargų ir kovų, nenutolti nuo tautos aspiracijų? Ar tai nebuvo mūsų laisvėjimas, anot rašytojo Vydūno, plačiąja prasme? Jaunesnioji karta irgi pamažu persiėmė gimtuoju žodžiu, savais raštais ir lietuvišku mąstymu (labiau gal nei per tautinius šokius ar koncertus...) Tik tuo būdu jaunieji svetimame krašte išlieka gyvais tėvų ir protėvių tautos nareliais.

Taigi, žvelgiant atgal į tą trisdešimtį metų ir tiek pat literatūros popiečių, dėkingi esame rengėjams, dalyviams, kantriems klausytojams ir taip pat atvykstantiems iš toli, net ir iš Tėvynės, rašytojams.

Fronto bičiuliai, įtikėję į laisvę ir į kultūrą, nepavarkite!

Alė Rūta

Atsisveikinant...

Mūsų garbingi svečiai iš Lietuvos, dramos aktore Olita Dautartaite, rašytojau Eugenijau Ignatavičiau, mieli losangeliečiai, — trisdešimtas literatūros vakaras pasibaigė. Pasibaigė ne tik sukaktuvinis literatūros vakaras (dabar mes juos vadiname literatūrinėmis popietėmis), bet pasibaigė visas literatūros vakarų ciklas. Tą ciklą pradėjo mūsų bičiulis Juozas Kojelis, užbaigti tenka man. Tada mes svajojome apie nepriklausomą Lietuvą, dabar mes turime nepriklausomą Lietuvą. Ar mums, politiniams pabėgėliams, gali būti didesnis džiaugsmas?

Organizatorių vardu dėkoju teatro aktorei Olitai Dautartaitei ir rašytojui Eugenijui Ignatavičiui, kurie atvyko pasidžiaugti mūsų džiaugsmu ir savo kūrybiniu įnašu tą ciklą užbaigti. Prašome L. A. LF bičiulių vardu pasveikinti Lietuvos rašytojus ir Šiaulių dramos teatrą.

Ypatinga padėka poetui Bernardui Brazdžioniui, kurį vienas Lietuvos literatūrologas pavadino Lietuvos poetų kunigaikščiu. Bet tas kunigaikštis nesipuikavo savo pranašumu, visą laiką buvo kartu su mumis ir mynė tą patį išeivių tremties kelią. Be jo pagalbos mūsų literatūros vakarų tradicija vargu būtų išsilaikiusi.

Ačiū rašytojai Alei Rūtai, šiandien padariusiai mūsų literatūros vakarų suvestinę ir visą trisdešimt metų buvusiai vienai iš mūsų. Ačiū rašytojui Jurgiui Gliaudai, ištikimam Fronto bičiuliui, kuris ciklo pabaigos nebesulaukė, ačiū visiems teatralams, vokalistams, svečiams rašytojams ir kitiems talkininkams. Ačiū ir jums, mielieji literatūros vakarų ir popiečių dalyviam, kad ištvėrėme.

Pranešu liūdnoką žinią, kad kitais metais gruodžio mėnesį LF bičiuliai literatūros popietės neberuoš. Bet pranešu ir džiugią žinią, kad literatūros vakarai bus jungiami su politinių studijų savaitgaliais. Ačiū visiems ir iki pasimatymo.

Zigmas Brinkis

Jim Edgar, Illinois valstijos gubernatorius, kurio įstaiga yra Springfield, IL, Šv. Kalėdų ir Naujųjų metų proga atsiuntė „Į laisvę" žurnalui ir jo skaitytojams savo sveikinimus.

Ingrida Bublienė 1996 metų rugsėjo 16 d. buvo paskirta Lietuvos Respublikos garbės konsule Clevelande. Naujasis konsulatas ir naujoji konsulė atstovauja Lietuvos reikalams komercinėje, kultūrinėje, informacinėje ir kitose srityse. Ingrida Bublienė yra žinoma kaip aktyvi veikėja lietuvių išeivijos veikloje, priklauso Lietuvių Fronto bičiulių Clevelando sambūriui.

Linas Kojelis, JAV-Baltijos fondo prezidentas keliems mėnesiams buvo išvykęs į Lietuvą. Ten dalyvavo Lietuvos vyriausybės ir tarptautinių finansinių organizacijų konferencijoje bei kituose pasitarimuose. Buvo svarstomos sėkmingesnės užsienio investicijų galimybės ir apskritai Lietuvos finansinė politika.

Martyno Mažvydo „Katekizmas", išleistas prieš 450 metų Karaliaučiuje buvo pirmoji lietuviška knyga. Ši knyga ir šis įvykis bus iškilmingai šiemet minimas ne tik Lietuvoje, bet ir visuose pasaulio kraštuose, kur tik gyvena lietuviai.

Iškeliavo Amžinybėn

Inž. Vytautas Brizgys, uolus Clevelando LFB sambūrio narys, bendruomenininkas ir ateitininkas, Dainavos studijų savaičių organizatorius bei komendantas, mirė 1996 lapkričio pabaigoje.

Vincas Akelaitis, irgi Clevelando LFB sambūrio narys bei nuolatinis studijų savaičių dalyvis, mirė 1997 sausio 24 d.

Dr. Jonas Reinys, Čikagos LFB sambūrio narys, mirė tą pačią 1997 sausio 24 d.

Mirusiųjų artimiesiems—nuoširdi užuojauta!

„Į LAISVĘ" 1996 METŲ AUKOTOJAI

Nuoširdžiai dėkojame lietuviškos spaudos rėmėjui
LIETUVIŲ FONDUI
už 1996 metais *Į laisvę* žurnalui
paskirtą 1,000 dol. paramą

Garbės rėmėjai:

Dr. K. Ambrozaitis, V. Baleišytė, dr. J. Kazickas, D. Kojelytė, V. Maželis, J. Mikonis, E. Pakulienė, B. Paulius, A. Raulinaitis, L. Reivydas, A. E. Sutkuvienė, K. Šakys, V. Volertas.

Garbės prenumeratoriai:

V. Akelaitis, M. Bajorūnienė, J. Barasas, Br. Barisas, V. Barisas, A. Barzdukas, A. Bražėnas, K. Bružas, A. Bumbulis, R. Bureikienė, dr. S. Čepas, V. Čepėnas, K. Čepienė, kun. M. Čyvas, V. Čyvas, dr. A. L. Čepulis, prel. V. Cukuras, A. Damijonaitis, J. Damušis, J. Daugėla, G. Dragūnas. A.V. Dundzila, St. Džiugas, I. Eitmanienė, J. Gelumbauskas, A. Gleveckas, R. J. Grinius, dr. L. D. Griniūtė, J. Gruzdas, D. Jakienė, A. Janušis, J. Kavaliūnas, V. Kazlauskas, A. J. Kerelis, M. Kevalaitis, kun. dr. M. Kirkilas, J. Končius, B. Krokys, kun. R. Krasauskas, kun. V. Krikščiunevičius, prel. J. Kučingis, St. Kungys, V. Kuzmickas, V. Laniauskas, dr. V. Lelis, J. Lukoševičius, dr. V. Majauskas, I. Mališka, A. Mažiulis, J. Mikaila, D. Mikulskytė, V. Montvilas, R. Narušienė, B. Neverauskas, K. Norvila, dr. A. Pacienė, Br. Paliulis, J. Pažemėnas, V. Petrulis, A. Pocius, Br. Polikaitis, A. Prapuolenytė, dr. Z. Prūsas, V. Rastonis, dr. P. Rasutis, dr. A. Razma, A. Regis, V. Rociūnas, St. Rudys, J. Rugelis, Vl. Sinkus, G. Sirutienė, St. Skerienė, V. Skladaitis, St. Skripkus, S. Slavickienė, dr. A. Šležas, S. Smalinskas, M. Sodonis, dr. J. Stikliorius, C. Surdokas, A. Šatas, V. Šilas, V. M. Tumasonienė, prel. I. Urbonas, J. Vaičiulaitienė, J. Vaineikis, dr. A. Valis-Labokas, dr. A. Valiuškis, J. Vasaris, J. Veblaitis, V. Vidugiris, dr. V. Vygantas, K. ir V. Volertai, kun. V. Volertas, V. Žiaugra, O. Žilionienė, J. Žygas.

Aukotojai:

J. Ambrizas, D. Augienė, J. Bežys, T. Blinstrubas, M. Boreišis, G. Budrytė, Br. Burchikas, J. V. Černius, J. Gepneris, dr. G. Grinis, K. Kazlauskas, B. Krakaitis, J. K. Kučėnas, A. Kulnys, P. Matekūnas, dr. B. Mikonis, P. Narutis, A. Radžius, B. Raugas, J. Rygelis, S. Slavickas, M. Šilkaitis, I. Tamošiūnas, P. Vakselienė, kun. J. Velutis, J. Virpša, M. Žymantienė.

Gili padėka visiems aukotojams! Lietuvos mokyklos, įstaigos, pavieniai žmonės norėtų gauti „Į laisvę". Padėkite jiems, prisiųsdami po 5 dol. Lietuvos prenumeratoms.

Leidėjai ir administratorius